Київський національний лінгвістичний університет

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАМІНСЬКА МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.111'37'4:[165.194](043)

ДИСЕРТАЦІЯ

ІМПЛІЦИТНА НЕГАТИВНА ОЦІНКА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

10.02.04 – германські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Камінська М. О.

Науковий керівник Волкова Лідія Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
професор

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Камінська М.О. Імпліцитна негативна оцінка в сучасному англомовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови – Київський національний лінгвістичний університет МОН України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Робота спрямована на комплексне вивчення когнітивної та комунікативної специфіки досліджуваного явища з урахуванням психоемоційного та соціокультурного змісту поняття із залученням здобутків суміжних гуманітарних дисциплін. Матеріалом дослідження слугували фрагменти англомовного діалогічного дискурсу з прозових текстів художніх творів сучасних британських та американських письменників, художніх фільмів та серіалів.

Магістральним у дослідженні обрано когнітивно-прагматичний напрям, який дає змогу вивчити імпліцитну негативну оцінку як інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, в якому негативна оцінка, що формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. Дисертація зорієнтована на дослідження когнітивно-прагматичних механізмів породження смислів у прихованій репрезентації негативної оцінки.

Комплексне застосування методів і прийомів прагмалінгвістики, когнітивного та дискурс-аналізу з урахуванням лінгвального та позалінгвальних чинників зумовило винахід нової методики дослідження імпліцитної негативної оцінки як особливого різновиду мовленнєвої взаємодії, розглянутого крізь призму сучасного – діяльнісного – розуміння дискурсу. За основу прийнято розуміння дискурсу як багатоаспектної когнітивно-комунікативної мовної системи-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-

культурних контекстах та ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) та використанням вербальних та невербальних знаків (мовний аспект). Відповідно, дослідження імпліцитної негативної оцінки у роботі різноаспектно спрямоване.

У результаті аналізу когнітивно-комунікативних структур мовлення було виявлено, що висловлення імпліцитної негативної оцінки реалізується у комунікації завдяки чинникам когнітивного характеру. Конструювання імпліцитного смислу в діалогічному дискурсі ґрунтується на спонтанній творчій діяльності учасників взаємодії, у якій найбільш виразно виявляються індивідуальні відмінності і протиріччя, що базуються на негативній оцінці комуніканта. У дисертації увагу зосереджено на діалогічному різновиді реперспективізації предметної ситуації, визначальною рисою якого є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій предметній ситуації або окремому її складнику, але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені негативною оцінкою в перспективі спостереження цієї ситуації. Реперспективізація полягає у трансформації мовцем образу предметної ситуації спілкування, запропонованого його співрозмовником, на такий, що передає негативне відношення до даної ситуації імпліцитно, використовуючи низку простих та комбінованих когнітивних операцій. Робота містить приклади фрагментів діалогічного дискурсу, що ілюструють різні типи простих когнітивних операцій, за допомогою яких мовець актуалізує імпліцитну негативну оцінку у висловленні, а також приклад комбінації цих операцій.

У дослідженні обґрунтовано, що функціонування імпліцитної негативної оцінки забезпечують когнітивно-прагматичні фактори розумово-мовленнєвої взаємодії комунікантів. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників або їх спільного когнітивного простору максимізує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки у конкретній комунікативній ситуації та, таким чином, забезпечує її функціонування.

Результати дослідження свідчать на користь того, що соціально-прагматичний аспект є першоосновою імпліцитності негативної оцінки в інтеракції. Соціопрагматичними факторами, що детермінують висловлення

мовцем імпліцитної негативної оцінки у діалогічній інтеракції, є дотримання принципу ввічливості, принципу збереження "обличчя" комуніканта, принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача у момент інтеракції мовця та адресата.

Імпліцитна негативна оцінка є елементом стратегічної мовленнєвої поведінки комуніканта та знаходить своє вираження у межах маніпулятивної та конфронтативної стратегій згідно умов міжособистісного спілкування загалом та прагматичних цілей комунікантів зокрема. В діалогічній інтеракції зазначені стратегії реалізуються у вигляді конкретних тактик імпліцитної негативної оцінки та імпліцитної негативної самооцінки мовця. Реакція адресата в діалогічному мовленні виявляється у актуалізованих ним респонсивних тактиках реагування на репліку мовця, що містить імпліцитну негативну оцінку. Встановлено, що респонсивні тактики реагування на висловлену в ініціюючій репліці мовця імпліцитну негативну оцінку охоплюють захисні (активно-захисні і пасивно-захисні), атакувальні та нейтральні групи тактик.

Результати дослідження виявили, що в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу імпліцитна негативна оцінка реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі, що складається із передоцінного, оцінного та постоцінного блоків. Передоцінний блок містить інформацію про стимул, що провокує негативну оцінку та емоцію мовця. Оцінний блок є композиційно-смисловим центром когнітивно-комунікативної моделі імпліцитної негативної оцінки та включає комунікативну мету, інтенції мовця, вибір тактики та її реалізацію. Дані, отримані в результаті аналізу ілюстративного матеріалу, засвідчили наявність вербальних та невербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки у її реаізації в комунікації. Вербальні індикатори систематизовані у роботі як лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні. Невербальні індикатори розглянуто крізь призму інтегративного семіотичного поля (автор І.І. Сєрякова) із ядерним мікрополем 'погляд' та приядерними мікрополями 'голос', 'поза', 'жест', 'відстань', 'посмішка' та 'артефакторика'. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або

недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації мовцем імпліцитної негативної оцінки.

Ключові слова: англомовний діалогічний дискурс, дискурсивні стратегії і тактики, імпліцитна негативна оцінка, комунікативна ситуація, реперспективізація, респонсивність.

ABSTRACT

Kaminska M. Implicit Negative Evaluation in Contemporary English Dialogic Discourse: Cognitive and Pragmatic Aspects. – Thesis. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis focuses on the study of the speaker's implicit negative evaluation in contemporary English dialogic discourse. The research is aimed at a complex study of the cognitive and communicative aspects of functioning of the phenomenon under investigation. The paper considers the speaker's implicit negative evaluation in its close correlation with psycho-emotional and socio-cultural aspects of its realization.The fragments of dialogic discourse taken from contemporary British and American fiction, feature films and series serve as the material of the study.

The cognitive and pragmatic approaches outline theoretical and methodological framework of the research. From this perspective the paper defines implicit negative evaluation as the mental and discursive interaction between the speaker and the addressee, in which the negative evaluation not formally expressed in the utterance by linguistic units, is expressed in its implicit meaning. The thesis deals with the study of cognitive and pragmatic mechanisms of meaning construal with regard to implicit negative evaluation.

Combining research methods and techniques of pragmalinguistics, cognitive and discourse analysis resulted in a new method of studying the phenomenon of the implicit negative evaluation. The thesis views the latter as a special kind of speech interaction within the activity-based framework of the research. The paper assumes the basic

understanding of discourse as a multifaceted cognitive and communicative language system. A combination of the following three aspects defines the discourse: the formation of ideas and beliefs (cognitive aspect), the interaction of communicants in certain socio-cultural contexts and situations (social and pragmatic aspects), and the use of verbal and non-verbal signs (linguistic aspect). It causes multidimensional character of the study of the implicit negative evaluation.

The results of the research show that the realization of the speaker's implicit negative evaluation is realized in communication due to cognitive factors. Cognitive operations of referent situation re-perspectivization provide construal of the speaker's implicit negative evaluation in the interaction. The paper defines re-perspectivization as a transformation of the image of the referent situation offered by a communicative partner to the one that conveys a negative attitude to this situation implicitly by performing a series of simple and combined cognitive operations.

The study reveals that cognitive and pragmatic factors of mental and verbal interaction between communicants ensure functioning of implicit negative evaluation. Activation of mental models from the speaker's and the addressee's common knowledge maximizes optimal relevance of the implicit negative evaluation in a specific communicative situation and, thus, stipulates its functioning.

The results of the study prove that social and pragmatic aspects of the interaction define implicitness of negative evaluation. We elaborate classification of these factors as follows: compliance with the principle of courtesy, preserving the communicant's "face", the rationality principle in communication and the presence of the listener at the moment of interaction between the speaker and the addressee.

Speaker's implicit negative evaluation is an element of his strategic speech behaviour. Manipulative and confrontational strategies are the main types of discursive strategies with implicit negative evaluation typically included into the speaker's utterance. In dialogic interaction, these strategies are implemented in the form of specific tactics of implicit negative evaluation or implicit negative self-evaluation. The research reveals that the addressee's response to the speaker's implicit negative evaluation is realized in his responsive tactics. These include groups of protective

(actively protective and passively protective), attacking, and neutral tactics of the addressee's responsiveness.

The paper presents implicit negative evaluation in the form of a cognitive and communicative model actualized in the axiological structure of the dialogic discourse. The model includes pre-evaluative, evaluative, and post-evaluative blocks. The pre-evaluative block contains information about the stimulus that provokes the speaker's negative evaluation. The evaluative block is the compositional and semantic centre of the cognitive and communicative model of the implicit negative evaluation. It comprises information about the speaker's communicative purpose, his intentions, choice of tactics and its verbal and non-verbal implementation. The results of the analysis conducted in the research testify to the realization of implicit negative evaluation indicators, such as: verbal (lexical, grammatical, syntactic, and stylistic) and non-verbal ('a look', 'voice', 'posture', 'gesture', 'distance', 'smile', and 'artefact'). Post-evaluative block includes information about the consequences of the speaker's implicit negative evaluation in dialogic interaction.

Key words: English dialogic discourse, discursive strategies and tactics, implicit negative evaluation, communicative situation, re-perspectivization, responsiveness.

Список публікацій за темою дисертації:

1. Камінська М. О. Імліцитна оцінка у фокусі сучасних дискурсивних досліджень. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна".* Острог, 2015. Вип. 51. С. 204–207.

2. Камінська М. О. Когнітивно-прагматичний потенціал контексту: сучасний вектор досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Серія: Філологія (мовознавство).* Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 170–174.

3. Камінська М. О. Когнітивний аспект лінгвістичної категорії оцінки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кропивницький, 2016. Вип. 145. С. 312–316.

4. Камінська М. О. Реперспективізація ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки мовця (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Вісник Дніпропетровського університету*. *Мовознавство*. Дніпро, 2017. Вип. 23 (2) № 11. Том 25. С. 37–47.

5. Камінська М. О. Соматикон невербальної трансляції імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі: гендерний аспект. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон, 2017. Вип. LXVI. С. 126–132.

6. Камінська М. О. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки комуніканта (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал.* Одеса, 2017. Вип. 9. Том 1. С. 84–89.

7. Камінська М. О. Методологічні засади дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця у сучасному англомовному діалогічному дискурсі. *Південний архів. Філологічні науки* Херсон, 2018. Вип. LXVI. С. 126–132.

8. Камінська М. О. Лексико-граматичні характеристики висловлень з імпліцитною негативною оцінкою. *Science and Education a New Dimension*. *Philology*. Budapest, 2016. IV (25), Issue: 105. P. 84–88. ISSN 2308-5258.

9. Камінська М. О. До питання визначення імпліцитності як лінгвістичної категорії. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: тези доповідей XIV наук. конфер. з міжнар. участю, м. Харків 27 березня 2015 р. Харків, 2015. С. 77–78.

10. Камінська М. О. Слово, контекст та значення: соціокогнітивний вектор у прагматиці. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 01–03 квітня 2015 р. Київ, 2015. С. 142–143.

11. Камінська М. О. Аксіологічна природа лінгвістичної категорії оцінки. *Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Одеса, 27–28 листопада 2015 р. Одеса, 2015. С. 47–49.

12. Камінська М. О. Мовленнєві особливості негативної імпліцитної самооцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф. м. Київ, 30 березня–1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 153–154.

13. Камінська М. О. Діалогічний дискурс як середовище реалізації категорії оцінки. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 8–9 квітня 2016 р, Львів, 2016. С. 92–95.

14. Камінська М. О. Ехо-висловлення як засіб вербалізації імпліцитної негативної оцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 29 березня – 31 березня 2017р. Київ, 2017. С. 182–183.

15. Камінська М. О. Комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки у аксіологічній структурі англомовного діалогічного дискурсу. *Сучасний вимір філологічних наук*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 21-22 липня 2017. Львів, 2017. С. 106–109.

16. Камінська М. О. Гендерний аспект дослідження імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи*: матеріали всеукр. наук. інтернет конф., м. Кам'янець-Подільський, 28-29 березня 2018 р. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 33–40.

ЗМІСТ

ВСТУП 13

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ 24

1.1. Діяльнісний стиль мислення у сучасних лінгвістичних дослідженнях 24
1.2. Імпліцитна негативна оцінка у мовленнєвій взаємодії 28
1.2.1. Тлумачення імпліцитної негативної оцінки у мовознавчих студіях 28
1.2.2. Джерела імпліцитної негативної оцінки у комунікації 37
1.2.3. Діалогічний дискурс як середовище реалізації імпліцитної негативної оцінки мовця 42
1.2.4. Контекстуальний параметр функціонування імпліцитної негативної оцінки 46
1.3. Комунікативна природа імпліцитної негативної оцінки 50
1.3.1. Структура імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі 50
1.3.2. Інтенціональна спрямованість імпліцитної негативної оцінки у діалогічному дискурсі 55
1.4. Соціопрагматичні фактори імплікування негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі 57
1.5. Імпліцитна негативна оцінка у світлі когнітивної прагматики 64
Висновки до розділу 1 71

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ... 74

2.1. Методологічні принципи дослідження імпліцитної негативної оцінки у діалогічному дискурсі 74
2.2. Етапи дослідження імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі 78
Висновки до 2 розділу 89

РОЗДІЛ 3 КОГНІТИВНО-НОМІНАТИВНА СПЕЦИФІКА ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ 91

3.1. Вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки мовця в діалогічному дискурсі 92

3.1.1. Лексичні індикатори імпліцитної негативної оцінки. 93

3.1.2. Граматичні індикатори імпліцитної негативної оцінки. 97

3.1.3. Синтаксичні індикатори імпліцитної негативної оцінки 99

3.1.4. Стилістичні індикатори імпліцитної негативної оцінки 101

3.2. Невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі 107

3.3. Конструювання предметної ситуації спілкування з імпліцитним вираженням негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі ... 119

Висновки до розділу 3 130

РОЗДІЛ 4 ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ 133

4.1. Когнітивно-прагматичні характеристики реалізації імпліцитної негативної оцінки мовцем в сучасному англомовному діалогічному дискурсі 133

4.1.1. Параметр релевантності та компоненти ментальних моделей у висловленні імпліцитної негативної оцінки 133

4.1.2. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії 140

4.2. Імпліцитна негативна оцінка в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу 149

4.2.1. Імпліцитна негативна оцінка як компонент маніпулятивної стратегії та її тактики 152

4.2.2. Тактики продукування імпліцитної негативної самооцінки у межах маніпулятивної стратегії. 157

4.2.3. Імпліцитна негативна оцінка у межах конфронтативної стратегії та її тактики 161
4.2.4. Респонсивність адресата імпліцитної негативної оцінки 166
4.2.5. Когнітивно-комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу. 175
4.3. Ґендерні особливості реалізації імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі 181
Висновки до розділу 4 188
ВИСНОВКИ 190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 196
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ 217
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ 218
ДОДАТКИ 221

ВСТУП

Дисертацію присвячено дослідженню імпліцитної негативної оцінки (далі – ІНО) в сучасному англомовному діалогічному дискурсі у когнітивно-прагматичному аспекті.

З утвердженням когнітивно-комунікативної парадигми сучасної лінгвістики (І.С. Шевченко [159], О.С. Кубрякова [91–92], Л.Р. Безугла [12–15], О.П. Воробйова [33], С.П. Денисова [42], О.І. Морозова [106–110], А.П. Мартинюк [101], І.Є. Фролова [145–146], І.І. Сєрякова [133134], О.І. Стеріополо [137], М.Л. Макаров [99], T.A. Dijk [41; 178–179], M. Haugh [198], I. Kecskes [201–204], J. Nuyts [220–221]), все більше дослідників зосереджують увагу на особливостях комунікативної діяльності. Мовленнєва інтеракція комунікантів у ситуації спілкування "тут і зараз" усе частіше стає предметом лінгвістичного інтересу дослідників.

Значний інтерес до оцінності в комунікації, підсилений антропоцентричним характером сучасних мовознавчих студій, дозволяє розкрити когнітивні механізми і мовні особливості процесу оцінювання, що супроводжує процеси пізнання та мислення людини.

У полі зору вітчизняних та зарубіжних мовознавців перебувало різнобічне вивчення аспектів оцінки та оцінного значення: оцінна модальність та логіка оцінок (Н.Д. Арутюнова [3], М.М. Болдирєв [20], О.М. Вольф [32], О.О. Івін [46], О.Ф. Сєрєбрєннікова [97] та ін.); функціональна природи оцінки у структурі висловлення та цілого тексту (О.М. Вольф [32], Н.В. Гончарова [39], Л.І. Клочко [76], Г.І. Приходько [120], J.R. Martin [215] та ін.); семантико-прагматичні особливості реалізації оцінного значення (О.Л. Бєссонова [19], А.А. Король [81], Т.А. Космеда[84], Т.М. Кузенко [93], Т.В. Маркелова [100], М.М. Михальченко [105], І.П. Рудик [128], J.-P. Malrieu [214] та ін.); оцінка як тип мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (О.П. Черняк [153], В.І. Шаховський [156–157] та ін.); мовні засоби вираження оцінки (І.В. Онищенко [115], Л.Ф. Соловйова [135], S. Hunston [197] та ін.), у тому числі негативної (Т.М. Кузенко [93], Т.А. Крисанова [87]); лінгвокультурні

особливості вираження оцінки (І.Є. Буяр [26], Л.М. Усик [145]); когнітивні основи оцінної концептуалізації (М.М. Болдирєв [21], І.А. Солодилова [136]). Така потужна традиція дослідження вигідно підкреслює підвищену зацікавленість лінгвістів до вивчення оцінки як універсальної категорії, що супроводжує комунікацію. Дослідники одностайні у тлумаченні *негативної оцінки* як конфліктогену, що потенційно провокує проблеми у досягненні взаєморозуміння у комунікації, призводить до конфлікту та комунікативних збоїв, тобто супрводжує "неканонічну" комунікацію.

Концентрація в повсякденному спілкуванні *імпліцитних*, прихованих смислів неодноразово підкреслюється мовознавцями (Л.Р. Безугла [14], О.М. Бєлозьорова [18], В.В. Богданов [22], О.В. Бондарко [25], В.О. Велівченко [27], І.П. Сусов [140]). Більше того, дослідники стверджують, що у реальній комунікації більшість смислів є імпліцитними (Л.М. Волкова [31], H.P. Grice [192–195], D. Blakemore [166], D.J. Barr, B. Keysar [164], M. Haugh [198], R. Giora [190], I. Kecskes [201]), у тому числі висловлення оцінки часто реалізується мовцями опосередковано. Відтак, незважаючи на значну кількість проведених досліджень поняття "оцінки", існують прогалини у вивченні імпліцитного способу репрезентації негативної оцінки в комунікації. Так, комплексність й інтегративність, що пропонують сучасні підходи, засвідчує необхідність перегляду існуючих здобутків і можливість поглибленого вивчення явища імпліцитної негативної оцінки у комунікації.

Із зверненням сучасної лінгвістики до діяльнісного вектору мислення та розгляду дискурсу як синтезу когнітивної, мовленнєвої, комунікативної і соціальної діяльностей людини, сформувались передумови для розгляду дискурсивного явища імпліцитної негативної оцінки, що супроводжує інтеракцію комунікантів. Когнітивно-прагматичний підхід до дослідницької практики виявляє, що інтерпретація та експлікація оцінних значень відбувається не тільки на рівні контексту, але й завдяки чинникам когнітивно-прагматичного характеру.

Актуальність теми дослідження зумовлена залученням міждисциплінарного підходу до вивчення імпліцитної негативної оцінки мовця у

комунікації. Дослідження когнітивно-прагматичної природи ІНО відкриває нові перспективи розгляду явища. Комплексне вивчення імпліцитного способу репрезентації негативної оцінки з урахуванням когнітивно-номінативної специфіки, комунікативних аспектів мовленнєвої взаємодії та соціальних характеристик мовців у конкретних умовах спілкування визначає відповідність дослідження вимогам сучасної лінгвістики.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до колективної теми "Комунікативно-когнітивний і соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діахронії" кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 10 від 28 лютого 2011 року). Тему дисертації затверджено вченою радою ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (протокол № 7 від 25 лютого 2009 року) та перезатверджено на засіданні вченої ради КНЛУ (протокол № 2 від 14 лютого 2019 року).

Мета дослідження полягає в дослідженні імпліцитної негативної оцінки в когнітивно-прагматичному аспекті на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу.

Досягнення заявленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретичні засади дослідження; уточнити обсяг та специфіку поняття "імпліцитна негативна оцінка" у світлі сучасних лінгвістичних теорій;
- виявити структуру імпліцитної негативної оцінки та соціопрагматичні фактори її залучення у мовленні;
- запропонувати методику дослідження імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі;
- визначити когнітивно-номінативну специфіку імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі;

- установити когнітивно-прагматичні фактори функціонування імпліцитної негативної оцінки в англомовному дискурсивному просторі;
- змоделювати реалізацію імпліцитної негативної оцінки в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу.

Об'єктом дослідження є імпліцитна негативна оцінка мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

Предметом дослідження є імпліцитна негативна оцінка мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі у когнітивно-прагматичному аспекті.

Матеріалом дослідження слугували 2 543 фрагменти англомовного діалогічного дискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку мовця, дібрані з прозових текстів художніх творів сучасних британських та американських письменників, та 325 скриптів різножанрових фільмів та серіалів.

Методи дослідження зумовлені поставленою метою та пов'язаними з нею завданнями. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення) використано для визначення теоретичного підґрунтя вивчення ІНО в комунікації. *Контекстуальний аналіз* слугував для урахування всіх особливостей дискурсивного контексту, які впливають на реалізацію ІНО. *Пропозиціональний аналіз* застосовано під час виокремлення елементів пропозиції, що надають лексикалізовану інформацію про зміст повідомлення. *Пресупозиційний аналіз* залучено для виявлення пресупозицій висловлення. *Аналіз імплікацій та імплікатур* висловлення, а також *метод експлікації імпліцитного смислу* застосовано для виокремлення фрагментів діалогічного дискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку. *Комунікативно-функціональний аналіз* використано для вивчення структурних компонентів досліджуваного явища та особливостей вербалізації в спілкуванні. *Актомовленнєвий* аналіз уможливив виявлення іллокутивного спрямування висловлення, що містить ІНО. *Когнітивно-прагматичний* аналіз задіяно під час з'ясування когнітивних механізмів, за допомогою яких реалізується ІНО в мовленнєвій взаємодії, а також ідентифікації чинників когнітивно-прагматичного порядку, що забезпечують її функціонування. *Дискурсивний аналіз* дозволив виокремити загальновживані та специфічні

стратегії і тактики, що реалізують висловлення імпліцитної негативної оцінки мовця.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше* здійснене комплексне дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця як явища, що супроводжує мовленнєву взаємодію в діалогічній інтеракції. У роботі *визначено* теоретичні засади дослідження когнітивно-прагматичних особливостей реалізації та функціонування ІНО, що базуються на засадах когнітивної прагмалінгвістики, лінгвоаксіології, дискурсології. *Уточнено* термінологічні межі поняття ІНО як інтеракційного акту розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. *Уперше розглянуто* імпліцитну негативну оцінку в динаміці комунікативної ситуації. У структурі ІНО *розмежовано* адресата, якому спрямована ІНО, та об'єкта ІНО. *Виявлено*, що об'єктом ІНО в комунікативній ситуації спілкування може бути суб'єкт оцінки (імпліцитна негативна самооцінка), адресат оцінки, непрямий адресат (слухач), предметна ситуація спілкування та треті особи, не присутні під час комунікативної взаємодії.

Установлено, що соціопрагматичними чинниками імплікування негативної оцінки в мовленнєвій взаємодії є такі: дотримання принципу ввічливості, прагнення "зберегти обличчя" комуніканта, дотримання принципу раціональності та присутність слухача. *Розглянуто* вербальні та невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки в мовленнєвій взаємодії. *Уперше зроблено* комплексний аналіз когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації (зміна точки огляду, варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації, зміна стану точки огляду, реверсування напрямку сканування ситуації) у вираженні мовцем ІНО. *З'ясовано* когнітивно-прагматичні аспекти реалізації та функціонування ІНО в комунікації, що полягають в активації ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників (або спільного когнітивного простору) для забезпечення оптимальної релевантності висловлення ІНО в конкретній комунікативній ситуації спілкування. Окрім того,

підтверджено, що прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій в межах одного мовленнєвого акту уможливлює вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву (в тому числі риторичні питання та питання-перепити), директиву, менасиву та метакомунікативних елементів.

Досліджено комунікативну поведінку мовця та адресата ІНО. *Виокремлено* дві стратегії залучення мовцем ІНО: маніпулятивну та конфронтативну. У діалогічній інтеракції ці стратегії реалізуються у вигляді конкретних тактик імпліцитної негативної оцінки та імпліцитної негативної самооцінки мовця. Мовець реалізує стратегію *маніпуляції* через тактики "завуальованого" мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої "наслідується" адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника; "підміни" лексичної одиниці, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки. Стратегія *конфронтації* реалізується через тактики дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму; повторення (ехо-висловлення) попередньої репліки співрозмовника та інтрузивного перебивання. Окрім того, розглянуто респонсивні тактики адресата ІНО та здійснено їх класифікацію. *Установлено*, що імпліцитна негативна оцінка є складником аксіологічної структури діалогічного дискурсу, у якій безпосередньо реалізується когнітивно-комунікативна модель ІНО, що представлена передоцінним, оцінним і постоцінним блоками.

Практичне застосування одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення та висновки дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі є внеском у дискурсологію, когнітологію, соціолінгвістику, прагмалінгвістику, комунікативну лінгвістику завдяки поглибленню уявлень про особливості мовленнєвої взаємодії мовців, у тому числі номінативної специфіки ІНО та когнітивно-прагматичної природи її реалізації та функціонування в комунікації.

Основні положення дослідження можуть бути використані у викладанні курсів із комунікативної лінгвістики, прагматики та семантики мовних одиниць,

невербальних засобів спілкування, у спецкурсах за вибором "Дискурс-аналіз", "Прагматика дискурсу", "Когнітивна лінгвістика", а також для написання наукових робіт з лінгвістики.

Положення, що виносяться на захист є такими:

1. Імпліцитна негативна оцінка (надалі – ІНО) – це інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, що формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі певного висловлення, що є суб'єктивною суттю, мінливою у часі, та такою, що варіюється залежно від ситуації використання й особистостей комунікантів.

2. У динамічній комунікативній ситуації висловлювання ІНО важливу роль відіграють мовець, адресат, а також контекст спілкування. Мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі динамічної взаємодії зі співрозмовником, негативно оцінює певний релевантний для нього компонент цієї ситуації на основі власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює таку оцінку імпліцитним способом із метою здійснення прагматичного впливу на співрозмовника. У комунікації загалом та у висловленні ІНО зокрема, важлива роль належить рольовому статусу мовців, що регулює їхнє спілкування і відображає симетричні та асиметричні стосунки. Висловлення ІНО обумовлене соціопрагматичними чинниками інтеракції: дотриманням принципу ввічливості та "збереження обличчя" комуніканта, дотриманням принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача.

3. Конструювання імпліцитного смислу в діалогічному дискурсі ґрунтується на творчій діяльності учасників взаємодії та реалізується в комунікації завдяки чинникам когнітивного характеру. Визначальною рисою діалогічного різновиду реперспективізації предметної ситуації спілкування є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій предметній ситуації або її складнику, але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені негативною оцінкою в перспективі спостереження цієї ситуації. Реперспективізація предметної ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки здійснюється завдяки використанню

однієї з таких когнітивних операцій або їх комбінації: зміна точки огляду (просторової, часової, фігури суб'єкта-концептуалізатора); варіювання відстані між точкою огляду та об’єктом концептуалізації (специфікація / схематизація об’єкта, звуження / розширення його меж, висунення); зміна стану точки огляду (сумарне / послідовне сканування, конструювання ситуації як рефлексивної, повторюваної); реверсування напрямку сканування ситуації.

4. Функціонування імпліцитної негативної оцінки забезпечують когнітивно-прагматичні чинники розумово-мовленнєвої взаємодії комунікантів. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників або спільного когнітивного простору забезпечує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки в конкретній комунікативній ситуації. Прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій в межах одного мовленнєвого акту уможливлює вираження ІНО на основі констативу, квеситиву, директиву, менасиву та деяких метакомунікативних елементів.

5. Імпліцитна негативна оцінка є елементом стратегічної мовленнєвої поведінки комуніканта та знаходить своє вираження в межах маніпулятивної і конфронтативної стратегій згідно з умовами міжособистісного спілкування загалом та прагматичними цілями комунікантів зокрема. Стратегія маніпуляції, домінантою якої є здійснення прихованого впливу на співрозмовника для задоволення власної потреби, реалізується у вигляді конкретних тактик ІНО: "завуальованого" мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої "наслідується" адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього/ попередніх висловлень співрозмовника; "підміни" лексичної одиниці, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки мовця. Конфронтативна стратегія, базована на небажанні мовця гармонійно взаємодіяти зі співрозмовником, утілюється в тактиках дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму; ехо-висловлення попередньої репліки співрозмовника та інтрузивного перебивання.

6. В аксіологічній структурі діалогічного дискурсу імпліцитна негативна оцінка реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі, що містить передоцінний, оцінний та постоцінний блок. Передоцінний блок – це інформація про стимул, що провокує негативну оцінку та емоцію мовця. Оцінний блок є композиційно-смисловим центром когнітивно-комунікативної моделі імпліцитної негативної оцінки та включає комунікативну мету, інтенції мовця, вибір тактики та її вербальну й невербальну реалізацію. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації мовцем імпліцитної негативної оцінки.

Апробацію результатів дослідження здійснено на засіданнях кафедри германської та фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету (2014-2017 р.р.) та представлено на *одинадцяти міжнародних науково-практичних* та *наукових конференціях*: XIV наукова конференція з міжнародною участю "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація" (Харків, 2015), Міжнародна науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур" (Київ, 2015, 2016, 2017), IX Міжнародна науково-практична конференція "Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість" (Острог, 2015), міжнародна науково-практична конференція "Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук" (Одеса, 2015), X міжнародна науково-практична конференція "Мови і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2016), міжнародна науково-практична конференція "Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури" (Львів, 2016), міжнародна науково-практична конференція "Urgent problems of philology and linguistics" (Будапешт, 2016), Міжнародна науково-практична конференція "Сучасний вимір філологічних наук" (Львів, 2017), всеукраїнська наукова інтернет-конференція "Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи" (Кам’янець-Подільський, 2018).

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено в *шістнадцяти* одноосібних наукових розвідках: *семи* статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (4,3 д. а.), *одній* статті в науковому періодичному журналі іншої держави (0,56 д. а.), та *восьми* тезах наукових міжнародних конференцій (0,84 д.а.). Загальний обсяг авторських публікацій з проблематики дослідження складає 5,7 д.а.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного із них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел та списку ілюстративного матеріалу. Обсяг тексту дисертації складає сторінок 195 сторінок, загальний обсяг дисертації разом із списком використаної літератури та додатками становить 239 сторінок. Список використаних джерел налічує 239 позицій, з них 77 іноземними мовами. Список джерел ілюстративного матеріалу включає 35, а довідкової – 4 позиції.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, визначено об’єкт і предмет дослідження, описано ілюстративний матеріал та методи його дослідження, розкрито новизну та практичне значення отриманих результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** дисертації обґрунтовано вибір діяльнісного підходу та загальнонаукову методологію дослідження; схарактеризовано аналізоване явище: окреслено наявні тлумачення оцінки як лінгвістичного явища, з позицій діяльнісного підходу уточнено дефініцію імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі з урахуванням динаміки розгортання комунікативної ситуації у процесі інтерактивної взаємодії, визначено її структуру та соціопрагматичні чинники імплікування в комунікації. Окрім того, окреслено особливості когнітивно-прагматичного аспекту дослідження імпліцитної негативної оцінки.

Другий розділ дисертації присвячений методологічним засадам вивчення імпліцитної негативної оцінки у мовленнєвій діалогічній взаємодії та розгляду поетапної комплексної методики її дослідження.

У **третьому розділі** дисертації досліджено та систематизовано вербальні й невербальні засоби вияву ІНО в дискурсивній діяльності мовця в англомовному діалогічному дискурсі та розкрито суть когнітивних механізмів конструювання предметної ситуації спілкування з імпліцитним вираженням негативної оцінки.

У **четвертому розділі** дисертації у фокусі уваги перебувають особливості реалізації ІНО в англомовному діалогічному дискурсі: розглянуто когнітивно-прагматичні фактори розумово-мовленнєвої взаємодії комунікантів; визначено актомовленнєву специфіку висловлень ІНО та класифіковано стратегії і тактики залучення мовцем ІНО в досягненні комунікативної мети; розглянуто шляхи здійснення респонсивності адресата ІНО. Когнітивно-комунікативна модель ІНО в аксіологічній структурі англомовного діалогічного дискурсу відображає основні результати дослідження, надаючи різноаспектні знання про ІНО в її дискурсивній іпостасі.

У **загальних висновках** підбито підсумки та подано результати проведеного дослідження, а також окреслено перспективи подальших розвідок в обраному руслі.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Діяльнісний стиль мислення у сучасних лінгвістичних дослідженнях

Відомо [122, с. 23], що остання третина XX та початок XXI століть позначені істотними змінами у мовознавстві: значний інтерес у дослідників викликають закономірності використання мови індивідами – реальними суб'єктами, які активно пізнають світ та занурені у процеси мовотворчості й комунікації [106; 125]. Така зміна фокусу уваги дослідників пов'язана із поширенням у лінгвістиці діяльнісного стилю мислення [36; 92; 99; 101; 120; 122; 106; 177; 185].

У діяльнісно скерованій науковій думці сучасних мовознавчих пошуків *мова* трактується як *активне середовище*, що не існує поза свідомістю людини як об'єктивована даність. Реальність цього середовища – особливої природи: воно перебуває у свідомості людини. Змінюючи свою конфігурацію з кожним рухом думки, мовне середовище бере співучасть в усіх наших думках і вчинках [106, с. 42]. Це бачення мови акцентує не те, що говориться і, відповідно, за якими правилами побудоване висловлення, а те, хто це говорить, як і за яких обставин, і чому мовець конструює висловлення саме таким чином [106; 126; 56; 142; 159; 219]. Об'єктом лінгвістичного дослідження при діяльнісному підході є дискурс. Тому діяльнісний підхід до вивчення мови іноді ще називають дискурсивним.

Попри те, що поняття дискурсу є ключовим терміном широкого кола сучасних гуманітарних наук, його зміст не є чітко окресленим науковцями. Багатозначність, багатогранність та різноаспектність дискурсу провокує його різне трактування дослідниками. Одне із найпоширеніших визначень належить Н. Д. Арутюновій: дискурс – це "мовлення, яке розглядається як цілеспрямована

соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості. Дискурс – це мовлення, занурене в життя" [3, с. 137].

З одного боку, як свідчить аналіз теоретичного доробку мовознавців, дискурс становить щось більше, ніж мовлення, оскільки розглядається в широкому соціокультурному контексті комунікативної взаємодії, а з іншого, щось більше ніж мова, тому що аналізується у сукупності із знаннями та розумовою діяльністю людини [126, с. 42].

У процесуальному розумінні поняття ***дискурсу*** охоплює когнітивну, мовленнєву, комунікативну та соціальну діяльність [3; 12; 41; 42; 99; 101; 106; 126; 149; 157;]. Візуально сучасне трактування поняття "дискурсу" репрезентоване на рис. 1:

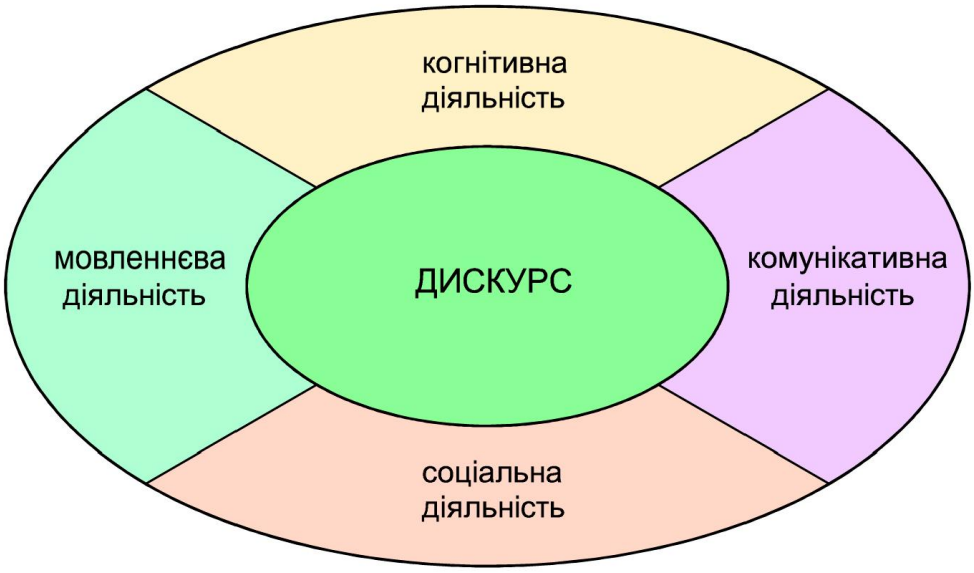

Рис.1.1 Поняття "дискурсу" у сучасній лінгвістиці

Мислення людини постає як ***когнітивна діяльність***, тобто сукупність ментальних операцій оброблення інформації, яка сприймається за чуттєво-перцепційними каналами або вже репрезентована у свідомості людини [237, с. 81]. За такого розуміння мислення людини, поняття значення мовних знаків не обмежується їх концептуальним змістом, воно розуміється дослідниками як *конструкт* (construal), що формується у певній комунікативній ситуації та є результатом *концептуалізації* [49; с. 4].

Конструювання значення (meaning construal) дорівнює процесу **концептуалізації** [178, с. 162; 209, с. 431] – будь-який вид ментального досвіду, який отримує суб'єкт у процесі його взаємодії зі світом, та охоплює обробку інформації, що надходить через органи чуття (перцепція), м'язове відчуття у процесі рухомої діяльності (кінестезія), а також розуміння співрозмовниками мовлення один одного та контексту дискурсу [209, с. 431].

Р. Ленекер наголошує, що концептуалізацію необхідно розуміти як ментальний досвід людини, який вона отримує, активно розглядаючи зовнішній по відношенню до неї світ [209, с. 451]. Внаслідок цього один той самий концептуальний зміст (content) може набувати альтернативних інтерпретацій. Для позначення когнітивної здібності людини осмислювати та портретувати одну ту саму ситуацію відмінними способами, Р. Ленекер уводить термін "конструювання" (construal) [209, с. 435; 210, с. 5].

Мовленнєва діяльність – конкретне говоріння, яке протікає у часі й утілене у звукову або письмову форму, має відкритий, непередбачуваний та творчий характер [126, с. 52]. Процес комунікації в інтеракційному режимі засвідчує творчу діяльність суб'єкта мовлення: актуалізація окремих мовних елементів окремим мовцем повсякчас виявляється наділеною певним унікальним смислом, релевантним саме для цього суб'єкта. Безумовно, це ускладнює завдання дослідника, метою якого є дослідження імпліцитних смислів, адже коли об'єктом дослідження є мовленнєва діяльність у діяльнісному розумінні, усі правила та закони мови мають лише часткову цінність. Ці закономірності не піддаються жорсткій та стійкій систематизації [36, с. 17-18, 126, с. 53]

Комунікативна діяльність, у свою чергу, тлумачиться як двоспрямований процес спільного і творчого конструювання смислів комунікантами у ситуативному контексті [92, с. 525]. Рушійною силою комунікативної взаємодії стають активні позиції її учасників: продукуючи висловлення, мовець налаштований на активне відповідне розуміння співрозмовника, який сприймає і розуміє мовлення згідно певного погляду [12; 125].

Комунікативна ситуація визначається передовсім тим, що мовець (Я) і слухач (ТИ) знаходяться в певному місці (ТУТ) і часі (ЗАРАЗ) і пов'язані комунікативними відносинами, тобто обмінюються висловленнями [109, с. 103]. Займаючи певну позицію по відношенню до предмету розмови, мовець конструює свою ідентичність, соціальну належність і свої взаємини зі світом. В той же час, людина сприймає, інтерпретує та оцінює ситуацію на основі своїх інтересів, потреб, намірів, тобто виявляє себе в ситуації [109, с. 104].

Аналіз комунікації як ***соціальної практики*** відбувається із урахуванням існуючих соціальних установок та оптимізації мовлення відповідно до норм та умовностей соціального контакту. Відтак, дискурс розглядається дослідниками як вербалізована форма соціальної діяльності [141, с. 77], детермінована суспільними нормами, цінностями, етикетом та ідеологіями в цілому. Засновник соціокогнітивного напрямку дослідження дискурсу Т. ван Дейк розглядає комунікацію крізь тріаду "дискурс–когніція–суспільство" наголошуючи на важливій ролі соціального фактору у виникненні та розгортанні комунікативних явищ [175, с. 219].

У руслі наразі панівної у сучасних лінгвістичних студіях ***інтеракційної моделі комунікації*** (розробленою Д. Шиффрін [226─227]), чимало лінгвістів наголошують на тому, що дискурс являє собою інтерактивну діяльність учасників спілкування, емоційний інформаційний обмін, здійснення впливу один на одного, використання різних комунікативних стратегій, їх вербальне і невербальне втілення в практиці спілкування [4; 120; 163; 165; 166; 171; 175; 185; 188; 196; 199; 218]. Комунікація при цьому постає не лише як обмін інформацією, а як інтеракція, як діалог свідомостей, де дискурсивні можливості особистості прогнозують спосіб організації породження, сприйняття, розуміння й інтерпретацію дискурсу [127, с. 18].

У процесуальному розумінні, таким чином, дискурс є креативною діяльністю людини як суб'єкта мислення, пізнання та мовлення. Мовлення відображає світогляд, що керує людиною. У процесі дискурсивної діяльності комунікант оцінює як об'єкт розмови, так і дії співрозмовника, виходячи із своїх

особистісних характеристик і цілей, тим самим конструюючи свої взаємини із даним співрозмовником у потрібному руслі.

Отже, діяльнісний підхід до аналізу дискурсу акцентує інтерактивний, процесуальний характер використання мови, домінантами якого є когнітивний, соціально-прагматичний та мовний аспекти взаємодії. У руслі сучасних досліджень аналізу дискурсу [12; 109; 227; 233; 232] та відповідно до поставленої мети нашого дослідження, у дослідженні приймаємо тлумачення **дискурсу** Харківської когнітивно-дискурсивної школи лінгвітсики як багатоаспектної когнітивно-комунікативної мовної системи-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах та ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) та використанням вербальних та невербальних знаків (мовний аспект) [56, с. 18].

Резюмуючи вищесказане, маємо зазначити, що розглянутий діяльнісний підхід до аналізу комунікативної діяльності мовця розширює рамки дослідження поняття "оцінки" та "оцінності", включаючи до поля зору дослідника інтерактивність та процесуальність, притаманні діалогічному спілкуванню. Очевидно, що за такого вектору розгляду дане явище має отримати оновленого тлумачення, що інтегрує методи різних наук у широкому міждисциплінарному підході. Саме такого – діяльнісного – тлумачення дискурсу ми дотримуємося у дослідженні імпліцитної негативної оцінки мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

1.2. Імпліцитна негативна оцінка у мовленнєвій взаємодії

1.2.1. Тлумачення імпліцитної негативної оцінки у мовознавчих студіях

Поняття оцінки є термінологічним стрижнем нашого дослідження, тому вирішення зазначених у вступі завдань даної розвідки та тлумачення поняття ІНО неможливе без визначення термінологічного та категоріального статусів оцінки.

Оцінка – унікальна категорія, що має надзвичайно широкий спектр трактувань. Дослідження категорії оцінки засвідчує потужну традицію, започатковану науковцями ХХ ст., що підтримується і досі. Наукові розвідки, що стосуються тлумачення цього поняття, здійснювались у трьох основних напрямках: філософський, логічний та лінгвістичний.

В основі філософського тлумачення оцінки є узагальнені та систематизовані знання про світ і людину в ньому. У сучасній філософії оцінка розуміється як особлива форма відображення дійсності, що оприявнює об'єктивну реальність (світ), приписуючи йому суб'єктивні ознаки [145, с. 33].

Співвіднесеність оцінки із процесом пізнання, від якого вона невіддільна, є важливим аспектом її філософського тлумачення [3; 19; 20; 32; 39; 47]. Гносеологічне значення оцінки Г.В. Колшанський пояснює тим, що пізнавальна діяльність "вже за своєю природою містить так званий оцінний компонент, який полягає в тому, що суб'єкт пізнання виконує операцію мислення над предметом мовлення (сприймання, розуміння, узагальнення, висновок і т. д.), що є оцінкою в широкому сенсі" [79, с. 142].

У більшості філософських розвідок оцінку розглядають у зв'язку з категорією *цінності* у їх тісній кореляції. Цінність і оцінка обумовлюють одна одну, а, отже, визначити й описати сутність обох можна лише через їх взаємодію. Оцінка виявляє вже внесену у предмет у процесі діяльності цінність, а наявність цінності є необхідною умовою здійснення оцінки [238, с. 671]. У цьому, як відмічають дослідники, полягає основна відмінність між оцінкою і цінністю.

Варто зазначити, що цінності виявляють позитивне чи негативне значення об'єктів довколишнього світу для людини й суспільства. Цінності постають об'єктами його інтересу стосовно суб'єкта (людини), а для його свідомості виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній дійсності, репрезентації його різноманітних практичних ставлень до предметів і явищ, які оточують [239, с. 525]. Тобто ця значущість у свідомості суб'єкта і є оцінкою.

У логіці роглядають висловлення про цінність на противагу філософській думці про цінність. О.А. Івін у своїх працях із логіки оцінки визначає цінність як

"будь-який предмет, будь-якого інтересу, бажання, прагнення, тощо" [46, с. 18]. Оцінювання, на думку вченого, є декларуванням певного ставлення суб'єкта оцінки до її предмета [46, с. 21]. Класифікація оцінки на абсолютну (добре, погано, індиферентно) та порівняльну (краще, гірше, рівноцінно), сформульована логіками, отримала подальший розвиток і у лінгвістичних дослідженнях.

Онтологічна універсальність та всюдисущість оцінки як лінгвістичної категорії з одного боку посилюють інтерес до всебічного її вивчення, а з іншого, спричиняють труднощі у тлумаченні її змістової домінанти. Кожен окремий дослідник у своїй дефініції акцентує, як правило, лише один конкретний аспект, який стосується саме його дослідження.

У мовознавчих працях лінгвістичну категорію оцінки розглядають у різних аспектах: оцінної модальності та логіки оцінок (Н.Д. Арутюнова [3], О.М. Вольф [32], О.О. Івін [46], М.М. Болдирєв [20], О.Ф. Сєрєбрєннікова [97] та ін.); функціональної природи оцінки та її функцій у структурі висловлення та цілого тексту (О.М. Вольф [32], Г.І. Приходько [120], Н.В. Гончарова [39], Л.І. Клочко [76], J.R. Martin [212] та ін.); семантико-прагматичних особливостей реалізації оцінного значення (О.Л. Бєссонова [19], Т.А. Космеда[84], Т.В. Маркелова [100], А.А. Король [81], Т.М. Кузенко [93], М.М. Михальченко [105], І.П. Рудик [128], J.-P. Malrieu [211] та ін.); оцінки як типу мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (О.П. Черняк [152], І.В. І. Шаховський [153, 154] та ін.); мовних засобів вираження оцінки (І.В. Онищенко [115], Л.Ф. Соловйова [135], S. Hunston [197] та ін.), в тому числі негативної (Т.М. Кузенко [93], Т.А. Крисанова [87]), лінгвокультурних особливостей вираження оцінки (І.Є. Буяр [26], Л.М. Усик [145]), когнітивних основ оцінної концептуалізації (М.М. Болдирєв [21]), І.А. Солодилова [136].

Наразі у комплексі лінгвістичних досліджень особливе місце відведено аналізу комунікативної ролі аксіологічних структур та специфіки вияву категорії оцінки на рівні дискурсу з урахуванням її структурно-семантичних та когнітивно-прагматичних параметрів. Зокрема, такі дослідження здійснені на матеріалі художнього [19; 26; 76; 81; 84; 87; 90; 93; 120; 135, 142;], публіцистичного та

інформаційного[115] науково-популярного [145] дискурсів, а також обґрунтовано поняття аксіологічного дискурсу та розроблено його структуру [39].

Численні роботи із прагмалінгвістики та теорії мовленнєвих актів ґрунтуються на положенні, що оцінка та оцінні значення визначають структуру мовлення, його іллокутивну спрямованість та перлокутивний ефект. Таким чином, оцінка реалізує функцію впливу на адресата та є обов'язковим елементом *мовленнєвого акту* [84, 87; 90; 197], який Дж. Юл визначає як "дію, здійснену на ґрунті висловлення" [235, с. 32]. Дослідники вказують, оцінна функція висловлення прагматично найпродуктивніша, адже у спілкуванні комуніканти завжди прагнуть вплинути на ціннісні орієнтації один одного[19; 32; 39; 120].

Поділ мовних оцінок на *нейтральну, позитивну* та *негативну* випливає із розуміння оцінки як ставлення суб'єкта до пізнаваного об'єкта та визнання оцінки обов'язковим компонентом структури висловлення [93, с. 43]. У мовленні людина не просто сприймає та відтворює інформацію, а оцінює її згідно власних переконань, потреб та цілей, що означає, що оцінне судження відносно об'єктів матеріального світу, як позитивне, так і негативне, є компонентом думки та мовлення людини у більшій чи меншій мірі. У даному випадку вчені апелюють до таких понять, як оцінна шкала та норма. Втім, норма в аксіології варіативна, адже втілює як індивідуальну, так і характерну для певного соціуму "картину світу". Тобто реалії життя засвідчують співіснування загальнолюдських, загальнонаціональних, соціально-групових та індивідуальних норм, які часто не співпадають та коливаються між собою [121, с. 30]. Те, що відповідає інтересам чи потребам індивіда в одному випадку, може не співпадати з його уявленнями або цільовими настановами чи нормами в іншому.

Так, сьогодні основна сфера значень оцінки добре :: погано пов'язується із такими атрибутами дійсності, як правда :: неправда, важливий :: незначний, доречний :: недоречний та ін.. Таким чином, у нашому дослідженні ми відштовхуємось від широкого трактування негативної оцінки у комунікації, що має різні прояви.

Багатоплановість мовних проявів, складність онтологічного характеру оцінки створює неоднозначність визначення природи категорії оцінки, нечіткість лінгвістичного структурування її змісту, про що згадується в усіх роботах, присвячених цій проблемі. У полі зацікавлень вітчизняних і зарубіжних дослідників перебувають висловлювання як позитивної [76], так і негативної оцінки [39; 86; 90; 92; 152].

Дослідження негативної оцінки представлено в працях таких вітчизняних науковців: Т.А. Крисанової (дослідження висловлень із негативною оцінкою адресата) [86], А.А. Король (структурно-семантичні та когнітивно-прагматичні характеристики висловлення-звинувачення) [80], І.М. Рудик (комунікативно-прагматичні типи висловлень зі значенням незгоди) [128], Н.В. Гончарової (аксіологічна структура англомовного діалогічного дискурсу) [39], Г.М. Кузенко (структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень негативної оцінки) [92], О.П. Черняк (структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень осуду) [152] та ін. дослідників.

При вивченні різних проявів негативної оцінки у мовленні більшість науковців відштовхується від базового поняття ***оцінки*** як семантико-прагматичної категорії, експлікованої різнорівневими аксіологічно маркованими мовними одиницями, що репрезентують цінність об’єкта для мовця, зокрема, його негативне ставлення до повідомлюваного, з метою здійснення певного комунікативного наміру у її тісній взаємодії із семантичними категоріями емотивності та експресивності.

Згідно теорії В.І. Шаховського, *емотивність* – це лінгвістичний аспект категорії психологічного стану емоційності людини [153, с. 21]. У нашій роботі ми дотримуємось думки, що емоції та оцінка тісно взаємопов’язані, адже вони синхронно беруть участь в актах відображення і пізнання, виражаючи суб’єктивну сторону результатів, які оцінюють ставлення суб’єкта до об’єкта і його властивостей [45, с. 38]. В основі вербалізованих у дискурсі емоцій лежить оцінювання [32, с. 45]. Емоції нашаровують на оцінку інформацію про почуття-відношення, певний психічний стан, викликаний ставленням до предмета

мовлення. До проявів емотивної негативної оцінки, що є предметом нашого інтересу, відносимо такі емоції та почуття, як *незадоволення, відразу, гнів, злість, роздратованість, недовіру, обурення, огиду, зневагу, критику* тощо, що часто переплітаються між собою та не піддаються чіткій науковій класифікації.

Експресивна функція мови реалізується через створення інтенсивності, оцінності, емотивності, образності шляхом свідомого вибору мовних засобів з метою підвищення їх впливової сили [93,с. 27]. Експресивність та емотивність є дотичними категоріями, проте не тотожними. Важливо зазначити, що експресивність є наслідком цілого ланцюга смислів, що утворюють конотативний компонент слова й підтекст висловлення. Специфіка такого значення складає здатність сигналізувати про ціннісне ставлення мовця до світу, а тим самим здатність висловлення спричиняти прагматичний ефект [93, с. 18]. Отже, експресивність висловлення впливає на досягнення комунікативної мети мовця. У дослідженні ми аналізуємо явище негативної оцінки у комунікації у тісному взаємозв'язку із категоріями емотивності та експресивності.

У більшості лінгвістичних досліджень, присвячених категорії негативної оцінки, виокремлено лексичні одиниці сучасної англійської мови, що їх використовують для позначення і вираження негативної оцінки, та визначено структурно-семантичні особливості таких висловлень у мовленні англомовних комунікантів. На основі структурно-семантичного аналізу, таким чином, здійснено прагматичний аналіз висловлень, що містить негативну оцінку. Як свідчить вищеомовлений матеріал, прерогативою більшості досліджень є семантика та прагматика лінгвістичної категорії оцінки, *експліцитної* за способом вираження.

Предметом нашого наукового інтересу є імпліцитна негативна оцінка мовця у діалогічному дискурсі, спрямована адресату, тобто в реальній інтерактивній взаємодії двох та більше людей. Фокусом нашого дослідження є не лише негативний характер (зорієнтованість) оцінки, а й імпліцитний спосіб її вираження. Закцентуємо увагу на останньому аспекті, оскільки саме він визначає

реалізацію та функціонування негативної оцінки у діалогічній взаємодії між мовцем та адресатом.

Уніфікованої універсальної класифікації категорії оцінки не існує, проте більшість дослідників розмежовують експліцитну::імпліцитну оцінки за способом вираження та реалізації у мовленні. Цей аспект розгляду лінгвістичної категорії оцінки нерозривно пов'язаний із семантичною структурою висловлення, а саме із поняттям *пропозиції*, що розуміється як семантичний інваріант, спільний для всіх членів модальної та комунікативної парадигми речень [51, с. 54].

У пропозитивній семантиці висловлення дослідники розмежовують *глибинну* та *поверхневу структури*: глибинна структура є узагальненим змістом речення, а поверхнева структура — це конкретний опис синтаксичної будови речення. Імпліцитну оцінку в основному тлумачать, протиставляючи експліцитній, що репрезентована аксіологічно (позитивно або негативно) маркованими словами, що безпосередньо пов’язані із об’єктом оцінки [2, с.31]. Тобто, експліцитна оцінка реалізується у поверхневій структурі пропозиції висловлення.

Натомість, для *імпліцитної оцінки* характерна *відсутність оцінного слова*, або якщо воно і є, то стосується всього висловлення, або чогось, що *опосередковано* пов’язано із об’єктом оцінки [93, с. 49]. Імпліцитну оцінку трактують як *приховану оцінку*, яку *мають на увазі* [120, с. 145], що виникає через *випущення оцінного компонента* із пропозиційного змісту й індикується певними маркерами висловлення [93, с. 37]. Відтак, дослідження імпліцитної оцінки пов’язане із глибинною структурою пропозиції висловлення.

Втім, хоча багато дослідників класифікують імпліцитну оцінку у комунікації та визнають її особливе місце серед оцінних висловлень [3; 32, 93], маємо констатувати, що дана категорія лишається найменш дослідженою мовознавцями. Наше дослідження є спробою заповнити дану лакуну та визначити термінологічні межі поняття ІНО як дискурсивного явища у руслі сучасного діяльнісного підходу до аналізу дискурсу та мовленнєвої взаємодії.

Тлумачення імпліцитної оцінки неможливе без з'ясування поняття *імпліцитності*, що її визначає, тому зупинимось докладніше на даному явищі.

Явище імпліцитності безпосередньо пов'язане із особливостями людської свідомості, сприйняття та психіки. У психології імпліцитність розглядається перш за все як форма знання, для якої характерне інтуїтивне розуміння, достатнє для виконання практичних завдань, але недостатнє для вербального трактування та пояснення [28, с. 21].

Як зазначає О.В. Єрмакова у монографії, присвяченій імпліцитності у художньому тексті [55], дані психологічних спостережень мають багато точок дотику із розумінням та дослідженням імпліцитності у мові, мовленні та тексті, які, зрештою, є похідними свідомості та психіки [55, с. 14]. Зокрема, дослідниця звертає увагу на такі основні характеристики психокогнітивного феномену імпліцитного знання, як автоматичність та високий ступінь засвоєння, неусвідомленість або часткова усвідомленість, наявність певної процедури для деавтоматизації цієї форми знання.

Мовна імпліцитність – явище багатовимірне та неоднозначне, яке охоплює різні мовознавчі аспекти. Імпліцитний характер висловлення відображає асиметрію форми та змісту та невідповідність категорій мови та форм мислення. Асиметрія відношень між одиницями плану змісту та одиницями плану вираження є одним із проявів прихованих, імпліцитних категорій мовлення. Очевидно, що імпліцитність характерна як для плану мови, так і для плану мовлення.

Приміром, О.В. Бондарко розмежовує системно-мовну та мовленнєву (або ситуативну) імпліцитності. Вчений пов'язує системно-мовну імпліцитність зі ступенем актуалізації граматичної семантики (семантичні категорії, що являють собою смислові інваріанти високого рівня узагальнення – аспектуальність, темпоральність, модальність, персональність, посесивність і т. д.), а мовленнєва (або ситуативна) імпліцитність передбачає смисл, що випливає з мовленнєвої ситуації та відповідної ситуативної інформації в її зв'язках зі значеннями, вираженими за допомогою мовних засобів [25, с. 21-23].

Г.І. Приходько вказує, що імпліцитність у широкому розумінні являє собою складну взаємодію лінгвального та екстралінгвального, та передбачає приховане чи непряме вираження якогось значення, має безпосереднє відношення до висловлення і трактується як явище, що супроводжує мисленнєво-мовленнєвий процес, та може бути зараховане до універсалій мовленнєвого спілкування [121, с. 145]. Така перспектива розгляду імпліцитності корелює із поняттям смислу та виводить нас до поняття "імпліцитного смислу" висловлення.

Відтак, у нашій роботі додержуємося думки, згідно з якою, висловлення, що містять ІНО, реалізують у дискурсі не значення, а *смисли*. Л.Р. Безугла відмічає, що смисл притаманний у першу чергу мовленнєвим актам, які є навмисними, цілеспрямованими, тобто інтенціональними діями [12, с. 42]. Смисл у такому розумінні співпадає із прагматичним значенням у широкому розумінні у дусі Г.П. Ґрайса [193].

У свій час учений визначив поняття *прагматичного значення* (nonnatural meaning) в термінах комунікативної інтенції: *мати на увазі* (to mean), яке прирівнено до мати намір (to intend), означає у Г.П. Ґрайса "вкладання" у слова індивідуального смислу, який доповнює буквальне значення висловленого (актуалізує значення) [193, с. 53]. Саме у прагненні вплинути на адресата, яке проявляється в ментальному стані інтенції мовця, і полягає когнітивне підґрунтя теорії значення Г.П. Ґрайса. У такий спосіб дослідник розводить "те, що говориться" (what is said) і "те, що імплікується" (what is implicated). При цьому обидва смисли є пропозиціональними, а те, що імплікатується, ґрунтується на тому, що говориться, оскільки існує обов’язковий, хоча і не безпосередній зв'язок між тим, що люди мають на увазі, або мають намір сказати, коли говорять, і тим, що конвенціонально вважається значенням слів, які вживаються у висловленні [193, с. 439; 12, с. 53]. Таким чином, дослідження імпліцитних смислів має теоретичне підґрунтя в теорії прагматичного значення Г.П. Ґрайса.

Отже, у даному напрямку розгортання дослідження, резюмуємо, що *негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями, що містять негативно-оцінну семантику, міститься у імпліцитному смислі*

висловлення. Визначення імпліцитного смислу пов'язане із кореляцією понять "значення" та "смисл". На відміну від "значення", що тлумачать як відносно стабільний у часі інваріантний зміст, конвенційно закріплений за мовним знаком, смисл є суб'єктивною суттю, мінливою у часі, яка варіюється залежно від ситуації використання й особистостей комунікантів [127, с. 22].

1.2.2. Джерела імпліцитної негативної оцінки у комунікації

До джерел негативної оцінки, що міститься в імпліцитному смислі висловлення мовця, відносимо:

- імплікації, які з позицій логіки розуміються як логічні висновки, що виступають сполучною ланкою між двома висловленнями [38, с. 21]. Імплікацію зображають як А → В, де А – антецендент, а В – консеквент, або логічний висновок.

- пресупозиції, що є одиницями логіко-лінгвальної діяльності учасника мовленнєвого акту та мають імпліцитне вираження [38, с. 35]. Услід за багатьма дослідниками розрізняємо вузьке та широке трактування пресупозиції. У першому випадку розуміють контекстуальний компонент змісту висловлення, істинність якого забезпечує доречність у межах даного контексту. Зокрема, враховуємо і *семантичні* пресупозиції, типи яких лінгвісти диференціюють в залежності від пресупозиційних тригерів (presuppositional triggers) – словах конструкціях, граматичних формантів, які потенційно здатні породжувати додатковий смисл [3; 86; 117]. У широкому значенні пресупозицію тлумачать як загальний спільний фонд знань комунікантів, що корелює також із поняттям *прагматичної* пресупозиції [86, с. 62-63]. Варто відмітити, що до прагматичних пресупозицій відносяться знання про статус мовця та адресата, їхні стосунки, вік, ґендер, уявлення про комунікативну ситуацію і конвенції спілкування, умови успішності комунікації та ін [там само].

- імплікатури спілкування, поняття яких вперше було введено у лінгвістику Г.П. Грайсом у 1967 р. у циклі лекцій у Гарвардському університеті та

публікаціях "Logic and Conversation" [193] та "Further notes on Logic and Conversations" [192]. Вчений тлумачить імплікатуру як реальний смисл непрямого (або неконвенційного) висловлення. На противагу фоновим знанням та поняттю пресупозиції, імплікатури пов'язані із логічно-змістовим зв'язком висловлень, що стоять поряд, а не із дискурсом загалом. У роботі ми відштовхуємось від наступного трактування **імплікатури**: смисли, що виводяться інтерпретатором на підставі небуквальних значень мовних виразів, актуалізованих продуцентом висловлення (мовцем), з опорою на фактори мовного та ситуативного контексту крізь призму перцептивного, когнітивного та емоційно-оцінного досвіду [104, с. 25].

Наразі існують різні класифікації імплікатур, автори яких виходять із різних критеріїв. Для аналізу діалогічного дискурсу найбільш релевантним є розмежування *конвенціональних* (conventional) та *дискурсивних* (conversational) *імплікатур* [173; 175; 183; 192; 195; 214; 223; 227]. Останні також позначаються дослідниками як конверсаційні, мовленнєві, комунікативні, розмовні. Втім, відповідно до прийнятого дискурсивного підходу у сучасних дослідженнях, вбачаємо визначення "дискурсивної" імплікатури найбільш вдалим. Конвенціональні імплікатури передбачають відповідність слів і граматичних конструкцій загальноприйнятому смислу [104, с. 72], тому їх часто ототожнюють із семантичною пресупозицією (дивись вище). Значущими у нашому дослідженні є дискурсивні імплікатури, що становлять комунікативно важливі відхилення від принципів спілкування, насамперед, принципу кооперації – "Твій комунікативний внесок на певній стадії спілкування має відповідати обопільно прийнятим цілям або напрямкам діалогу" [193, с. 23].

Виникнення дискурсивних імплікатур у комунікації засноване на недотриманні (flouting) або експлуатації (exploiting) постулатів (максим) зазначеного принципу [192, с. 189], що регулює успішний комунікативний процес в цілому, а саме:

✓ *максими Якості* (maxim of quality), тобто принципу спілкування, заснованому на впевненості / щирості мовця у власному висловленні;

✓ *максими Кількості* (maxim of quantity), тобто принципу спілкування, заснованому на достатній інформативності висловлення мовця;

✓ *максими Релевантності* (maxim of relevance), тобто принципу спілкування, заснованому на доречності висловленого мовцем повідомлення;

✓ *максими Манери або Способу* (maxim of manner), тобто принципу спілкування, заснованому на послідовності, зрозумілості та однозначності висловлення мовця [там само].

Дотримання вищеперерахованих максим спілкування та принципу кооперації забезпечує максимально ефективний та успішний перебіг взаємодії між мовцем та адресатом. Втім, деякі дослідники відзначають, що таке трактування процесу спілкування є занадто ідеалізованим та відірваним від реальності [183; 185; 200]. Мовленнєва комунікація не завжди є ідеальною, а діалогічний дискурс часто доводить протилежне: для досягнення комунікативної мети мовці часто обирають приховані мовленнєві прийоми для висловлення імпліцитного смислу [31, с. 70]. Навмисне порушення мовцем загальновідомих максим сигналізує співрозмовнику про наявність імпліцитного смислу висловлення, що не визначається безпосереднім конвенційним значенням мовних одиниць, а саме імпліцитної негативної оцінки мовця.

Носієм імплікатури є мовець, який формулює висловлення таким чином, щоб адресат зумів оволодіти певною інформацією. Завданням адресата є інтерпретація цього висловлення через умовиводи та висновки із повідомлення– інференції. За визначенням А.П. Мартинюк, інференції – це когнітивні операції отримання інтроспективного інтуїтивного вивідного знання у ході інтерпретації висловлення, і результатом таких операцій є вивідне знання інтерпретатора [104, с. 27]. Втім, ми переконані, що метою мовця є не просто передача інформації. Мовець формулює висловлення ІНО таким чином, щоб адресат зумів інференційно вивести негативну оцінку, що міститься у імпліцитному смислі даного висловлення. Але основною комунікативною метою мовця є здійснення прагматичного впливу на адресата.

Розглянемо на прикладі реалізацію ІНО, засновану на вищезазначених джерелах імпліцитного смислу:

(1) QUEEN ELIZABETH: In time they will surely grow tired of it. Grow tired of us.

MR. CHURCHILL: ***Only if the Crown and the people representing the Crown make mistakes, errors of judgements.***

QUEEN ELIZABETH: My dear sister?

MR. CHURCHILL: Yes. (The Crown 1/6, 39 min.)

У розмові, що відбувається між королевою Єлизаветою та прем'єр-міністром Уінстоном Черчілем, чоловік висловлює імпліцитну негативну оцінку діям сестри королеви, яку остання успішно інферує. У даному прикладі вислів чоловіка (*Only if the Crown and the people representing the Crown make mistakes, errors of judgements*) доповнює висловлену думку жінки (*In time they will surely grow tired of it. Grow tired of us.*) таким чином, що становить логічну імплікацію, де (2) – антецендент, а (1) – консеквент, спрямовуючи, відтак, думку королеви у певне русло: *if the Crown and the people representing the Crown make mistakes, errors of judgements, they [people] will surely grow tired of us*. Семантична (лексема *Only*, граматична форма умовного речення) та прагматична пресупозиції висловлення (*the people representing the Crown → sister, sister → make mistakes, errors of judgements*) разом із порушенням максими манери принципу кооперації у наведеному контексті комунікативної ситуації між цими мовцями сукупно виступають джерелами ІНО дій третьої особи, неприсутньої під час діалогу (сестри королеви).

Отже, як випливає із наведеного дискурсивного фрагменту, у процесі мовлення комунікант дає можливість адресату зробити висновок про певний стан речей, який негативно оцінює. Негативна оцінка міститься в імпліцитному смислі висловлення мовця та заснована на негативному ставленні невідповідності дій та вчинків члена королівської родини відносно високого рангу. Інферування адресатом ІНО, висловленої співрозмовником, базується на імплікаціях та

імплікатурі, що містяться у репліці мовця, а також пресупозиціях обох учасників спілкування.

Важливо зазначити, що комунікативні смисли демонструються не тільки вербально, але й за допомогою знаків невербальних семіотичних систем [89; 114; 127; 134]. Усі форми поведінки мовця – діяльність / бездіяльність, мовлення / відсутність мовлення, жестикулювання, погляд / уникнення погляду тощо – у певній ситуації виявляється комунікативно значущими у висловленні імпліцитної негативної оцінки.

Знаки усіх семіотичних систем не просто супроводжують мовлення: вони є активними елементами смислотворення і виступають не ізольовано, а у гармонійній єдності між собою і вербальним планом комунікації [127, с. 54]. Невербальні знаки породжують особливу функціональну систему, виконують роль емоційного коду, формують конвенційність спілкування, засвідчують соціальну-культурну приналежність комунікантів, є контекстуально залежними та прагматично навантаженими [134, с. 125]. Незважаючи на біологічну детермінованість у дискурсивній практиці, невербальний знак здатен виступати специфічним комунікативним кодом, що виконує певні прагматичні завдання у дискурсі [134, с. 18]. На наш погляд, таким прагматичним завданням може виступати і вираження мовцем негативної оцінки у імпліцитній формі, коли значущість невербальної семіотичної системи зростає.

Необхідність залучення позавербальних елементів комунікації до аналізу ІНО у діалогічному дискурсі відповідає основним постулатам інтеракційної моделі комунікації, що акцентує поведінкові аспекти комунікації: не тільки мова, але й будь-яка форма поведінки може виявитись комунікативно значущою: почервоніння обличчя, мовчання, невербальні дії [224, с. 8]. Відповідно, дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця вимагає уваги до усіх каналів смислоутворення у взаємодії комунікантів.

Наприклад, наступний фрагмент ілюструє негативну оцінку дій нового менеджера великої косметологічної компанії власницею бренду, яка реалізується

через навмисне запізнення на презентацію нового напрямку діяльності та специфічний вибір вбрання:

(2)*...finally, almost fifteen minutes late, the temptation to phone her almost beyond endurance, Lady Farrel at her most imperious,* ***dressed all in black – dress, jacket, shoes, bag, even her hat, a vast saucer of a thing, swathed in black ostrich feathers****. Let no one mistake how I feel about today, those clothed were saying*. [PV Forbidden places, p. 123]

Як зазначають дослідники, конструювання смислів є особливо наочним у діалозі, в обміні репліками, тобто є характерним, насамперед, для діалогічного дискурсу [12, с. 36]. Комуніканти конструюють смисли не ізольовано один від одного, а в тісному обопільному зусиллі: кожне висловлення інтерпретується адресатом і водночас піддається тлумаченню в наступному висловленні. Комуніканта у даному ракурсі порівнюють із "читачем-критиком", який "прочитує" ситуацію, співрозмовника і його висловлення та накладає на цей "текст" власну схему смислу, тобто інтерпретує [123,с. 22]. Тому, саме "інтерпретація є критерієм успішності й головним призначенням комунікації, на відміну від позиціонуванні її основної функції як досягнення взаємного розуміння, що акцентувалось у прагматичних дослідженнях другої половини XX ст." [123, с. 52]. Розглянемо онтологічні ознаки діалогічного дискурсу та спробуємо виокремити одиницю реалізації ІНО.

1.2.3. Діалогічний дискурс як середовище реалізації імпліцитної негативної оцінки мовця

Сферою реалізації та функціонування ІНО у нашому дослідженні є англомовний діалогічний дискурс, у якому, на нашу думку, найповніше розкривається сутність даного явища та проявляється потенціал регулювати загальний процес комунікації. Зупинимось на загальних особливостях діалогічного дискурсу як мовленнєвого утворення.

Фундаментальний постулат одного із найвидатніших вчених минулого століття М. М. Бахтіна про те, що "мова живе саме у діалогічному спілкуванні її користувачів" [8, с. 18], червоною ниткою пересікає усі дискурсивні студії сьогодення та є свого роду передвісником діяльнісного стилю мислення у наукових пошуках дослідників. Діалог є домінуючим типом комунікативної діяльності людей у суспільстві, що підтверджує сучасна ера глобалізації. Саме в діалозі, як справедливо зазначає О.В. Падучева [119, с. 99], найбільш помітно виявляється мовлення як дія, як знаряддя комунікації.

Діалог розуміється в лінгвістиці як діалогічний текст (який протиставляється монологічному), або як розмова, обмін висловленнями, мовлення [241, с. 112]. У цьому, як зазначає Л. Р. Безугла, відбиваються два рівні діалогічності – формальний, який відповідає розумінню діалогу як тексту, та функціональний, що корелює із його розумінням як мовлення [13, с. 11]. *Діалогічним* називають *дискурс*, що розгортається у формі діалогу, під яким розуміють ситуативно зумовлену взаємодію двох чи більше людей, під час якої відбувається обмін репліками і зміна комунікативних ролей (мовець стає адресатом, а адресат перетворюється на мовця) [124, с. 35].

Провідною характеристикою дискурсу є діалогізм: кожне висловлення адресатно спрямоване. Під *висловленням* розуміємо елементарну одиницю мовлення, речення, поміщене в ситуацію спілкування [152, с.14]. Завдяки здатності вбудовуватися в ситуаційний контекст [118, с. 246] та у розумово - комунікативний контекст дискурсу [149, с. 65], висловлення являє собою мінімальну дискурсивну одиницю – інтеракційний акт, тобто акт розумово-комунікативної взаємодії, спільної смислотворчої діяльності, будучи її матеріальною формою [149, с. 66].

Немінімальна одиниця дискурсу, якою, на думку І. Є. Фролової, є фрагмент дискурсу, може складатися з одного чи більше інтеракційних актів відповідно до того, скільки разів учасники спілкування конструюють й об’єктивують певний смисл [149, с. 66]. Таким чином, межі дискурсивного фрагменту встановлюються початком/завершенням розумово-мовленнєвого процесу, а весь дискурс являє

собою відкриту множину дискурсивних фрагментів [148, с. 56]. Дане твердження важливе для нашого дослідження, оскільки дає підстави для визначення критеріїв для виокремлення матеріального дискурсивного діалогічного фрагменту, що містить ІНО, який, таким чином, може охоплювати як один інтеракційний акт, так і бути послідовністю декількох інтеракційних актів у процесі взаємодії. Наприклад:

(3) *LADY GRANTHAM: I'm so looking forward for your mother's arrival again.* ***When I'm with her I'm reminded of the virtues of the English.***

MATHEW CRAWLEY: But isn't she American?

LADY GRANTHAM: ***Exactly***. (DA, 3/1)

Як свідчить даний фрагмент діалогічної взаємодії, Леді Грентем висловлює негативну оцінку не лише факту візиту своєї свахи, але й негативного ставлення до неї у цілому в імпліцитний спосіб. При цьому, ІНО у цьому випадку базується на послідовності двох інтеракційних актів, адже жінка конструює власне висловлення певним чином так, що саме після перепитування Метью (присутніми є більша кількість комунікантів, ніж зазначені у фрагменті) стає більш об'єктивним істинний смисл попередньої репліки жінки, що містить ІНО.

На прикладі даного ілюстративного фрагменту ми переконуємось, що діалогічному дискурсові притаманна непередбачуваність, спонтанність та довільність у мовних формах вираження. Взаємодія суб'єктів взаємодії в реальному часі "тут і зараз" демонструє непідготовленість реплік, варіативність порядку їхнього обміну, непередбачуваність у кількості задіяних учасників та необхідності реагувати саме на певного співрозмовника. В іншій ситуації, промовлене іншою людиною та за інших обставин це висловлення буде мати зовсім іншу дискурсивну сутність.

Відтак, констатуємо, що зміст та форма висловлення, що зокрема містить ІНО, не може бути чітко визначена та окреслена певними формальними критеріями, адже ІНО є не сукупністю стабільних відношень між змінними елементами, а співвіднесеністю одного елемента структури з іншим, що уможливлює вираження негативної оцінки імпліцитно. Тобто у висловлюванні

ІНО мовець зосереджує увагу *не* лише на *конвенційному змісті* одиниць мовлення, а звертається до *комунікативної ситуації*, в якій вживається дані одиниці, оскільки характер перебігу комунікації є більш важливим та інформативним, ніж сам зміст висловлення.

На нашу думку, це пояснює реалізацію ІНО як у межах одного інтеракційного акту, так і декількох, як переконуємось на наведеному вище прикладі.

Дослідники діалогічного дискурсу послуговуються наступними визначеннями основних комунікативних ролей: "адресант" і "адресат", "мовець" і "слухач", "продуцент" і "реципієнт", "відправник" і "отримувач".

Оскільки термін "слухач" здатен позначати такий комунікативний статус, як присутня особа, що спостерігає за діалогом, але якій не адресовано мовленнєвий акт [124, с.432], на позначення комунікативних ролей доцільним у нашому дослідженні убачаємо вибір термінів "*мовець*" і "*адресат*", які відображають спрямованість дискурсивного ходу, відповідають системі комунікативних пріоритетів та не суперечать концепції співіснування моделей комунікації у дискурсі [13]. Мовець продукує висловлення, що містить ІНО, здійснює мовленнєвий акт, є носієм комунікативної інтенції, яка полягає в прагненні шляхом здійснення мовленнєвого акту здійснити прагматичний вплив на адресата через висловлення ІНО. Адресат – особа або група осіб, якій / яким призначається висловлення мовця, що містить ІНО [13]. В свою чергу, у роботі залучаємо комунікативну роль слухача у розумінні Г.Г. Почепцова [124, с.432], що іноді визначає перебіг інтеракції та впливає на висловлення негативної оцінки мовцем імпліцитно.

У дослідженні, ми, услід за І. С. Шевченко та О. І. Морозовою, визначаємо діалогічну сутність дискурсу в термінах *діалогічних відносин*, які встановлюються між мовцем та адресатом [157, с. 18] та реалізуються у їхньому мовленні. Діалогічний дискурс характеризується чергуванням комунікативних ролей та зміною позицій (мовець :: адресат), що ґрунтується на передачі комунікативної ініціативи співрозмовникові. Як суб’єкт (мовець), так і об’єкт (адресат) мовлення

керуються власною інтенцією здійснити вплив на комунікативного партнера у рамках певної часо-просторової ситуації, на основі власних фонових знань, згідно суспільно усталених правил спілкування та прагматичного наміру. Отже, ми переслідуємо мету проаналізувати прагматичний потенціал ІНО та її функціонування у здійсненні даного впливу.

Розгляд теоретичних понять, пов'язаних із прихованими смислами та імпліцитністю, нерозривно пов'язані із поняттям контексту, яке, як зауважує І. Кечкеш [200], разом із поняттями кооперації, інтенції та значення мовця (speaker meaning), становить чотири "кити" сучасних прагматичних теорій [200, с. 27]. Наступний підрозділ присвячений опрацюванню поняття контексту як невід'ємного параметру функціонування та реалізації ІНО.

1.2.4. Контекстуальний параметр функціонування імпліцитної негативної оцінки

У теоретичному сенсі переосмислення поняття дискурсу значною мірою завдячує переосмисленню поняття контексту. Наявні концепції дискурсивного контексту [4; 141; 176; 187; 188; 200; 203], пропонують різні, але не взаємовиключні погляди на його природу. Як зазначає І.Є. Фролова, у термінах дискурсивної парадигми контекст постає як родове поняття, що охоплює різні види: як те нелінійне середовище, де мовленнєвий твір функціонує як система, адаптуючись до зовнішніх чинників та, водночас, активно впливаючи на формування цих чинників середовища. Включаючи усі релевантні комунікативні складники, контекст є компонентом дискурсу, когнітивним конструктом, що є основою тлумачення смислу [86, с. 128], та являє собою суб'єктивну феноменологічну конструкцію, що визначає його як мисленнєво-комунікативний контекст [178, с. 78]. Відтак, контекст відіграє важливу роль у реалізації та функціонуванні ІНО у діалогічній взаємодії.

У структурі контексту виділяють загально-контекстні та контекстно-ситуаційні чинники: "знання про світ узагалі та конкретну

ситуацію, в якій відбувається спілкування" [156, с. 38-39] До загально-контекстних зараховують такі фактори, що є відносно сталими і формують загальний фон спілкування. До контекстно-ситуаційних чинників відносять мінливі умови комунікації – різноманітні конфігурації, утворювані усіма обставинами спілкування в його окремий конкретний момент.

З позицій діяльнісного підходу тлумачення поняття контексту ототожнюється з поняттям ситуації. Т. ван Дейк надає визначення "ситуації" як відбиття свідомістю людини сукупності об'єктів, ознак и подій, про які вона говорить або думає, за якими вона спостерігає, та в яких бере участь [175, с. 221].

Типи моделей ситуації, що пропонуються дослідниками, можна поділити на статичні та динамічні. Статичні моделі ситуації – це власне моделі контексту. На відміну від них, динамічні моделі репрезентують події, що розгортаються в часі і просторі, де одна сцена йде за іншою і всі вони пов'язані каузальними відношеннями [109, с. 104].

Модель ситуації, у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку у діалогічному дискурсі, ми, відтак, визначаємо як *динамічну* через використання мови комунікантами в реальному часі та активність обох учасників, які конструюють середовище своєї взаємодії, тим самим впливаючи на продукування та інферування імпліцитних смислів.

Дослідники, що звертаються до проблеми моделювання ситуації [107; 175; 220; 213; 229], розмежовують ситуації, в яких здійснюється спілкування, та ситуації, які є предметом висловлення. На позначення останніх використовують термін *референтна ситуація*, а *комунікативну ситуацію* визначають як складний комплекс обставин і умов, в яких відбувається спілкування, які зумовлюють оформлення і значення мовних висловлень, а також виразів іншої знакової природи [108, 123]. Надалі на позначення ситуації діалогічної взаємодії, у якій мовець висловлює негативну оцінку імпліцитно, вживаємо термін комунікативна ситуація.

Основними компонентами комунікативної ситуації, у якій мовець висловлює імпліцитну негативну оцінку, є наступні:

- ***мовець*** (ХТО) та ***адресат*** (КОМУ) – комунікативні партнери, які мають певні особистісні характеристики, знання, думки, оцінки та є носіями типізованих рис групи, представниками якої вони є (за віком, статтю, освітою, культурою, релігією, професією, соціальним статусом і т. д.). На нашу думку, доречно також виокремити ***слухача***, як третю особу / осіб, який може / можуть бути присутнім під час взаємодії мовця та адресата (втім даний компонент є варіабельною одиницею);
- ***тема розмови*** / ***предметна ситуація*** (ПРО ЩО) – це те, про що йде мова, відносно чого щось стверджується у висловленні. Предметною ситуацією може бути будь-який фрагмент матеріальної чи абстрактної дійсності, в тому числі, компоненти самої комунікативної ситуації;
- ***мотиви*** (ЧОМУ) – причини, що знаходяться в основі вибору дій та вчинків особистості, і ***комунікативна мета*** (ДЛЯ ЧОГО) – результат, на який скерована конкретна комунікативна дія суб'єкта мовлення;
- ***засіб спілкування***, тобто *канал передачі інформації* (ЯК), що включає вербальну та невербальну складову комунікативної ситуації;
- ***стан мовців*** (В ЯКОМУ СТАНІ), що охоплює фізіологічні і психічні (настрій, почуття, емоції, стан душі тощо) характеристики мовців у конкретний момент спілкування;
- ***просторовий*** (ДЕ) і ***часовий*** (КОЛИ) параметри, тобто місце і час комунікації [126, с. 24];
- ***контекст*** спілкування.

Сутнісною особливістю комунікативної ситуації є, як ми зазначили вище, її *динамічність* та *мінливість*, а "поліфакторний характер, заснований на випадкових зв'язках між її компонентами, унеможливлює встановлення стійких закономірностей" [109, с. 103]. Тобто кожна комунікативна ситуація є в певному сенсі особливою та неповторною, що пов'язано із нескінченною варіативністю кожного компонента даної ситуації. За різних обставин, із різними комунікативними партнерами люди використовують мову по-різному, тобто певні

параметри роблять більш імовірною появу імпліцитної негативної оцінки мовця, ніж інші.

З огляду на вищерозглянуте трактування комунікативної ситуації, ми схильні стверджувати, що *мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі інтерактивної взаємодії із співрозмовником, негативно оцінює певний релевантний для нього компонент даної ситуації на основі своїх власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює дану оцінку в імпліцитний спосіб із метою здійснення певного впливу на співрозмовник*а. Імпліцитність вираження негативної оцінки детермінується як параметрами даної комунікативної ситуації, так і характером бажаного впливу на адресата. Наведемо приклад для ілюстрації нашого твердження:

(4) *MICROFT: What is your connection to Sherlock Holmes?*

JOHN: I don't have one. I barely know him. I met him … yesterday.

MICROFT: ***Mmmm… and since yesterday you've moved in with him and now you're solving crimes together. Might we expect a happy announcement by the end of the week?*** (SH 1/1)

У наведеному дискурсивному фрагменті Майкрофт (ХТО) висловлює Джону (КОМУ) негативну оцінку предметної ситуації (ПРО ЩО) на основі роздратованості з приводу встановлення занадто дружніх стосунків між Джоном та його братом Шерлоком, що означає для Майкрофта втрату контролю над його діями та життям (ЧОМУ). Комунікативною метою (ДЛЯ ЧОГО) чоловіка є вплив на психічний та емоційний стан Джона та випитування потрібної для Майкрофта інформації, якої йому бракує для розуміння ситуації в цілому, та відновлення контролю над вчинками брата. Розмова відбувається у безлюдному пустому складі (ДЕ) вночі (КОЛИ), куди Майкрофт привіз Джона без його відома. Таким чином, і місце, і час комунікативної ситуації налаштовані та підпорядковані мовцем для досягнення комунікативної мети для того, щоб приголомшений та наляканий Джон відповів на усі питання Майкрофта. Імпліцитність висловлення негативної оцінки у даному фрагменті є свідомим кроком з боку мовця, що переслідує певну комунікативну мету.

Таким чином, контекстуальним параметром ІНО мовця є динамічна комунікативна ситуація спілкування. Мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі інтерактивної взаємодії із адресатом, негативно оцінює певний релевантний для нього компонент даної ситуації на основі своїх власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює дану оцінку в імпліцитний спосіб із метою здійснення певного впливу на співрозмовника.

1.3. Комунікативна природа імпліцитної негативної оцінки

Комунікативний аспект ІНО пов'язаний із особливостями її залучення та функціонування у комунікації. Дослідження передбачає з'ясування структури ІНО, мотивів, цільового спрямування її вираження мовцем, а також визначення факторів перебігу комунікації, що провокують імплікування негативної оцінки.

1.3.1. Структура імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі

У структурі ІНО (див. рис. 1.2) у міжособистісній інтерактивній взаємодії класифікуємо: суб'єкта ІНО – мовець, що продукує висловлення; адресата ІНО – співрозмовник / співрозмовники, якому / яким спрямоване висловлення суб'єкта ІНО; об'єкта ІНО.

У структурі ІНО свідомо розрізняємо поняття "адресата" та "об'єкта", оскільки у діалогічній взаємодії висловлення мовця спрямоване саме на адресата, проте об'єктом негативної оцінки може бути позначений не лише адресат, а ширше коло об'єктів дійсності.

Безумовно, в онтологічному плані об'єктів негативної оцінки може бути нескінченна кількість. Втім, для аналізу ІНО у діалогічному дискурсі із урахуванням усіх компонентів комунікативної ситуації під час мовленнєвої взаємодії вбачаємо доцільним класифікувати об'єктами ІНО наступні:

- мовець – суб'єкт оцінки (негативна самооцінка)

- адресат оцінки (не лише індивідуальні риси особистості, але й дії, вчинки, висловлення, наміри)
- непрямий адресат (слухач)
- предметна ситуація спілкування (те, про що розмовляють комуніканти)
- треті особи, неприсутні під час комунікативної взаємодії суб’єкта оцінки та адресата.

Візуально структура ІНО у комунікації має вигляд, зображений на рис. 1.2:

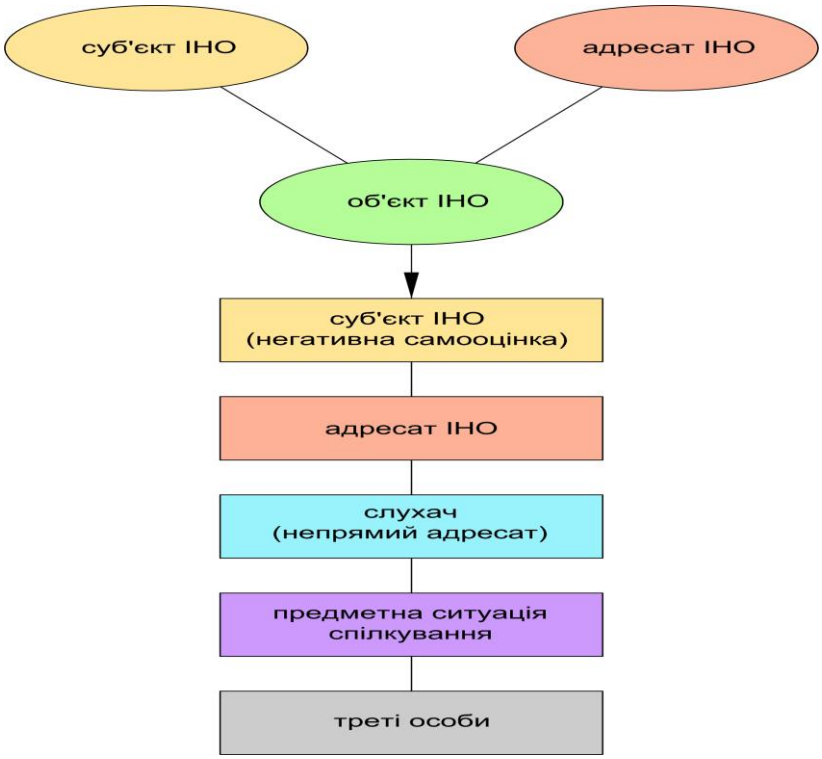

Рисунок 1.2 Структура ІНО мовця у комунікативній ситуації спілкування

Зупинимось детальніше на імпліцитній негативній самооцінці (суб'єкт ІНО) та слухачеві (непрямий адресат), класифікованих нами у переліку можливих об’єктів ІНО.

Під *самооцінкою* розуміють особистісне судження про власну цінність, що виражається в установках, властивих індивіду [39, с. 71]. Негативне ставлення індивіда до себе виявляється як несхвалення або незадоволення своєю значущістю та заниженою самоцінністю [39, с. 69]. Спроба охарактеризувати себе містить оцінний елемент, що визначається загальновизнаними нормами, стереотипами,

критеріями і цілями, уявленнями, моральними принципами, правилами поведінки, тощо, тобто самооцінка є соціально детермінованою. Однак, психологія людини влаштована таким чином, що, звичайно, психічно здорова середньостатистична людина схильна до самонесхвалення, заниження власної цінності та незадоволення індивідуальною та суспільною значущістю у мисленнєвій рефлексії, проте, не схильна вербалізувати дані судження у пересічному спілкуванні.

Наголосимо, що самооцінка як відображення особистості у мовленні має різні прояви. Психологічний аспект оцінювання індивідом себе неминуче відображається у його мовленні та манері поведінки, що може засвідчувати самовпевненість або, навпаки, занижену самооцінку. У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на свідомому залученні мовцем власної негативної самооцінки у мовленнєвій взаємодії, що не завжди співпадає із істинним самосприйняттям мовця, а скоріше виступає засобом досягнення певної комунікативної мети.

Аналіз досліджуваного матеріалу дає нам підстави стверджувати, що негативна самооцінка, хоч і виражена імпліцитно, все ж завдає шкоди обличчю мовця (суб'єкта оцінки) та викликає певний спектр почуттів та емоцій у адресата мовлення, тому у більшості випадків має маніпулятивний характер. Особливістю мовної структури негативної самооцінки є збіг об'єкта та суб'єкта оцінювання, якими є сам мовець. Наведемо приклад:

(5) *JOAHN: Are you sure about this? It is a serious decision, Pete.*

PETE: ***Dad, every year I tell my students to go for what they want in life, dream big, take risks. It's time I started to live up to my own words***. (RCS, 21 min.)

Імліцитний характер висловлення негативної самооцінки у наведеному прикладі пом'якшує категоричність судження та віддаляє від "озвучення" мовцем відчуття власної неповноцінності. У даному випадку спостерігаємо щиру негативну самооцінку, вираження якої мовцем втім спрямоване на співчуття адресата та досягнення таким чином мети – отримати підтримку у прийнятому рішенні та присікти можливі переконання змінити точку зору.

Існують також випадки у комунікації, коли висловлення негативної самооцінки є соціально детермінованим, тобто базується скоріше на певних суспільних нормах етики та чемності, аніж на істинній самооцінці мовця, а подекуди і взагалі немає нічого спільного із справжньою оцінкою власної особи:

(6) *"Oh, I'm so sorry, it seemed I should be in time when I left the office, but I always seem to be distracted on my way."*

"Never mind, ***it's always the same with me****."* (Vincenzi PH, p. 231)

Висловлена імпліцитна негативна самооцінка у наведеному фрагменті розмови є не просто чемністю у відповідь на вибачення через запізнення, але й розрахована на особистісне та комунікативне зближення комунікантів, що, в свою чергу, детермінує подальший перебіг комунікації людей пов'язаних діловими стосунками.

Варте уваги також функціонування імпліцитної негативної самооцінки комуніканта у якості вираження негативної оцінки співрозмовнику. Цікава комунікативна гра імпліцитного смислу базується на тому, що хоча об'єкт та суб'єкт ІНО співпадають, проте істинна спрямованість імпліцитної негативної оцінки стосується саме адресата:

(7) *MARGARET: I'll try not to upstage you.*

ELIZABETH: How kind!

MARGARET: I can't promise I won't bring my own character to it.

ELIZABETH: I never expected anything less.

MARGARET: ***That's the advantage of having a character to bring****.* (The Crown 1/8, 39 min.)

У даному фрагменті розмова відбувається між жінками, одна із яких – Єлизавета – є королевою, а інша – Маргарет – її сестрою, відомою своїми шаленими витребеньками та імпульсивним темпераментом. На час від'їзду Єлизавети, частину її обов'язків виконуватиме Маргарет, яка, користуючись нагодою, хизується перед сестрою та висловлює саркастичний осуд її стриманості та беземоційності. Жінка досягає такого ефекту на ґрунті негативної самооцінки, тобто підкреслюючи власну рису характеру, через яку вона піддається осуду.

У нашій розвідці, ми, услід за Г.Г. Почепцовим, звертаємо особливу увагу на комунікативну постать слухача у мовленнєвій взаємодії, присутнього під час спілкування суб'єкта та адресата ІНО. *Слухачем* вчений називає можливу у комунікативній ситуації третю особу, що знаходиться у межах чутності інтеракції мовця та адресата, та який, відтак, також може сприйняти висловлення мовця формально спрямоване адресату [123, с. 455]. Полемізуючи над роллю третього (варіабельного) антропокомпоненту комунікативного акту у мовленнєвій взаємодії (окрім традиційних мовця та адресата), Г.Г. Почепцов, зокрема, зазначає, що реальна людська комунікація у більшості випадків відбувається за умови присутності слухача або за потенційної допустовості його присутності [123, с. 456]. Вчений, таким чином, кваліфікує слухача непрямим адресатом та вказує на комунікативну "двоадресатність" висловлення [123, с. 453].

У дослідженні знаходимо численні підтвердження думки вченого, оскільки у діалогічному дискурсі часто взаємодія між мовцем та адресатом відбувається за присутності інших учасників, які не приймають безпосередньої участі у інтеракції, тобто є пасивними. Усвідомлення мовцем потенційної можливості слухача сприйняти його повідомлення детермінує обдумане висловлення останнім імпліцитної негативної оцінки у прагненні досягнути певної комунікативної мети.

Ілюстрований фрагмент діалогічного дискурсу (8) (дивись додаток А) ілюструє такий випадок, коли істинним об'єктом ІНО мовця є саме слухач, а не адресат, з яким спілкується жінка. Діалог включає трьох комунікативних партнерів, один із яких в певний момент розмови переміщується в іншу кімнату, тобто не приймає активної участі у подальшій розмові комунікантів, проте є санкціонованим слухачем (непрямим адресатом) у полі чутності, чим і користується мовець. Мовець висловлює негативну оцінку діям жінки, що є потенційним слухачем у даній ситуації спілкування. У термінах структури ІНО об'єктом, відтак, є непрямий адресат оцінки, який у даній комунікативній ситуації є слухачем.

1.3.2. Інтенціональна спрямованість імпліцитної негативної оцінки у діалогічному дискурсі

Дисурсивний підхід уможливлює найбільш повно врахувати специфіку інтенції щодо вираження мовцем ІНО. Ми відштовхуємось від широкого розуміння *інтенції* як бажання, для реалізації якого мовець залучає певні кроки [123, с. 74] та розділяємо вихідні та кінцеві інтенції [там само, с. 82-88]. Вихідною інтенцією мовця є, на нашу думку, бажання мовця висловити негативну оцінку в імпліцитний спосіб, тобто завуалювати її. Кінцевою інтенцією є здійснення задуманого прагматичного впливу на ґрунті цієї негативної оцінки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що основною кінцевою інтенцією висловлення ІНО є маніпулятивний вплив на когнітивний світ адресата – його емоції, почуття, хід думок, поведінку.

Залежно від адресатної спрямованості та об’єкта ІНО комунікативною метою вираження ІНО мовцем можуть бути наступні:

- через завуальоване висловлення несхвалення, осуду, відрази, роздратування, презирства та ін. негативних почуттів змінити точку зору співрозмовника та його поведінку;
- образити співрозмовника, продемонструвати домінантність та визначальність власної точки зору;
- скоректувати поведінку співрозмовника по відношенню до інших осіб (у випадку, якщо об’єктом ІНО є треті особи);
- запобігти відкритому конфлікту із співрозмовником;
- викликати почуття емпатії, жалю чи співчуття (у випадку вираження імпліцитної негативної самооцінки);
- знецінити особу співрозмовника чи третіх осіб (в залежності від об’єкта ІНО) для подальшого маніпулювання його / їх діями; водночас самоствердитись за рахунок висловлення даної ІНО;
- отримати естетичне та моральне задоволення саме від прихованого, імпліцитного вираження негативної оцінки;

- отримати емоційну розрядку від вираження негативної оцінки в імпліцитний спосіб.

Відзначимо все ж, що реальна комунікація демонструє набагато ширший перелік інтенцій висловлення ІНО, адже кожна взаємодія у певному сенсі унікальна та пов'язана із різними обставинами. Крім того, у більшості випадків мовець переслідує декілька перерахованих цілей одночасно.

Прикметно, що аналіз ілюстративного матеріалу на предмет комунікативних цілей та інтенціональної спрямованості ІНО засвідчує "зав'язаність" предмету нашого дослідження на обох комунікантах – і мовцеві, і адресаті. Так чи інакше, ІНО змінює когнітивний світ, настрій та почуття обох комунікативних партнерів та, за наявності, і слухача.

Проте, маємо констатувати, що у реальній комунікації імпліцитні смисли не завжди є інтендованими та контрольованими, тобто не завжди входять у намір комуніканта. У мовленні люди мимоволі повідомляють співрозмовнику певну опосередковану інформацію, що може бути інтерпретована ним як імпліцитна негативна оцінка, вираження якої не входило у наміри мовця, що демонструє наступний дискурсивний фрагмент взаємодії чоловіка та дружини:

(9) *She was staring at the phone in her hand when it started to make a loud beeping sound. Her husband Gavin, appeared in the kitchen. He came to a halt when he spotted the phone, which she finally returned to its base. "I thought it was a smoke alarm."*

*"**Is that a critique of my cooking?**", she asked*. (Higgins CM, 23)

Жінка хибно інферує висловлення імпліцитної негативної оцінки чоловіком, який насправді не мав такої інтенції. Науковці називають такий імпліцитний смисл *неінтендованим* на відміну від інтендованого, тобто такого, що входив у намір мовця [12, с. 46].

Наголосимо, що предметом нашої уваги у дослідженні є свідоме та інтендоване залучення імпліцитної негативної оцінки мовцем у діалогічній взаємодії.

1.4. Соціопрагматичні причини імплікування негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі

У руслі соціоально-когнітивного підходу сучасної лінгвістики та дослідження дискурсу, що набув розповсюдження у 2000х роках (I. Kecskes [202], T. A. Dijk [178]), *соціум* та *соціальні фактори* є невід'ємною частиною теоретичного тлумачення комунікації. Особливістю соціального впливу на спілкування є своєрідний соціальний контроль, що накладає певні обмеження на висловлення та регулює вираження думок індивідів.

Оцінка соціально обумовлена та містить конвенції, які визначають умови її реалізації [32, с. 172]. Соціальні фактори детермінують функціонування негативної оцінки у мовленні, а також відображають стосунки комунікантів у взаємодії [87, с. 50]. Крім того, вираження негативної оцінки може мати непередбачувані наслідки для мовця та кардинально впливати як на характер діалогу, так і на подальші стосунки комунікативних партнерів.

Основою кооперативного базису спілкування є безконфліктна успішна діалогічна взаємодія. Натомість висловлювання негативної оцінки провокує протиріччя між комунікантами та призводить до конфлікту. Хоча багато дослідників дискурсивного простору комунікації протиставляють кооперативний та конфліктний модуси спілкування, ми підтримуємо думку дослідників, які вважають, що і в першому, і в другому випадку комуніканти реалізують свої індивідуальні цілі, бажаючи досягти кінцевого результату міжособистісної взаємодії [185; 188; 199; 200]. Поняття про спільну мовленнєву дію наявне в обох випадках, а успішність характерна як для кооперативного, так і для конфліктного типів спілкування, але в кожному із цих типів вона має свої особливості. При кооперативному спілкуванні спільна мовленнєва дія має семантичну характеристику *сприяння*, а при конфліктному спілкуванні – *протидії.* [82, с. 370, 200, с. 43].

Утім, оскільки негативна оцінка, все ж, є загальновизнаним комунікативним конфліктогеном та може призвести до непередбачуваних для мовця наслідків, в

тому числі і до раптового завершення діалогічної взаємодії, комуніканти часто вдаються до імпліцитного вираження негативної оцінки для зменшення емоційного сплеску та категоричності у досягненні комунікативної мети.

Усі дослідники негативної оцінки вказують на особливу роль соціального статусу, віку та ґендеру у її реалізації [26; 39; 120]. У нашому дослідженні ми наголошуємо на важливій ролі рольового статусу, який розглядаємо як сукупність об'єктивних соціальних характеристик індивіда з позицій його місця у ієрархії класу чи соціальної групи [239, с. 678]. Статусність ролі варто розуміти як змінну, що пов'язана із ситуацією соціального чи особистісного домінування [86, с. 79]. Саме статус визначає ряд аспектів діалогічного спілкування комунікантів, ступінь впливу один на одного та мовленнєве оформлення власного висловлення. Оскільки оцінка, як правило, соціально обумовлена, існують конвенції, що визначають умови її реалізації.

Загальновідомо, що висловлення мовцем експліцитної оцінки – як негативної, так і позитивної – можливе лише в певних ситуаціях спілкування та залежить від стосунків та рольових статусів комунікантів. Відповідно до концепції О. М. Вольф [32], визначальним фактором, що в першу чергу регулює висловлення оцінки у комунікації, є принцип ввічливості, сформульований свого часу Дж. Лічем [210], який містить шість мовних максим: *такту, великодушності, скромності, схвалення, згоди, симпатії*. Цей принцип отримав багато інтерпретацій та трактувань різними дослідниками.

Дж. Ліч відзначав, що дотримання принципу ввічливості вносить у поведінку комунікантів певні обмеження. Вони повинні враховувати інтереси партнера, дослуховуватися до його думки, бажань, почуттів. За допомогою цього принципу досягається максимальна ефективність соціальної взаємодії за рахунок дотримання соціальної рівноваги та дружніх стосунків [210, с. 19]. Тобто, свідоме вираження мовцем негативної оцінки в імпліцитний спосіб ґрунтується в першу чергу на його бажанні максимально ефективно досягти комунікативної мети, при цьому зберігаючи рівновагу у процесі розмови.

У прагматиці *ввічливість* розглядається як *універсальний принцип*, який у практиці мовленнєвої взаємодії має більшу регулювальну роль, ніж принцип кооперації, оскільки другий втілює закони спільного оперування учасниками комунікації інформацією, а принцип ввічливості відображає безпосередні *стосунки* комунікантів [32; 210]. Підвищена увага науковців до поняття ввічливості до теперішнього часу призвела до існування різних концепцій визначення даної категорії. Релевантними для нашого дослідження є вищезгаданий нами принцип ввічливості Дж. Ліча та концепція ввічливості П. Браун та С. Левінсона про "збереження обличчя". Розглянемо її докладніше.

П. Браун та С. Левінсон розглядають ввічливість як "збереження обличчя", відштовхуючись від поняття "*обличчя*" (face), яке було введено Е. Гоффманом [193]. Обґрунтовуючи свою концепцію, автори називають "обличчя" універсальним поняттям, яке має соціальний імідж, в збереженні якого зацікавлений кожен член соціуму [164, с. 61]. У процесі спілкування співрозмовники зацікавлені у збереженні як свого обличчя, так і обличчя партнера *ad hoc*. Ця умова є соціально закріпленою конвенцією, прийнятою усіма членами суспільства.

Розвиваючи ідеї Е. Гофмана, П. Браун і С. Левінсон ввели поняття *позитивного* й *негативного обличчя* (positive and negative face). Позитивне обличчя розуміють як бажання індивіда бути визнаним іншими, отримати позитивну оцінку, схвалення від інших, тоді як негативне обличчя, відповідно, – як бажання кожного свідомого індивіда діяти без нав’язувань і перешкод, так би мовити, на власний розсуд, право на свободу дій. Таким чином, дослідники також розвинули поняття "загрози обличчю" (face-threatening acts), до якого відноситься і висловлення мовцем негативної оцінки [164, с. 85]. Ми переконані, що прагнення уникнути "втрати обличчя", а також мінімізувати потенційну загрозу позитивному та негативному обличчю мовця та адресату висловлення, детермінує вираження мовцем негативної оцінки в імпліцитний спосіб. Продемонструємо дані твердження на ілюстративному матеріалі.

Серед ситуацій, в яких мовець висловлює негативну оцінку імпліцитно, виділяємо симетричні (інтеракція відбувається між індивідами, рівними за рольовим статусом) та асиметричні (статусні та соціальні ролі комунікантів не рівні). В останньому випадку ступінь "впливу" одного із комунікативних партнерів вища, а соціально-психологічна дистанція збільшена. Розглянемо на прикладі:

(10) *06:40 DANNY: You want us to bug his watch?*

06:42 BULL: I hate surprises.

*06:43 DANNY**: **Clyde's watch? C. Clyde Rutledge, the former chief law enforcement officer of the United States?***

06: 51 BULL: Just bug the watch. (Bull 1/1)

В даному випадку учасниками діалогічної взаємодії є начальник та його підлегла, тобто рольовий статус чоловіка (Булла) є вищим, тому Денні, не порушуючи принцип ввічливості, висловлює негативну оцінку рішенню чоловіка імпліцитно через перепитування. Хоча мовцю (Денні) і вдається виразити сумнів та несхвалення дій співрозмовника, водночас жінка мінімізує шкоду власному позитивному обличчю та негативному обличчю Булла.

Втім, імплікування негативної оцінки характерне не лише для індивіда із нижчим статусом, як засвідчує вищенаведений приклад, принцип ввічливості діє і на комуніканта, наділеного більшою владою:

(11) *"Absolutely," said Florence. "Ah, that's the shop bell, so that will be Francine. Stay as long as you like, Athina, but she and I have things to discuss."*

***"I wouldn't dream of holding you up,"** said Athina icily*. (Vincenzi PH, 114)

Коротку розмову у магазині косметики, власницею якого є Афіна, Флоренс вимушена раптово завершити. Афіна незадоволена такою поведінкою жінки та імплікує власну негативну оцінку розвитку розмови надмірною ввічливістю, що має саркастичний та глузливий відтінок та підтверджується невербальним маркером голосу (*said Athina icily*).

Незважаючи на соціальне домінування одного із партнерів та розділеність "дистанцією влади", комунікативний партнер із вищим рольовим статусом також

схильний висловлювати негативну оцінку імпліцитно. На нашу думку, це пов’язане із психологічним аспектом відчуття власної переваги та "більшовартості" комуніканта, що наділяє висловлену імпліцитну негативну оцінку фамільярністю та насмішкою над співрозмовником у інституційній ситуації спілкування. Таким чином, мовець вуалює загрозу позитивному обличчю співрозмовника, тобто намагається продемонструвати співрозмовнику повагу й доброзичливе ставлення до нього, та водночас підтримує задекларований позитивний соціальний імідж.

Симетричність рольових статусів комунікантів, з іншого боку, також засвідчує висловлення мовцями імпліцитної негативної оцінки. Наведемо наприклад:

(12) *"He feels responsible for Alice and sometimes he gets carried away."*

I said: "Thing is, ***I wouldn’t mind being responsible for her myself.****"* (Durrant LWM, 138)

Даний ілюстративний фрагмент діалогічного дискурсу демонструє розмову між чоловіком (Пол) та подругою його дівчини Еліс. Предметом розмови є їх спільний друг Ендрю, який провокує ревнощі мовця. Полу не подобається підозріла поведінка Ендрю, на що він вказує спільній подрузі Еліс. Роздратування та осуд дій чоловіка мовець висловлює імпліцитно та, досить обережно, вочевидь переслідуючи певну комунікативну мету. Пол намагається завоювати довіру та симпатію подруги, а тому маніпулює емоціями жінки заради впливу на її когнітивний світ.

Відтак, аналіз досліджуваного діалогічного дискурсу демонструє реалізацію імпліцитної негативної оцінки мовцем у симетричній та асиметричній за соціальним та рольовим статусом ситуації спілкування. В обох випадках соціопрагматичним фактором, що регулює вираження негативної оцінки в імпліцитний спосіб, є принцип ввічливості, а також "збереження обличчя" мовця. Втім, за нашим спостереженням, у випадку асиметричності взаємин комунікантів, домінуючим мотивом ввічливості мовця є соціальна складова (вимушеність нижчого за статусом мовця імплікувати негативну оцінку через важіль влади

співрозмовника / підтримка позитивного іміджу вищого за статусом мовця). Натомість, у спілкуванні індивідів, відносно симетричних за статусом, у вираженні імпліцитної негативної оцінки переважає особистісний мотив мовця досягти певної комунікативної мети, впливати на емоційний стан адресата.

Аналіз ілюстративного матеріалу свідчить, що у процесі діалогічної інтеракції мовець імплікує негативну оцінку, керуючись не лише вищезгаданими принципом кооперації та принципом ввічливості, але й підпорядкованим їм принципом раціональності, на якому наголошує у власному дослідженні Л. Р. Безугла [12, с. 78]. В основі цього принципу лежить поняття *користі і витрат зусиль* – як мовця, так і адресата – для адекватної реалізації ІНО та її правильного інферування. Мовець вдається до висловлення ІНО, неодмінно враховуючи аспект соціальної користі для стосунків із адресатом не лише на момент спілкування, але й на майбутнє. Це стосується і естетичної сторони комунікації як мистецтва володіння словом. Адже, імплікуючи негативну оцінку, мовець часто отримує естетичне задоволення від власних когнітивних та вербальних здібностей, тим самим підвищуючи позитивне самосприйняття та повагу співрозмовників. Зокрема, хоча адресат і розуміє, що співрозмовник висловив негативну оцінку, втім оптимальний хід комунікації зберігається. Наведемо приклад:

(13) *SIR RICHARD: I'm leaving in the morning Lady Grantham. I doubt we'll meet again.*

COUNTESS VIOLET: ***Do you promise?***

SIR RICHARD: Goodbye! Thank you for everything. (DA, 2/10

Як бачимо, мовець мінімізує ймовірність образити, раціонально послуговуючись грою слів та попередньою реплікою адресата та, таким чином, висловлює майстерно замасковану імпліцитну оцінку особистості адресата.

Фрагменти діалогічного дискурсу, що містять висловлення мовцем ІНО, демонструють, що присутність слухача є ще одним соціопрагматичним фактором залучення останньої у ході спілкування. Як ми вже зазначали вище, слідом за Г. Г. Почепцовим, вважаємо, що фігура слухача у якості збірної назви

третіх осіб, присутніх у діалогічній взаємодії, визначає мовленнєву поведінку мовця та адресата. Саме слухач є "грізним вартовим етикетності спілкування" [123, с. 457]. Тобто мовець регулює своє висловлення ІНО, орієнтуючись не тільки, а подекуди і не стільки на адресата, як на слухача. Комунікативна сутність слухача неоднорідна і потребує врахування характеру мовленнєвої взаємодії та стосунків слухача по відношенню до мовця [123, с. 458]. У наступному фрагменті спостерігаємо діалогічну взаємодію членів родини, що відбувається за вечерею:

(14) SIR ROBERT: Mama, talk to her, say something sensible.

LADY ISOBEL: Yes, let's hear how a woman's place is in the home.

COUNTESS VIOLET: I don't think a woman's place is eventually in the home, but I see no harm in her having some fun before she gets there.

EDITH: Oh, Granny, thank you!

LADY ISOBEL: ***Have you changed your pills?***

– everybody grins – (DA, 2/1)

Безпосередній уривок містить репліки чотирьох комунікантів, хоча присутніми є більше членів родини Кроулі. Адресатом ІНО є графиня Вайолет, решта комунікантів виступає слухачем, присутність якого безумовно усвідомлюється мовцем (леді Ізобель). Графиня Вайолет – аристократка та консерватор, поборниця сімейних цінностей, тому коли жінка підтримує бажання онуки переїхати у столицю на деякий час (*I don't think a woman's place is eventually in the home, but I see no harm in her having some fun before she gets there*), це викликає здивування у леді Ізобель. Жінки мають різні погляди щодо життєвих принципів та діяльності, негативно оцінюють переконання одна одної, тому часто ведуть суперечки. Адресатом глузливого сарказму леді Ізобель (*Have you changed your pills?*) безумовно є графиня Вайолет, втім мовець свідомо висловлює ІНО із розрахунку досягти певної психологічної розрядки перед усіма присутніми. При цьому, спостерігаємо прагматичний намір мовця зберегти баланс відносин із адресатом ІНО, та, з іншого боку, похизуватись перед слухачем власною дотепністю.

Підсумовуючи вищесказане, резюмуємо, шо висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб у спілкуванні є соціально обумовленим та реалізується мовцем з огляду на певні прагматичні фактори комунікації. Соціопрагматичними факторами, що детермінують висловлення мовцем ІНО у діалогічній інтеракції, є дотримання принципу ввічливості та "збереження обличчя" комуніканта, дотримання принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача у момент інтеракції мовця та адресата ІНО.

Нагадаємо, що спільне конструювання імпліцитного смислу визначає мовленнєву-дискурсивну взаємодію мовця та адресата у спілкуванні та є, відтак, ключем до розуміння функціонування ІНО. По-перше, таким чином акцентується спільна мисленнєва та мовленнєва діяльність комунікантів (як мовця, так і адресата), що детермінує важливу роль обох у функціонуванні та дослідженні ІНО. По-друге, зануреність спільної мисленнєво-мовленнєвої діяльності у широкий дискурсивний контекст визначає його важливу роль у вираженні імпліцитної оцінки та, таким чином, стає тим тлом, без якого неможливе дослідження феномену ІНО.

1.5. Імпліцитна негативна оцінка у світлі когнітивної прагматики

З позицій діяльнісного підходу мовленнєва діяльність індивіда у діалогічному дискурсі перебуває наразі у фокусі мовознавців у *когнітивно-прагматичному* [19; 42; 56;78; 82;83; 84; 99; 100; 101; 106;126; 128; 137; 157; 160; 171; 175; 179; 217] аспекті дослідження. Розглянемо особливості цього аспекту дослідження ІНО детальніше.

Трактування дискурсу як розумово-комунікативної взаємодії виявляє його онтологічну двоїстість: одним боком дискурс звернений до комунікації, соціальної взаємодії, а іншим – до когніції, свідомості людини [108, с. 95]. Ці два аспекти органічно пов’язані в імпліцитній негативній оцінці, яка при розгляді з позицій діяльнісного підходу постає як когнітивно-прагматичне дискурсивне

явище: з одного боку, ІНО є результатом розумово-мовленнєвої діяльності комунікантів, а з іншого – одним із механізмів соціальної взаємодії індивідів.

Інтеграція галузі когнітології [33; 34; 49;85; 91; 122; 174; 180; 182; 208]та прагматики [125; 142; 165; 192; 193; 206; 212; 216; 224] відома наразі як ***когнітивна прагмалінгвістика*** (*cognitive pragmatics*). Ця мовознавча дисципліна намагається пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур, опираючись на когнітивістську методологію досліджень [12, с. 45]. Когнітивно-прагматичний аспект вивчення імпліцитної негативної оцінки базується на напрацюваннях когнітивної прагмалінгвістики.

Розповсюдження антропоцентричного принципу в бік поєднання когнітивно-семантичних та комунікативно-прагматичних досліджень мови й мовлення становить стержень сучасної лінгвістичної думки. Як стверджує Я. Нойтс (J. Nuyts), когнітивний та прагматичний вимір мови некоректно розділяти як дві окремі сутності, адже вони є "взаємопов’язаними та взаємозалежними сторонами одного явища" [219, с. 4]. Тому, на думку ученого, компетентний аналіз мови як у загальній перспективі, так і певного лінгвістичного феномену зокрема, повинен залучати обидва виміри одночасно. Розуміння процесу мовлення означає виявлення (unearthing) когнітивної інфраструктури, відповідальної за продукування та сприйняття мовленнєвих актів спілкування [219, с. 6].

У з’ясуванні когнітивної інфраструктури, відповідальної за продукування імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії між індивідами, ми звернулись до поняття *динамічного конструювання значення*, тобто психічного процесу, в якому одиниці мови, що вербалізуються у мовленнєвому акті, слугують підказками для *концептуалізації* – когнітивної операції інферування на основі широких енциклопедичних знань [24; 29; 35; 41; 49; 92; 103; 172; 173; 206]. Інферування відбувається із урахуванням концептуального змісту, що активується одиницею мови (лексичний концепт), та усіх параметрів контексту, що впливають на конструювання смислу одиниці мови в акті її вживання [101, с. 19].

Концептуалізація детермінована індивідуально-особистісними характеристиками суб'єктів, той самий зміст може набувати альтернативних інтерпретацій [126, с. 51]. Ця теза важлива для нашого дослідження у розумінні імпліцитного способу висловлення негативної оцінки (тобто її концептуалізації) певним альтернативним шляхом, без залучення експліцитних маркерів негативної оцінки.

На позначення когнітивної здібності людини осмислювати та інтерпретувати ту саму ситуацію відмінними способами Р. Ленекер увів термін *конструювання* (construal) [206; 207; 208]. Конструювання, спричинене розбіжностями в концептуалізації фрагмента дійсності, позначається на структуруванні концептуального змісту та його мовному втіленні [127, с. 41]. Дослідники виокремлюють низку когнітивних операцій або способів конструювання. Відштовхуючись від думки про те, що негативна оцінка є вираженням негативного ставлення мовця до певного елементу комунікативної ситуації, а саме до елементу, що не співпадає із його точкою зору, або *перспективою*, нашу увагу ми зосереджуємо на *когнітивній операції* перспективізації. Оскільки той самий предмет розмови може сприйматися комунікантами в різний спосіб залежно від обраної позиції спостереження, це позначається на доборі мовцями вербальних та невербальних засобів зображення фрагмента дійсності [127, с. 29]. Таким чином, поняття реперспективізації корелює із нашим уявленням щодо когнітивного конструювання імпліцитного смислу негативної оцінки – відмінної перспективи тлумачення дійсності.

У нашій роботі зосереджуємо особливу увагу на діалогічному різновиді реперспективізації предметної ситуації, що ґрунтовно висвітлено А. М. Пшеничних у дисертаційному дослідженні [127]. Визначальною рисою цього різновиду є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій ситуації (чи її окремому елементі), але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені розбіжністю у перспективах її спостереження. Відмінна інтерпретація передбачає концептуалізацію певного фрагменту дійсності, імпліцитним смислом якої є вираження негативної оцінки мовця. А фактор *фокусу уваги* стимулює, таким чином, інференції адресата у потрібному руслі. У. Чейф називає увагу фокусом

свідомості (the focus of consciousness) [168, с. 26-30], відповідно, інференції адресата імпліцитної негативної оцінки залежать від того, на яких речах фокусує його увагу мовець. Наведемо приклад:

(15) *A SUSPECT: I'm an artist.*

RIA TORRES: ***You paint walls.***

A SUSPECT: Einstein was a patent clerk.

RIA TORRES: Yeah. (LM, 3/4)

У фрагменті діалогічного дискурсу мовець – Ріа Торес – у відповідь на заяву підозрюваного про те, що він митець, реперспективізує його репліку, фокусуючи увагу на тому, що він фарбує стіни. Мовна специфіка переміщення фокусу уваги реалізує реперспективізацію предметної ситуації та відмінну інтерпретацію лексичного концепта "митець" (artist), що імплікує негативну оцінку позерства та самолюбування чоловіка.

У новій когнітивно-прагматичній парадигмі, де постмодернізм прийшов на зміну механістичності і реалізму, а конструктивізм – інтерпретаціоналізму, поняття *мовленнєвого акту* отримує новий зміст. Тлумачення дискурсивного значення як конструкту підкреслює активну роль адресата, вимагає приділення уваги контексту і ситуації. Мовленнєвий акт є не лише дією, а скоріше взаємодією, одиницею когнітивно-комунікативного характеру, як і сам дискурс [157, с. 75]. Відповідно до нового розширеного тлумачення поняття мовленнєвого акту, до його складу дослідники відносять такі компоненти: адресанта (мовця) та адресата, локутивний, іллокутивний, контекстний та метакомунікативний аспекти [157, с. 74]. Від такого поширеного трактування мовленнєвого акту імпліцитної негативної оцінки ми відштовхуємось у нашій роботі у вивченні актомовленнєвої специфіки її реалізації у комунікації.

Несуперечливою тезою сучасної прагматики є те, що будь-яке адекватне розуміння й тлумачення висловлення повинно враховувати теорію мовленнєвих актів. Втім, залучення когнітивістської методології, яка задає новий вектор аналізу, відрізняє класичну прагматику від сучасної.

Мовленнєві акти вивчаються як комунікативний процес, що бере початок в ментальній сфері мовця, що забезпечує зосередження на розумових і мовленнєвих процесах в їх взаємозв'язку. Вихідною точкою аналізу стає комунікативна інтенція як ментальний стан комуніканта, що припускає наявність у нього іллокутивної та перлокутивної цілей і обумовлює формування імпліцитного смислу мовленнєвого акту. Так, семантика (пропозиціональний смисл) і прагматика (іллокутивний і перлокутивний смисли) постають взаємопов'язаними і взаємообумовленими завдяки виходу на когнітивний рівень аналізу [14 , с. 11].

Класичне визначення *перлокуції* модифікується: під перлокутивним впливом розуміється мовленнєвий вплив на думки, почуття, емоції адресата [158, с.76; 14, с. 13]. Однак питання про входження перлокуції до складу мовленнєвого акту не знайшов поки однозначного рішення в лінгвістиці. Більшість вітчизняних вчених виносять перлокутивний аспект за межі мовленнєвого акту та трактують як наслідок його реалізації [12; 158; 140].

У мовленнєвій діалогічній взаємодії перлокуція проявляється у респонсивному мовленнєвому акті комунікативного партнера, що також має власну структуру і перлокуцію. Таким чином, перлокутивний аспект характеризується двоїстим характером і реакції, і стимулу одночасно [158, с. 77].

Відтак, сучасна теорія мовленнєвих актів демонструє, що аналіз мовленнєвого акту в дискурсі не може бути повноцінним без залучення перлокутивного аспекту. Тому неможливо адекватно розглянути функціонування імпліцитної негативної оцінки без урахування аспекту впливу цієї оцінки на думки, почуття і вчинки адресата. Дослідження прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки, тобто перлокутивного ефекту її висловлення мовцем, передбачає аналіз реакції адресата, його респонсивності, що, з однієї сторони, відображає здійснений мовленнєвий вплив на його когнітивний світ та поведінку, а з іншої, підтверджує мовленнєву взаємодію комунікантів, які спільно конструюють імпліцитний смисл висловлення.

Отже, аналіз імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі із позицій когнітивно-прагматичного підходу підкреслює двосторонній характер

спілкування як обов’язкову умову реалізації: мовець формулює своє висловлення, орієнтуючись на свого співрозмовника, і навпаки – адресат реагує на негативну оцінку, орієнтуючись на особу мовця.

Комуніканти взаємодіють у спільному когнітивно-комунікативному просторі. Моделювання ситуації спілкування, у якій мовець висловлює негативну оцінку в імпліцитний спосіб, стає можливим завдяки розгляду даного дискурсивного явища із позиції *теорії релевантності*, обгрунтованої у праці Д. Шпербера та Д. Уілсон "Relevance: Communication and cognition" [229].

Значною мірою базуючись на вченні попередника Пола Ґрайса [195; 196], теорія релевантності передбачає продукування й інтерпретування висловлень як безпосереднього продовження думок, у тісному зв’язку із намірами мовця. Пошук мовцем релевантності вчені пояснюють на ґрунті значущості висловленої інформації у заданому контексті спілкування. Тобто мовець прагне якнайбільшої релевантності власного висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб для її адекватного інферування адресатом у безпосередній ситуації спілкування.

Релевантність певної інформації у висловленні в процесі інтерпретації визначається в термінах "центральності". Р. Ленекер розглядає *центральність* як ймовірність актуалізації того чи іншого смислу одиниці мови в межах певного контексту. Центральність пов’язана із ступенем "висунення" певних аспектів концептуального змісту, що асоціюються в свідомості носіїв з одиницею мови [206, с. 159; 101, с. 27]. Тобто, у процесі комунікації, в залежності від ситуації та її усвідомлення учасниками, мовець актуалізує ("висуває") певні аспекти концептуального змісту мовних одиниць таким чином, уможливлюючи вираження негативної оцінки імпліцитно, що є оптимально релевантним для її інтерпретації адресатом.

У руслі діяльнісного стилю мислення вищезазначена інтерпретація процесу концептуалізації здійснюється через категорії фігури і фону. Все, що сприймається індивідом усвідомлено, є фігурою на фоні. Фон функціонує по замовчуванню як умова, що надає смислову визначеність фігурі. Лінгвістичне трактування фону – діяльнісний контекст, в якому інтерпретується висловлення.

Однак, як зауважує О.І. Морозова, трактування вказаного діяльнісного контексту як фону акцентує певне глибинне бачення проблеми. По-перше, у фон вписаний і сам суб'єкт сприйняття (мислення, говоріння), а, по-друге, у повсякденному мовленні значення мовних одиниць "довизначається" їх фоном, тобто тим, що в мові безпосередньо не представлено, але при цьому не є прихованим. Розуміння значення будь-якої мовної одиниці завжди передбачає неявне посилання до загальнодоступного масиву знань про "влаштування" речей і як "працює" певна культура. Таким чином, при когнітивно-комунікативному підході до розуміння природи значення вважається, що саме фонові практики формують значення одиниць мови [107, с. 120-121].

Виходячи з наведених положень, ми можемо стверджувати, що *мовець конструює своє висловлення певним чином, концептуалізуючи негативну оцінку через активацію (чи висвітлення) певних аспектів мовних одиниць, що опосередковано її виражають*. Отже, імпліцитна негативна оцінка є фігурою, фоном якої є комунікативний контекст у його діяльнісному трактуванні. Оптимальна релевантність висловлення ІНО детермінує високу ймовірність успішного її інферування адресатом.

Погляд на мову як на певний вид спільної діяльності, інтегрований в комплекс когнітивних процесів складної динаміки, та, відповідно, на комунікацію як зусилля до встановлення спільних орієнтирів в ситуації взаємодії, обґрунтовує беззаперечну цілеспрямованість та регулятивність комунікативної взаємодії [101, с. 19]. Трактування природи комунікації як спільної людської діяльності доводить інгерентну стратегічність спілкування, оскільки вона завжди підпорядкована цілям, мотивованим соціально-біологічними потребами індивіда.

Мовленнєва стратегія в функціональному аспекті становить певну схему дій у рамках комунікативного процесу, що визначає вибір мовних засобів і способів вираження змісту, безпосередньо пов'язаного з досягненням мети [83, с. 50]. Позаяк, у рамках даних міркувань сучасної лінгвістики, можемо стверджувати, що висловлення мовцем імпліцитної негативної оцінки є

запланованим кроком його стратегічної комунікативної діяльності, втіленої через певні конкретні тактики.

Реалізація та функціонування імпліцитної негативної оцінки, свідомо залученої мовцем у діалогічній взаємодії, впливає на поведінку та світогляд адресата, та направляє комунікацію у певне русло. Розгляд *респонсивності адресата* на висловлену мовцем імпліцитну негативну оцінку представляє її перлокутивний ефект, тобто результат, та дозволяє зробити висновок про регулятивний потенціал категорії оцінки у міжособистісній взаємодії.

Отже, когнітивно-прагматичний аспект дослідження імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії дозволяє розглянути багатоаспектність даної категорії у різних площинах інтеракції індивідів: когнітивну інфраструктуру відповідальну за її висловлення у діалогічній взаємодії, прагматичну спрямованість мовленнєвих актів, що містять ІНО, включеність контексту у діяльнісному його трактуванні та здійснення прагматичного впливу на адресата.

Висновки до розділу 1

1. Діяльнісно скерована наукова думка сучасних мовознавчих пошуків трактує дискурс як багатоаспектну когнітивно-комунікативно мовну систему-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах та ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) та використанням вербальних та паравербальних знаків (мовний аспект). Вказані аспекти дискурсу нерозривні: прагматичні та соціокультурні аспекти мають когнітивно-психологічну основу, а когнітивні основані на комунікативному досвіді.

2. Імпліцитна негативна оцінка мовця, що формально не виражена в пропозиції висловлення мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься у імпліцитному смислі даного висловлення, що є суб’єктивною суттю, мінливою у часі, та такою, що варіюється залежно від ситуації використання й

особистостей комунікантів. Джерелами імпліцитної негативної оцінки у діалогічному дискурсі є імплікатури спілкування, носієм яких є мовець, імплікації та інференції адресата висловлення, а також пресупозиції обох учасників інтеракції.

3. Дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця вимагає уваги до усіх каналів смислотворення у взаємодії комунікантів. Залучення позавербальних елементів комунікації до аналізу ІНО у діалогічному дискурсі відповідає основним постулатам інтеракційної моделі комунікації, що акцентує поведінкові аспекти комунікації: не тільки мова, але й будь-яка форма поведінки може виявитись комунікативно значущою.

4. Мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі інтерактивної взаємодії із співрозмовником, негативно оцінює певний релевантний для нього компонент даної ситуації на основі своїх власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює дану оцінку в імпліцитний спосіб із метою здійснення праматичного впливу на співрозмовника.

5. Діалогічна сутність дискурсу визначається термінах діалогічних відносин, які встановлюються між мовцем та адресатом та реалізуються у їхньому мовленні. У вираженні ІНО мовець керується власною інтенцією здійснити вплив на комунікативного партнера (адресата ІНО) у рамках певної часо-просторової ситуації, на основі власних фонових знань, згідно суспільно усталених правил спілкування та прагматичного наміру.

6. У структурі ІНО класифікуємо суб’єкта оцінки (мовець, що продукує висловлення), адресата оцінки (співрозмовник / співрозмовники, якому / яким спрямоване висловлення суб’єкта ІНО) та об’єкта оцінки. Об’єктами ІНО визначаємо самого мовця (негативна самооцінка), адресата, непрямого адресата (слухача), предметну ситуацію спілкування, та третіх осіб, неприсутніх під час комунікативної взаємодії суб’єкта оцінки та адресата.

7. Соціопрагматичними факторами, що детермінують висловлення мовцем ІНО у діалогічній інтеракції, є дотримання принципу ввічливості та "збереження

обличчя" комуніканта, дотримання принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача у момент інтеракції мовця та адресата ІНО.

8. Когнітивно-прагматичний аналіз імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі підкреслює двосторонній характер спілкування як обов’язкову умову її реалізації. Дослідження когнітивно-прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки відображає кореляцію різних площинах інтеракції індивідів: когнітивну інфраструктуру відповідальну за її висловлення у діалогічній взаємодії, прагматичну спрямованість мовленнєвих актів, що містять ІНО, включеність контексту у діяльнісному його трактуванні та здійснення прагматичного впливу на адресата.

Основні положення розділу викладено в одноосібних публікаціях автора [57; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 65; 66;67]

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Здійснене дослідження ґрунтується на застосуванні комплексної методики у вивченні явища імпліцитної негативної оцінки мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Зазначена методика включає вивчення вербальної та невербальної реалізації, комунікативних характеристик та когнітивно-прагматичного аспекту функціонування імпліцитної негативної оцінкиу діалогічній взаємодії. Ці напрями дослідження визначаються сукупністю завдань, поставлених у нашій роботі. Залучення вказаних аспектів дослідження сприяють цілісному та ґрунтовному аналізу даного явища у діалогічній взаємодії та визначають теоретичну та методологічну основи даної роботи. У фокусі цього розділу перебувають основні принципи та методологічні засади, на основі яких здійснювалось дослідження, а також етапи вивчення імпліцитної негативної оцінки у мовленнєвій взаємодії.

2.1. Методологічні принципи дослідження імпліцитної негативної оцінки у діалогічному дискурсі

Дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі передбачає встановлення лінгвальних, когнітивних, комунікативних механізмів та прагматичних характеристик цього дискурсного явища. Враховуючи таку багатоаспектність предмету цієї роботи, вважаємо доцільним використати здобутки як діяльнісного, так і функціонального напрямів в якості методологічних платформ у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Таким чином, процедурною базою є синтез *когнітивних, прагматичних* та *функціональних* методів та методик дослідження. Це дає змогу якнайповніше розкрити особливості реалізації та функціонування імпліцитної негативної оцінки мовця у комунікації.

Здобутки *функціонального* напряму під час аналізу дозволяють врахувати та висвітлити функції мовного знака у реалізації імпліцитної негативної оцінки у дискурсі та ситуативні фактори, які впливають на реалізацію цих функцій.

Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються взаємним інтегруванням когнітивної та комунікативної парадигм, яке відбувається "і як експансія когнітивістики в сферу комунікативного аналізу, і як поширення прагмалінгвістичних досліджень в сферу когнітивістики" [160, с. 69]. Базовими засадами когнітивно-прагматичної парадигми є антропоцентричність, експансіонізм лінгвістичних досліджень, діяльнісна природа мови і мовлення, вихід за межі раціоналістичної філософії [91; 99; 101; 109; 120; 160; 163; 171].

Предметною ланкою у процедурній методиці когнітивно-прагматичних досліджень є концепти, категорії, мовленнєві акти, дискурси та їх ментальне відображення та мовленнєве функціонування. Ці лінгвістичні явища досліджуються у двох напрямках: від внутрішнього до зовнішнього – тобто від ментального до дискурсивно функціонального, та від мовленнєвого акту, дискурсу, втілення певних комунікативних інтенцій – до їх концептуальної категоріальної суті та когнітивних принципів оперування ними [160, с. 204-205].

Дослідження імпліцитної негативної оцінки корелює із основним спрямуванням наукових розвідок когнітивної прагматики, про які на сторінках альманаху рефлексує Х.-Й. Шмід [186, с. 13], а саме: що і як потрібно сказати, щоб передати те, що мається на увазі (у нашому дослідженні це – імпліцитна негативна оцінка мовця), а адресату зрозуміти те, що мається на увазі на основі того, що сказано.

Специфіка предмету нашого дослідження полягає у з’ясуванні не лише, яким чином мовець оперує мовними ресурсами для того, щоб висловити негативну оцінку імпліцитним способом таким чином, аби співрозмовник зумів витлумачити, але й яке місце займає імпліцитна негативна оцінка у стратегічному плануванні комунікативної поведінки мовця, її тактичній реалізації, та прослідкувати результат залучення останньої у безпосередній комунікативній ситуації, тобто засвідчити її перлокутивний ефект.

Інтегративний характер когнітивної прагмалінгвістики знаходить прояв у комплексному застосуванні науково-дослідницьких методів, валідних для виконання поставлених у нашій роботі завдань. Для цього ми використовуємо методику аналізу, що бере до уваги лінгвальні, позалінгвальні чинники, когнітивні механізми функціонування та смислотворення у діалогічному дискурсі, прагмасемантичні аспекти реалізації імпліцитної негативної оцінки, її місце та роль у аксіологічній структурі англомовного дискурсу та особливості прояву у тактико-стратегічній мовленнєвій поведінці комуніканта.

Дискурсивний аналіз, що використовується для дослідження мови, яка функціонує природно, в тому контексті, в якому вона використовується [181, с. 32; 223], виявляє релевантність для нашого дослідження імпліцитної негативної оцінки як елемента англомовного діалогічного дискурсу. Сучасний дискурс-аналіз є сукупністю процедур дослідження дискурсу на всіх рівнях його стратифікації з урахуванням контекстів породження і сприйняття. Аналіз дискурсу узагальнює дослідницькі принципи, категорії, методи авторитетних шкіл сучасної дискурсології: теорії кооперативних максим П. Ґрайса, концепції "обличчя і ввічливості", теорії мовленнєвих актів.

Використання дискурс-аналізу у дослідженні імпліцитної негативної оцінки у діалогічному мовленні спрямоване на вияв і систематизацію вербально-семіотичних та змістово-смислових засобів висловлення останньої. Аналіз комунікативно-особистісних, ситуаційних та інтенційно-стратегічних аспектів функціонування імпліцитної негативної оцінки уможливлює всебічне висвітлення цього дискурсивного явища.

Конверсаційний аналіз розглядає мовленнєві механізми та правила зміни комунікативних ролей у дії та особливості лінійного структурування розмови як соціально організованої взаємодії мовців [214, с. 88]. Це дозволяє аналізувати англомовний діалогічний дискурс із врахуванням основних принципів організації комунікації. У цьому аспекті імпліцитна негативна оцінка досліджується у діалозі через призму моделей секвенцій, суміжних пар реплік, переривань, пауз, зміни паралінгвістичного оформлення висловлення.

Прагмасемантичний аналіз як метод дослідження полягає у вивченні мовних одиниць у аспекті їх функціонування у мовленнєвих актах спілкування, які, відповідно до потреб комунікації, набувають іллокутивної сили та спрямовані на досягнення перлокутивного ефекту [121, с. 78]. Завданням прагматичного аналізу є вивчення ситуативно-обумовленого використання мови у процесі комунікації як способу досягнення мовцем прагматичної мети шляхом здійснення мовленнєвого впливу на комуніканта [98, с. 58].

У нашій роботі ми послуговуємось типологією мовленнєвих актів фундатора Київської школи лінгвістичної прагматики Г. Г. Почепцова, що охоплює *констатив, директив, квеситив, комісив, перформатив*, які, у свою чергу, мають підтипи: директив включає *ін'юнктив* (наказ) і *реквестив* (прохання), комісив поділяється на *менасив* (погроза) та *промісив* (обіцянка) [123, с. 436]. На нашу думку, дослідження імпліцитної негатвиної оцінки через призму вказаної типології із врахуванням явища прагматичного транспонування дає можливість коректно проаналізувати способи реалізації імпліцитної негативної оцінки мовця у комунікативній взаємодії з огляду на його комунікативні наміри.

Когнітивний аналіз дискурсу націлений на вивчення мисленнєво-мовленнєвих основ комунікації, а саме конструювання смислу висловлень та їх інферування [157; 165; 175; 202; 207; 217]. Конструювання, спричинене розбіжностями в концептуалізації фрагмента дійсності, позначається на структуруванні концептуального змісту та його мовному втіленні [91; 172; 178; 180; 186; 206]. Конструювання імпліцитного смислу негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі базується, на нашу думку, на когнітивних операціях діалогічної *реперспективізації* предметної ситуації спілкування.

Визначальною рисою діалогічного різновиду реперспективізації, залученого у дослідженні, є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій ситуації (чи її окремому елементі), але висловлюють *відмінні інтерпретації*, спричинені розбіжністю у перспективах її спостереження [126]. Відмінна інтерпретація передбачає концептуалізацію певного фрагменту дійсності, імпліцитним смислом

якої є вираження негативної оцінки мовця. А фактор фокусу уваги [165, с. 26-30] стимулює, таким чином, інференції адресата у потрібному руслі.

Звернення у дослідженні до основного типу репрезентації особистісних знань людини, що акумулює її попередній досвід, наміри, почуття та емоції, а саме *ментальних моделей* ситуацій та моделей контексту (у рамках соціокогнітивної теорії дискурсу Т. В. Дейка [176]), розглянутих крізь призму *теорії релевантності* Д. Шпербера та Д. Вілсон [229], відкриває простір для моделювання когнітивно-комунікативного механізму, що уможливлює імпліцитне висловлення негативної оцінки у діалогічному дискурсі.

Невід'ємним елементом даного механізму є *контекст*, який представляє релевантні аспекти комунікативної ситуації і, в той же час, є когнітивною структурою здатною контролювати продукування й розуміння висловлення імпліцитної негативної оцінки.

2.2. Етапи дослідження імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі

На основі розглянутих вище методів аналізу розроблена комплексна методика дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі. Підпорядкована загальній меті дослідження, методика дисертаційної роботи охоплює наступні етапи:

Етап теоретико-методологічного аналізу. Огляд літератури із питань діяльнісного тлумачення дискурсу в сучасній лінгвістиці, аналіз існуючого наукового доробку щодо понять "оцінки", "імпліцитності", "імпліцитного смислу" та "комунікативної ситуації спілкування" для окреслення термінологічних меж імпліцитної негативної оцінки як дискурсивного явища діалогічної взаємодії. Аналіз домінантних векторів сучасних лінгвістичних досліджень зумовив вибір основних методів та методик у відповідності до завдань наукової розвідки.

Етап комунікативного аналізу включав виокремлення та добір фрагментів англомовного діалогічного дискурсу із сучасних художніх

англомовних творів та скриптів кінодискурсу, що містять ІНО. Дослідницьким корпусом послужили фрагменти сучасного англомовного діалогічного дискурсу, дібрані з прозових текстів художніх творів сучасних британських та американських письменників та скрипти різних за жанром фільмів і серіалів (періоду від 2000-их рр. та дотепер).

Специфіка вираження ІНО (а саме опущення із пропозиції висловлення мовних одиниць, що містять негативно-оцінну сему) унеможливлює відбір емпіричної бази дослідження за формальним критерієм. Позаяк, ілюстративний матеріал предмету дослідження сформовано відповідно до змістово-смислового аспекту та наступних принципів:

- ✓ за структурною організацією дібрані дискурсивні фрагменті становлять діалогічні обміни героїв художніх творів або кінодискурсу;
- ✓ ІНО мовця міститься у імпліцитному смислі висловлення, а не у вербалізованій пропозиції;
- ✓ відтак, релевантною предмету дослідження визначено не лише суміжну пару реплік, але й секвенції мовних ходів мовця та адресата, що являють собою *інтеракційні* акти їх розумово-когнітивної *взаємодії*; а також авторська мова (у художніх творах), що експлікує контекст та ситуативні фактори спілкування;
- ✓ діалогічна взаємодія комунікантів має вербальну та невербальну складові, остання представлена знаками семіотичної системи невербальної комунікації;

Таким чином, на цьому етапі ми використали методи *контекстуального* (урахування усіх особливостей дискурсивного контексту, які впливають на реалізацію імпліцитної негативної оцінки), *конверсаційного*, *пропозиціонального* (виокремлення елементів пропозиції – предикату, аргументів, операторів, що надають лексикалізовану інформацію про зміст повідомлення), *пресупозиційного* (виявлення пресупозицій висловлення) аналізів, аналіз імплікацій та імплікатур висловлення, а також *метод експлікації імпліцитного смислу* (за Л. Р. Безуглою

[12]), що становить реконструювання дослідником імпліцитного смислу у вигляді потенційного висловлення.

Для фіксації та систематизації форм мовного та позамовного вираження негативнооцінного імпліцитного смислу висловлення: *вербальних* (лексико-граматичних, структурно-семантичних та стилістичних) та *невербальних* індикаторів імпліцитної негативної оцінки мовця у англомовному діалогічному дискурсі стають доречними актомовленнєвий та пропозиціональний аналізи. Систематизація невербальних індикаторів здійснена на основі авторського методу дослідження семіотичного поля невербальної комунікації, запропонованого І. І. Сєряковою [132], а також елементів конверсаційного аналізу. Проілюструємо добір релевантних для дослідження фрагментів на прикладі:

(16) *"Hey, guy in the black baseball cap." Madison as pointing to one of the cameramen. "I'm turned this way for a reason. Please, don't move around to my right side. I told you it's not a good angle for me."*

"We have all your requests from your agent," *Grace said flatly.*

"And yes", *Grace added,* ***"we'll have someone there for hair and makeup. And vegetarian options for all meals. And the brand of bottled water you requested***." (Higgins CM, 177)

Аналіз контексту наведеного фрагменту вказує, що розмова відбувається на знімальному майданчику детективного ток-шоу. Учасниками діалогічної взаємодії є Медісон – актриса, що колись мала нетривалий успіх, Грейс – асистентка режисера та декілька присутніх операторів. Медісон, яка довго не погоджувалась взяти участь у шоу, вимагає від усіх оточуючих її працівників багато уваги до своєї персони. Семантичним висновком із словосполучення *all your requests* є ***імплікація*** *велика кількість вимог,* а ***імплікатура*** *занадто велика кількість вимог* та *зіркова хвороба* відновлюється внаслідок ***порушення максими кількості*** інформації (репліка Грейс *we'll have someone there for hair and makeup. And vegetarian options for all meals. And the brand of bottled water you requested* є занадто інформативною, ніж потрібно), а також ***максими релевантності*** (репліка Грейс не є кореферентною до репліки Медісон, адресованої оператору).

Пресупозиційний аналіз висловлення Грейс виявляє фонові знання щодо особливостей поведінки акторів, зіркової хвороби, пихатості та неадекватно великої кількості забаганок у співпраці. Конверсаційний аналіз виявляє певне відхилення від прототипної моделі секвенцій (взяття мовного ходу Грейс виявляє умовну релевантність, враховуючи структурне оформлення репліки у формі відповіді на питання (*And yes*), паузу після першої репліки та миттєве взяття мовленнєвого ходу *Grace added*). Тобто секвенція реплік у даному прикладі демонструє умовну змістовну та організаційну послідовність, що свідчить на користь домінантності імпліцитного смислу висловлення жінки, здійснене на ґрунті промісиву. Вербальні індикатори (синтаксичний паралелізм та парцеляція *And vegetarian options for all meals. And the brand of bottled water you requested)* разом із невербальним (*Grace said flatly*) дозволяють нам виокремити цей фрагмент як такий, що містить імпліцитну негативну оцінку мовця (Грейс), а саме роздратування поведінкою Медісон, осуд пихатості та зарозумілості.

Крім того, цей етап дослідження передбачає дослідження комунікативних умов вираження та реалізації імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії. Із залученням дискурс-аналізу як методу аналізу суб'єктивних чинників у живому спілкування [42, с. 5] встановлюються соціальні, комунікативні, ґендерні, психологічні чинники, що впливають на висловлення мовцем імпліцитної негативної оцінки. Статусно-рольові та ґендерні характеристики комунікантів можна проаналізувати у широкому контексті художнього твору чи кінодискурсу, де кожному мовцю належить певна соціальна роль чи статус та ґендерна ознака, що визначають та моделюють висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб. Наприклад:

(17) *"He is heaven, darling," she said later, out in the kitchen, helping Grace find some more drinks. "Absolute heaven. And so attractive!"*

"Is he?" said Grace shortly.

Clarissa looked at her sharply and changed the subject. (Pilcher FP, 394)

Даний фрагмент яскраво ілюструє прояв *ґендеру* у реалізації імпліцитної негативної оцінки мовця, а саме фемінного стилю спілкування. Розмова, що

відбувається між подругами, яскраво демонструє ґендерно марковану здатність жінки майстерно висловлювати негативну оцінку імпліцитно та миттєво зчитувати невербальні сигнали співрозмовника (що демонструє жінка-адресат). Перепитування Грейс (*Is he?*) разом з невербальним індикатором голосу (*said Grace shortly*) передає несхвалення жінкою зацікавленості Клариси її другом. В той же час, спостерігаємо миттєве інферування Кларисою висловленої імпліцитної негативної оцінки Грейс, результатом якого є швидка зміна теми. Тобто, як висловлення ІНО з боку мовця, так і його інферування з боку адресата, засвідчують ґендерну маркованість: чутливість жінки у комунікації та здатність миттєво на неї реагувати.

На основі аналізу фрагментів діалогічного дискурсу, що складають масив ілюстративного матеріалу дослідження, встановлено, що *статусно-рольові* характеристики мовців проявляють полярність у висловленні мовцями імпліцитної негативної оцінки. За нашим спостереженням, мовці схильні виражати негативну оцінку імпліцитно у діалогічній взаємодії у випадку, коли комунікативні ролі засновані на близьких стосунках (подружжя, члени родини, близькі друзі), тобто за симетричних рольових стосунків. З іншого боку, різниця у соціальному статусі комунікантів, ступінь офіційності та близькості стосунків (асиметричність статусно-рольових характеристик) також впливає на імпліцитність висловлення негативної оцінки. В першому випадку, на нашу думку, визначальним є психологічний мотив не образити близьку людину, не зашкодити її почуттів. В другому випадку домінує підпорядкування власного мовлення соціально усталеним комунікативним законам спілкування, що визначають моделі поведінки комуніканта у суспільстві. Наступний фрагмент ілюструє розмову двох братів, близькі стосунки яких визначають рольову поведінку старшого Майкрофта по відношенню до молодшого Шерлока – репліка Майкрофта є своєрідним способом реагування старшого брата на репліку молодшого:

(18) *SHERLOCK: I think I'll drop by.*

MICROFT: ***You know, it is just possible that you won't be welcome***. (Sherlock 3/1)

Тож, етап комунікативного аналізу дослідження виявляє комунікативні умови перебігу діалогу, що виявляють специфіку функціонування імпліцитної негативної оцінки, а також статусно-рольові характеристики та ґендерні ознаки мовців, що детермінують її висловлення.

Етап когнітивно-прагматичного аналізу направлений на виявлення когнітивних механізмів реалізації та функціонування імпліцитної негативної оцінки та її прагматичного спрямування у процесі комунікації. Дослідження у когнітивно-прагматичному векторі здійснене нами у декількох напрямках, що, на нашу думку, якнайповніше характеризує предмет нашого дослідження та засвідчує кореляцію когнітивної та комунікативної діяльностей людини.

Методика аналізу діалогічної *реперспективізації* предметної ситуації в діалозі А. М. Пшеничних [126] надала нам можливість виявити когнітивні операції фокусування уваги комунікантів на предметній ситуації спілкування або її складнику із висловленням відмінних інтерпретацій (перспектив спостереження даної ситуації), спричинених негативною оцінкою.

Екстраполюючи вказану методику на предмет нашого дослідження, ми дійшли висновку, що у процесі реперспективізації мовець трансформує образ предметної ситуації, запропонований його співрозмовником, на такий, що передає негативне відношення до даної ситуації імпліцитно за допомогою низки когнітивних операцій (зміна точки огляду, варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації, зміна стану точки огляду, реверсування напрямку сканування ситуації та поєднання даних операцій).

Усі когнітивні механізми висловлення імпліцитної негативної оцінки мовця проілюстровані нами на фрагментах діалогічного англомовного дискурсу. Наведемо конкретний приклад висловлення мовцем негативної оцінки імпліцитно, заснованого на одній із когнітивних операцій механізму реперспективізації:

(19) *"He feels responsible for Alice and sometimes he gets carried away."*

I said: "Thing is, ***I wouldn't mind being responsible for her myself.****"* (Durrant LWM, 138)

Реперспективізація предметної ситуації у даному фрагменті розмови між чоловіком та жінкою заснована на когнітивній операції *зміни точки огляду*, а саме зміни *фігури суб'єкта-концептуалізатора*. Продуцент ініціативної репліки портретує ситуацію з позиції особи, відсутньої під час розмови, використовуючи для референції до неї займенник *He*, натомість продуцент респонсивної репліки обирає за точку огляду себе – *I* – та, таким чином, надає суб'єкту інтерпретацію предметної ситуації. Відтак, мовець висловлює негативну оцінку предметної ситуації та почуття роздратування з приводу дій особи, яка є предметом розмови.

Аналіз імпліцитної негативної оцінки через призму соціокогнітивної теорії дослідження дискурсу Т. В. Дейка [175] із залученням комунікативного та когнітивного принципів теорії релевантності В. Шпербера та Д. Вілсон [229] дозволила нам змоделювати когнітивно-комунікативний механізм функціонування імпліцитної негативної оцінки. На нашу думку, цей механізм передбачає *активацію* мовцем *контекстуальних* та *ситуативних моделей* із фонду *спільних знань* як мовця, так і адресата, або із їхнього спільного *когнітивного простору*, що максимізує *оптимальну релевантність* висловлення негативної оцінки в імпліцитній формі за конкретних *контекстуальних* умов спілкування. Проілюструємо:

(20) 00:06:06 *KRISTIN:* (holding the baby) *Hi, Daddy!*

ZACK: (stretching out his hands to the baby)

KRISTIN: No, no, no, we sanitize.

ZACK: I literally just washed my hands.

KRISTIN: Doesn't matter! (sprays the sanitizer onto Zack's hands)

ZACK: ***I could always wear a hazmat suit.*** (MD)

У наведеному фрагменті мовець активує ситуативну ментальну модель *to wear a hazmat suit,* яка, безумовно, є частиною спільних знань як мовця, так і слухача. Дана модель реконструює у свідомості комунікантів такі елементи, як

"гіперзахист від негативного впливу", та такі контекстуальні елементи, як "виробництво, засоби хімічного впливу", "шкода здоров'ю". Накладаючись на контекст взаємодії чоловіка та жінки та предметну ситуацію (гігієна пов'язана із немовлям), активація даної ситуативної моделі у розмові між чоловіком та жінкою виявляє здатність передавати негативну оцінку чоловіком хворобливої зациклености жінки у вигляді дотепу.

Актомовленнєвий аналіз висловлень, що містять імпліцитну негативну оцінку мовця, здійснений з метою встановлення типів мовленнєвих актів, які проявляють потенціал її реалізації. Прагматичний аналіз іллокутивного спрямування даних висловлень враховує та виявляє комунікативно-функціональну спрямованість предмету нашого дослідження у комунікації. У рамках нашої розвідки актомовленнєвий аналіз спрямовує увагу дослідника на прагматичних функціях імпліцитної негативної оцінки у живому спілкуванні та інтенційному змісті висловлення мовця. Така перспектива розгляду надає можливість виявити імпліцитну негативну оцінку у якості дискурсивного знаряддя прагматичного впливу на співрозмовника. Наведемо приклад:

(21) *"**How long have we known each other?**" I ask him.*

"About twelve years," he replies, "and three months."

"At what point in our relationships did we both start wearing pyjamas in bed?" (Neill TSLSM, 6)

Інтенцією жінки у наведеному фрагменті є висловлення незадоволення та негативної оцінки монотонності та рутинності їх шлюбного життя, що вона здійснює на ґрунті послідовних квеситивів. Іллокутивним спрямуванням даних квеситивів є направлення ходу думок чоловіка у певне русло із перлокутивною метою у близькій перспективі вплинути на його емоції, а у віддаленій – коригувати його дії по відношенню до дружини.

Таким чином, етап когнітивно-прагматичного аналізу дослідження спрямований на усвідомлення когнітивних механізмів та процесів породження імпліцитної негативної оцінки, а її функціонування у діалогічній взаємодії дозволяє зробити висновок про ментальну взаємодію комунікантів. Прагматика

імпліцитної негативної оцінки проявляється у її здатності виступати знаряддям регуляції не лише поведінки співрозмовника, але й взаємовідносин учасників комунікації.

Етап тактико-стратегічного аналізу. Метою даного етапу дослідження є виявлення і класифікація тактик вираження імпліцитної негативної оцінки, а також виокремлення тих стратегій, компонентом яких може бути імпліцитна негативна оцінка мовця у діалогічній взаємодії.

Виділення тактик, що підпорядковані певним стратегіям відбувається з огляду на їхню прагматичну спрямованість та специфіку їхнього мовленнєвого вираження. Відштовхуючись від тези про те, що інтеракційна природа дискурсу визначає його як спільну діяльність, що вибудовує нову реальність для усіх комунікантів – суб'єктів дискурсу – та відповідним чином організує міжсуб'єктну взаємодію [147, с. 208], вважаємо релевантним для вирішення завдань нашого дослідження виявити та класифікувати респонсивні тактики реагування на імпліцитну негативну оцінку мовця, тобто прослідкувати реакцію адресата, на якого направлена висловлена імпліцитна негативна оцінка. Така перспектива розгляду даного дискурсивного явища дозволяє якнайповніше охарактеризувати його функціонування у реальній комунікації, оскільки виявляє перлокутивні наслідки її залучення.

Розглянемо на прикладі (22) (дивись додаток А) процедуру виділення тактики реалізації імпліцитної негативної оцінки мовцем, визначення стратегії, компонентом якої є дана тактика, а також розгляд респонсивності адресата ІНО.

У наведеному фрагменті розмови, що відбувається між подружжям, чоловік залучає тактику імпліцитної негативної самооцінки, а саме заниження власної значущості *(I know it's not as important as your job, but…)*, втрачаючи терпіння через постійне делегування важливої для нього розмови. Комунікативною інтенцією Патрика є вираження докору дружині, стимулювання емпатії, а метою – коригування її поведінки. Виокремлення даної тактики виявляє її компонентом маніпулятивної стратегії, скерованої на здійснення *прихованого* впливу для задоволення *власної* потреби. Б'янка миттєво

реагує невербально на залучену тактику (*Bianca looked at him sharply*) та, розуміючи свою провину та бажаючи уникнути конфлікту, реагує респонсивною пасивно-захисною тактикою *імпліцитного заперечення* імпліцитної негативної самооцінки чоловіка (*You know perfectly well our jobs are equally important.*). Очевидно, що чоловіка не задовільняє реакція дружини, тому він продовжує розмову, залучаючи наступною тактику перепитування (*Are they?*), що підсилює попередньо висловлену чоловіком імпліцитну негативну оцінку предметної ситуації. Невербальний індикатор голосу, експлікований у фрагменті авторською мовою (*His tone was mild, but it had an edge on it*), підтверджує переживання мовцем негативної емоції роздратування та осуду, заснованої на негативній оцінці. Перепитування Патрика у даній діалогічній взаємодії проявляє ознаки стратегії конфронтації, яка втілюється у порушеннях принципів мовленнєвого спілкування, небажанні мовця взаємодіяти із співрозмовником у гармонійному руслі та нехтуванням власним обличчям та обличчям співрозмовника [148]. Імпліцитна негативна оцінка у даному випадку виступає як *конфліктоген*, тобто комунікативний елемент, здатний викликати напруженість між мовцями та спровокувати конфлікт.

Наведений приклад ілюструє наростання негативних емоцій роздратування та обурення чоловіка, який стримував їх протягом тривалого часу. Примітно, що жінка намагається запобігти конфлікту та, попри обережне початкове залучення пасивно-захисної *тактики виправдовування* (*It's just that right now mine is being extra-demanding*), здійснене з метою відновити власне обличчя, зрештою, вдається до нейтральних тактик е*кспліцитного погодження із імпліцитною негативною оцінкою* чоловіка (*I should have listened before*) та *вибачення із завершенням обговорення предметної ситуації* (*I'm sorry*).

Таким чином, перлокутивним ефектом залучення тактик імпліцитної негативної оцінки (заниження власної значущості та перепитування), як засвідчує аналіз даного фрагменту, є вплив на емоційно-психічний стан жінки, збудження почуття провини і докорів сумління, та задоволення мовцем власної потреби – змусити жінку залишити свої справи та обговорити важливе для нього питання.

Комунікативний результат спостерігаємо безпосередньо у репліці Б'янки: жінка одразу відкладає свої справи аби задовольнити потребу чоловіка (*Let's do it now. I meant it. I'm all yours*).

Тож, етап тактико-стратегічного аналізу дозволяє нам прослідкувати роль ІНО у розгортанні діалогічної взаємодії та осягнути прагматичну суть свідомого залучення мовцем імпліцитної негативної оцінки у реальному інтерактивному спілкуванні, та результату її залучення, що демонструє респонсивність та подальша поведінка адресата ІНО.

Таким чином, беручи до уваги здобутки попередніх етапів дослідження ІНО як феномену, що належить *свідомості* людини, втілюється у *мовленні*, певним чином *конструює* комунікативний процес та має *результат*, моделюємо когнітивно-комунікативну модель ІНО у комунікативній ситуації, що реалізується у вигляді прототипового сценарію:

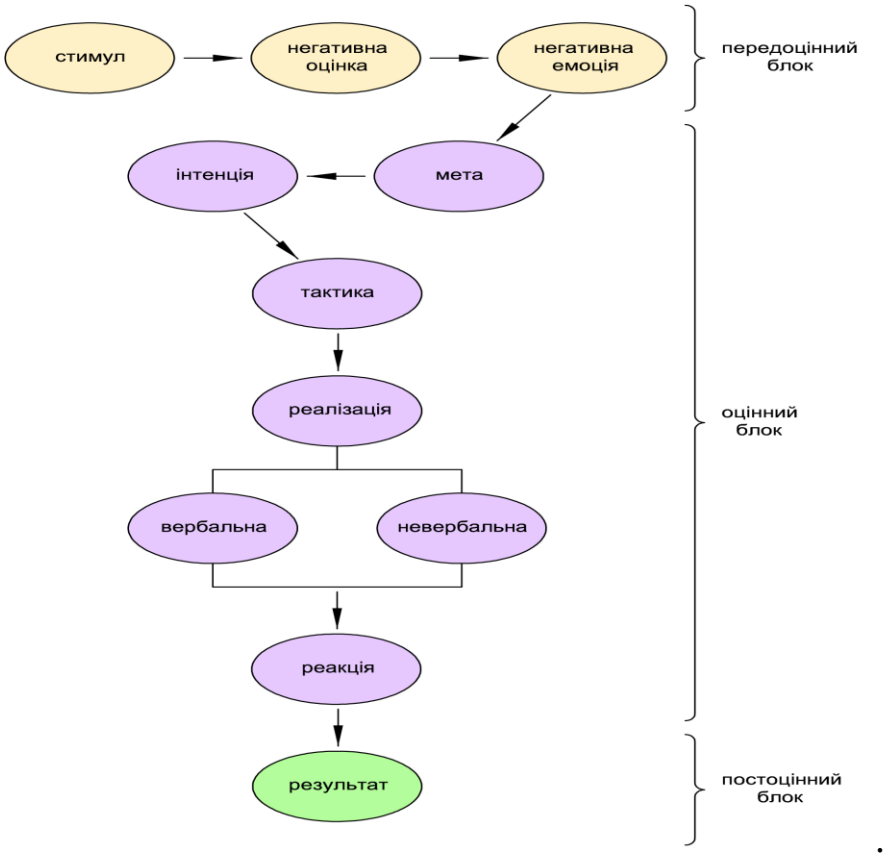

Рис. 2.1 Когнітивно-комунікативна модель ІНО

Отож, наше дослідження передбачає п'ять етапів: встановлення теоретичних віх вивчення явища імпліцитної негативної оцінки та окреслення її

термінологічних меж; виявлення комунікативних ознак та особливостей, що впливають на її функціонування у мовленні; окреслення когнітивних механізмів та процесів породження імпліцитної негативної оцінки, а також її прагматичне спрямування у процесі комунікації; аналіз та класифікація особливостей тактико-стратегічної маніфестації у взаємодії мовців. Зазначені етапи на основі залучених у роботі методів контекстуального, пропозиціонального, пресупозиційного, актомовленнєвого, методів з залученням дискурс-аналізу, когнітивно-прагматичного, комунікативно-функціонального та конверсаційного аналізів, уможливлює комплексне, різноаспектне та ґрунтовне дослідження явища імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі.

Висновки до 2 розділу

1. Фокусом наукових пошуків у руслі когнітивно-прагматичної парадигми сучасних лінгвістичних досліджень є те, *хто* це говорить, *як* і *за яких обставин*, і *чому* мовець конструює висловлення саме таким чином. Конвергентний розгляд когнітивних та прагматичних аспектів мовленнєвої діяльності, відтак, дозволяє органічно дослідити взаємодію структур мислення та мовлення у дослідженні ІНО в сучасному діалогічному дискурсі.

2. Здійснене дослідження ґрунтується на застосуванні комплексної методики у вивченні явища імпліцитної негативної оцінки мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Зазначена методика включає вивчення комунікативних характеристик та когнітивно-прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки, що бере до уваги лінгвальні, позалінгвальні чинники, когнітивні механізми функціонування та смислотворення у діалогічному дискурсі, прагмасемантичні аспекти реалізації імпліцитної негативної оцінки, її місце та роль у аксіологічній структурі англомовного дискурсу та особливості прояву у тактико-стратегічній мовленнєвій поведінці комуніканта.

3. Дослідження базується на чотирьох етапах, здійснених на основі комплексного застосування методів та прийомів лінгвістичного аналізу:

теоретико-методологічний етап направлений на окреслення термінологічних меж предмету дослідження та визначення методологічних засад; етап *комунікативного аналізу* включає виокремлення фрагментів англомовного діалогічного дискурсу із сучасних художніх англомовних творів та скриптів кінодискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку; передбачає дослідження структурно-комунікативних характеристик імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії, а також умов її вираження та реалізації; *етап когнітивно-прагматичний аналізу* направлений на виявлення когнітивних механізмів реалізації та функціонування імпліцитної негативної оцінки та її прагматичного спрямування у процесі комунікації. Метою *етапу тактико-стратегічного аналізу* є виявлення ролі імпліцитної негативної оцінки у дискурсивному просторі діалогічній взаємодії та здатності бути знаряддям мовленнєвого впливу на співрозмовника та комунікацію в цілому.

4. Системний аналіз імпліцитної негативної оцінки, розроблений у рамках когнітивно-прагматичного підходу, здійснений із залученням комплексної методики з використанням методів контекстуального, пропозиціонального, пресупозиційного, актомовленнєвого аналізу висловлень із залученням дискурс-аналізу, когнітивно-прагматичного, комунікативно-функціонального та конверсаційного аналізів. Це уможливило комплексне, різноаспектне та ґрунтовне дослідження явища імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі.

Основні положення цього розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [70; 71; 72].

РОЗДІЛ 3
КОГНІТИВНО-НОМІНАТИВНА СПЕЦИФІКА ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі передбачає вивчення когнітивно-номінативної природи її реалізації у мовленнєвій діяльності комунікантів. Висвітлення вербальних та невербальних проявів ІНО та когнітивних механізмів імплікування смислу висловлювання негативної оцінки і є метою даного розділу.

Відштовхуючись від думки про те, що імпліцитні смисли є вербалізованими опосередковано [12, с. 67], вважаємо доцільним стверджувати, що висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб з боку мовця та успішне її розуміння з боку слухача забезпечують, за нашим спостереженням, *індикатори* імпліцитного негативно-оцінного смислу. **Індикаторами** імпліцитної негативної оцінки вважаємо вербальні та невербальні засоби, що вказують на наявність у висловленні імпліцитної негативної оцінки.

Термін "індикатор", що походить від лат *indicare* – 'показувати' [238, с. 367], широко застосовується дослідниками на позначення вербальних та невербальних засобів, які є проявами певних лінгвальних явищ. Розповсюдженим також є термін 'маркер', проте, аби уникнути термінологічного накладання та плутанини із поняттям 'дискурсивний маркер', що розглядається нами в наступному підрозділі, ми надаємо перевагу саме терміну 'індикатор'.

Крім того, провідною властивістю індикаторів, як зазначає Л. Р. Безугла, є те, що вони не позначають однозначного відношення між вираженням і змістом, тобто використовуються як 'показник', а не як 'ознака' [12, с. 69]. Ця думка корелює, на наше переконання, із особливістю функціонування імпліцитної негативної оцінки в мовленні, адже одна і та ж пропозиція за певних умов спілкування може містити імпліцитну негативну оцінку, а за інших – ні.

Розрізняємо ***вербальні*** та ***невербальні індикатори*** *імпліцитної негативної оцінки*, які, як демонструє ілюстративний масив дослідження, можуть функціонувати в комунікації окремо, а можуть накладатись один на одного. Попри поширену думку про допоміжну роль невербальних індикаторів відносно вербальних, ми наголошуємо, що у висловленні саме імпліцитної негативної оцінки роль невербальних індикаторів не є менш "вартісною".

Як свідчить наше дослідження, за певних умов спілкування саме невербальним індикаторам належить домінантна роль у висловленні негативної оцінки мовця в імпліцитний спосіб. Вербальні та невербальні індикатори стають значущими на тлі певної комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування (дивись підрозділ 1.4):

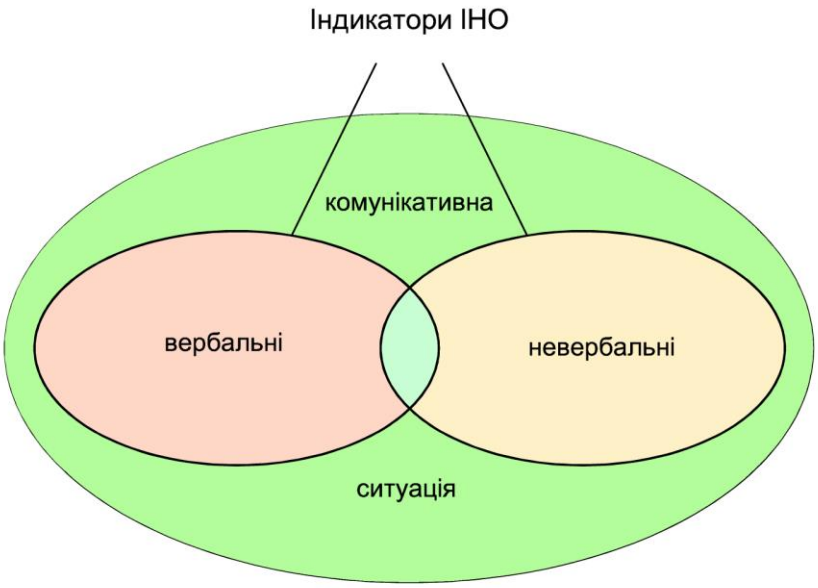

Рис. 3.1 Індикатори ІНО у комунікативній ситуації спілкування

3.1. Вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки мовця в діалогічному дискурсі

Вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки є своєрідними ключовими віхами, що дозволяють виражати мовцю додатковий смисл опосередковано, а слухачу інферувати додатковий смисл. В арсеналі мовця є лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні мовні інструменти, що можуть

виконувати роль індикаторів імпліцитної негативної оцінки. Розглянемо на прикладах дискурсивних фрагментів сучасного діалогічного англомовного дискурсу потенційну здатність вербального інструментарію.

3.1.1. Лексичні індикатори імпліцитної негативної оцінки.

Не зважаючи на те, що артиклі, прийменники, прислівники, займенники, вигуки (семантично несамостійна лексика) займають незначну частину англомовного словника [95, с. 33], втім, більшість мовознавців погоджуються із тим, що саме ці лексичні одиниці є кількісно найбільш частотними одиницями мовлення. Це обумовлює їх використання не тільки у безпосередніх номінативних функціях та значеннях. Здійснений аналіз відібраних дискурсивних фрагментів сучасного англомовного діалогічного дискурсу дозволив віднести ***означений артикль*** до вербальних лексичних індикаторів ІНО у висловленні мовця :

(23) *"Hiya, champ! What's new?"'*

"I was going to have to go out with Mum and her new boyfriend if you hadn't come round."

Johnny looks over my son's head directly at me. "That right? I nod.

*"**The** guy in **the** Porshe?"* (Matthews AYNL, 45)

Як свідчить наведений фрагмент, означений артикль *the* не лише виконує основну функцію референції до означеного суб'єкта, а й набуває додаткового смислу – негативної оцінки мовця у вказаному контексті спілкування мовця та адресата. Вживання означеного артиклю сприє виразності висловлювання ІНО та виражає емоційну напруженість мовця. Численні фрагменти ілюструють потенційну здатність означеного артикля актуалізуватись у мовленні та заряджатись негативно-оцінним вектором, що передає різноманітні негативні почуття та стан мовця: від роздратування до відчаю (приклади 24, 25, 26, додаток А)

Вербальними лексичними індикаторами ІНО вважаємо ***вказівні займенники*** *this* та *that*. Ця група дейктичних знаків номінативно пов'язана із базовою функціональною характеристикою– виступати засобами референції.

Як свідчить досліджуваний матеріал праці, у комунікації співрозмовники повсякчас оперують вказівними займенниковими одиницями у висловлюваннях негативної оцінки імпліцитно щодо явищ, ситуацій чи об’єктів їхньої уваги. Найпоширенішими моделями є ***this / that kind of thing***, ***this / that sort of_thing***, ***something like this / that.*** Наприклад:

(27) *"Why is **this** art, Mum?" Charli whispers to me*

"I don’t know" I whisper back.

"Wow," Spencer says, enraptured. "Fabulous."

*Charli and I share a glance. "Care to shed some light on us?" I venture. "We’re not really used to **this kind of thing**."* (Matthews AYNL, 199)

Слід відзначити, що вживання мовцями зазначених вище займенникових моделей є досить експресивним та підсилює загальний прагматичний ефект впливу на адресата (дивись приклади 28-32, додаток А). Використання займенників у референції до об'єкта, відомого адресату, у конкретній комунікативній ситуації спілкування зазвичай виражає роздратування, огиду, розчарування та, подекуди, огиду.

Варто відмітити, що вживання мовцем вказівних займенників *this / that, these / those* у комбінаціях із загальними іменниками замість власного імені об'єкта негативної оцінки (тобто особи чи групи осіб) втілює вербальне дистанціювання від обумовленого об'єкта через негативну оцінку (дивись також приклади (34), (35), додаток А):

(33) "*Charles, I’ve had an idea for the catering," she said. "Jeannette, you know, who helped Florence, married Ted Miller, she’s a wonderful cook, and she could do a marvelous buffet. In fact, she’s setting herself up in business with…"*

*"Grace," said Charles, and there was an expression of acute exasperation on his face, "**that woman** is not what could by any stretch of the imagination be called a caterer. And I don’t want her in this house."* (Vincenzi FP, 571)

Отже, незважаючи на лексико-семантичну неповноту, займенник потенційно виявляє здатність легко актуалізуватись у мовленні, нарощуючи свій

смисловий об'єм та функціональну навантаженість, та, відповідно, реалізувати у процесі спілкування імпліцитне вираження негативної оцінки мовця.

Не зважаючи на те, що у сучасних мовознавчих студіях поширена думка, що основною функцією ***дискурсивних маркерів*** є забезпечення когерентності дискурсу [181, с. 931], наше дослідження засвідчує їх потенційну здатність виступати вербальним індикатором імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічній взаємодії. Дискурсивні маркери англійської мови, до складу яких належать службові слова – неномінативні мовні одиниці, – характеризуються специфічною розмитою семантикою, що надає їм потенціалу виступати засобами реалізації прихованих смислів.

Слідом за Л. М. Волковою [30], яка пропонує поширити список дискурсивних маркерів англійської мови на всі службові слова на підставі їх дискурсивних функцій, виділяємо наступні групи зазначених мовних одиниць, що здатні функціонувати індикаторами імпліцитної негативної оцінки:

- *маркери-частки* (anyway, after all, still, yet, at last, actually, really, any more, no more, of course)
- *маркери-коннектори* (however, besides, therefore)
- *маркери-модальні дієслова* (hopefully, perhaps, obviously, evidently, surely, should, have to / must, can / could)

Дискурсивні маркери усіх названих груп без виключення зустрічаються у корпусі нашого емпіричного матеріалу та сигналізують про наявність імпліцитної негативної оцінки мовця. Для прикладу наведемо наступний фрагмент:

(36) *"How long have you lived here?"*

*"**Just** my whole life. But **at least** I'm dressed okay."* (Sparks LS, 33)

Англомовний діалогічний дискурс засвідчує функціонування ***лексичних повторів*** у якості вербального індикатора імпліцитної негативної оцінки мовця. Як свідчить ілюстративний матеріал, свідомий повтор тієї ж мовної одиниці виражає надзвичайну роздратованість та обурення комуніканта. М. В. Кобзєв у власному дослідженні даного лінгвістичного явища потрактовує лексичний повтор як рекурентне відтворення в дискурсі мовних одиниць лексичного рівня

два і більше разів для впливу на реципієнта: створення інформативної надлишковості, формування актуалізаційно-смислового тла, емоційного посилення та експресивного виділення того чи того компонента. [79, с. 14]. Наше дослідження підтверджує таке тлумачення у вираженні саме імпліцитної негативної оцінки, що ілюструє наступний фрагмент кінодискурсу:

MICROFT: Have a sit, John.

JOHN: You know, I've got ***a phone****. I mean, very clever and all that, but, ..er..you could just* ***phone*** *me. On my* ***phone****.* (Sherlock, 1/1, 36 min.)

Варто звернути увагу на ще один лексичний індикатор імпліцитної негативної оцінки мовця у англомовному діалогічному дискурсі, а саме *звертання* до слухача, ***іменна адресатна референція***. Відомо, що звертання регулює комунікацію та підтримує увагу адресата [119, с. 6]. Все ж, за нашим спостереження, негативна оцінка та спровоковані нею негативні емоції роздратування, осуду, незгоди тощо, змушують мовця звертатись до співрозмовника на ім'я за відсутності реальної потреби у звертанні. Ми вважаємо, що мовець таким чином акцентує увагу комунікативного партнера до свого висловлювання, що містить імпліцитну негативну оцінку. Часто звертання повторюється мовцем в кожній репліці, що ще більше акцентує увагу співрозмовника та є, відтак, своєрідним аттрактором. Більшість фрагментів англомовного дискурсу, наведених у нашій розвідці, містять звертання.

3.1.2. Граматичні індикатори імпліцитної негативної оцінки.

Як зазначають дослідники, висловлення негативної оцінки у діалогічній взаємодії репрезентоване граматичними структурами, що виражають почуття прикрості, осуду, обурення, докору тощо [93, с. 78].

У нашому дослідженні такою граматичною структурою вважаємо ядерний компонент ***Participle I,*** який відносимо до індикаторів імпліцитної негативної оцінки. Дієслівна форма у такому реченні описує дію в загальному вигляді, а негативна оцінка та емоція направлена саме на цю дію. Для зазначених речень

характерне використання маркерів тривалості або повторюваності дій (again, always, as usual), що інтенсифікує роздратування, осуд та обурення мовця та підвищує експресивність висловлення:

(37) *"**Marrying** into that family!"* (Vincenzi FP, 38)

(38) *"**Giving** my money away. **Again**."* (Vincenzi FP, 431)

(39) 00:23:27 *"Anyway, what else am I supposed to do? Sit around and wait while you're **queening**?"* (The Crown 1/5)

У аналізі ілюстративного матеріалу дослідження на предмет вербальних індикаторів ІНО привертає увагує функціональна транспозиція граматичних форм, що вже була предметом наукового інтересу українських мовознавців [111; 151]. Екстраполюючи певні висновки здійснених досліджень на предмет нашої розвідки, резюмуємо, що висловлення мовцем ІНО у англомовному діалогічному дискурсі пов'язане із граматичною транспозицією в межах категорії числа (гіперболічна множина) та категорії часу.

Гіперболічна множина охоплює іменники з повною числовою парадигмою. Транспозиція таких словоформ полягає в навмисному вживанні множини щодо денотата, що репрезентує одиничний об'єкт/суб'єкт. Як стверджують мовознавці, семантика цієї форми полягає у кількісному збільшенні, підкресленні збільшених розмірів певного об'єкта або свідома вказівка на більшу, ніж у реальності, кількість [111, с. 7].

Вербальний індикатор гіперболічної множини є досить поширеним у вираженні ІНО для свідомого перебільшення певної ознаки об'єкта негативної оцінки (дивись також приклад (41), додаток А):

(40) Watson*: Who else knew?*

Sherlock: *Molly.*

Watson: *Molly?*

Sherlock: *....and some of my homeless network and that's all.*

Watson: *Ok. Ok. So **just** your brother, Molly Hooper and **100 tramps**.* (Sherlock 3/1, 23 min.)

Як переконливо доводить наведений дискурсивний фрагмент, гіперболічна множина, підсилена лексичним вербальним індикатором (дискурсивним маркером *just),* імплікує негативну оцінку поведінки співрозмовника та виражає неймовірне роздратування мовця і загальне несприйняття предметної ситуації обговорення. Граматичний індикатор гіперболічної множини виражає комбінацію негативних емоцій (гнів, обурення, збудження) та має значний експресивний потенціал у конкретному контексті спілкування мовця та адресата.

До граматичних індикаторів імпліцитного вираження негативної оцінки відносимо також транспозицію ***граматичної категорії часу***. Відомо, що при прямому вживанні форми часу контекст конкретизує й уточнює її часове значення, тобто значення часової форми узгоджується з контекстом. При транспозиції категорії часу (тобто переносному використанні) має місце розбіжність між часовим значенням дієслівної форми й темпоральністю контексту. Хоча граматичне значення часової форми не змінюється, внаслідок зіткнення з темпоральним значенням контексту, що йому суперечить, воно стає переносним. І часова форма, і контекст співвідносять дію в часі з дійсністю, але при переносних уживаннях часове відношення, що передається контекстом) є реальним, а позначене дієслівною формою — образним, метафоризованим [150, с. 12]. У англомовному діалогічному мовленні зустрічаємо випадки транспонованого вживання форм теперішнього та майбутнього часів, напр.:

(42) "*Ethan can't set a boundary to save his life.* ***He'll set a curfew and then not enforce it. Take away things then give them back if she makes enough of a fuss***." (Green PM, 34)

У наведеному дискурсивному фрагменті індикатором ІНО мовця є вживання майбутнього часу при описі минулих подій. Таким чином, індикатор виявляє обуреність мовця та засудження дій третьої особи (чоловіка) і передає негативне передчуття повторюваності дій в майбутньому. Транспоноване вживання теперішнього часу також є частотним у спілкуванні (дивись приклад (43), додаток А) та засвідчує особливу експресивність й емоційність висловлень, що ґрунтуються на негативній оцінці мовцями певних фактів, які мали місце у

минулому та викликають у комунікантів надзвичайне незадоволення та обурення у момент мовлення.

За твердженням О. В. Халіман, при транспозиції в процесі взаємодії смислів виникають граматичні ігреми – одиниці, що формуються на основі цілеспрямованих порушень граматичних норм, обмежень для досягнення комунікативно-прагматичних цілей. В основі породження граматичних ігрем – мисленнєві механізми, використання яких передбачає знання системи відповідних правил, що їх можна цілеспрямовано порушувати [150, с. 13-15]. Таким чином, цілеспрямоване транспоноване вживання форм теперішнього та майбутнього часів уможливлює імпліцитне вираження негативної оцінки як вторинної функції граматичного значення часу.

Лексичні та граматичні індикатори ІНО в сучасному англомовному діалогічному дискурсі висвітлені в одноосібній публікації автора [65].

3.1.3.Синтаксичні індикатори імпліцитної негативної оцінки

Синтаксичні категорії пов'язані із парадигматичними формами речення як багатоаспектної синтаксичної одиниці. До таких відносимо, зокрема, односкладні ***інфінітивні речення***. Для інфінітивних речень характерна наявність інгерентних сем негативної емоційності та експресивності. Наприклад (дивись також приклад 45, додаток А):

(44) *"Does he know you're here?" said Grace. "Because ―"*

"Good Lord, no. But I had a talk with him. I couldn't believe it. ***Not to tell you something as important as this.****"* (Vincenzi FP, 55)

Спонукальні речення, що виконують комунікативно-прагматичну функцію застереження, погрози, заборони містять в собі імпліцитну негативну оцінку можливої ситуації для адресата.

Під спонуканням ми розуміємо волевиявлення мовця з метою вплинути на діяльнісну поведінку адресата, змусити, схилити до певної дії, викликати бажання щось робити [87, с.94]. В залежності від статусно-рольової різниці між

комунікантами, спонукальні речення можуть бути більш (розпорядження, наказ, заборона) або менш (застереження, порада, рекомендація) категоричними.

Часто моделями спонукальних речень, що є індикатором імпліцитної негативної оцінки адресанта, є ***Don't inf, Don't you inf, Stop inf***. ***You should inf***, або спонукання у формі питальних речень ***Why don't you, Shouldn't you inf, Can't you inf***.:

(47) "*Lucy, you **can't** take that sort of decision on your own*." (Vincenzi PH, 71)`

Ехо-висловлення, або ***ехо-фрази*** (*echoing*) трактуються дослідниками як безпосереднє повне або часткове лексичне, синтаксичне або семантичне повторення попередньої репліки співрозмовника [236, с. 2]. Ехо-висловлення є порушенням кооперативних максим спілкування П. Грайса, а саме максими кількості та якості, та часто не мають інформативного навантаження.

Проте, у руслі нашого дослідження, ми погоджуємось із Ш. Джанг, яка стверджує, що у комунікативній взаємодії порівняно низька змістова вага ехо-висловлень компенсується значною комунікативною роллю у діалогічній інтеракції, адже суть ехо-висловлення полягає не у тому, *що* комунікант говорить, а у тому що він *робить* даним висловленням [239, с. 10].

За нашим спостереженням, у діалогічному мовленні комуніканти часто виражають своє негативне ставлення через ехо-висловлення попередньої репліки співрозмовника. Таким чином, комунікант виражає негативну оцінку імпліцитно. Наприклад:

(52) *ELIZABETH: <u>What say you?</u>*

*WINSTON: No. ma'am. **What say you**! The decision is yours* (The Crown 1/5, 58 min.).

Наведений фрагмент дискурсу є прикладом <u>*дослівного* ехо-висловлення</u> (*verbatim echoing* [236]), що імплікує негативну оцінку дій співрозмовниці, та у прихованій формі виражає осуд та роздратування з приводу її невпевненості та вагань.

Дослівне ехо-висловлення із висхідною інтонацією набуває формальної ознаки питання-перепиту (*echo-question*), в основі якого є не запит нової

інформації чи правильності розуміння співрозмовника, а емоційна реакція мовця, що базується на імпліцитній негативній оцінці його слів чи дій:

(53) *SANDY: I knew she was younger, but…*

HENRY: She's almost 30.

*SANDY: **" She's almost 30"???*** (MD, 34 min.)

Варто звернути увагу і на випадки ехо-висловлення, заснованого на синтаксичному паралелізмі, що мають саркастичний відтінок у мовленні та функціонують як вербальне перекривляння співрозмовника:

(54) *"How was your day?"*

"Busy, busy, busy", she says.

Yummy Mummy No 1, I notice, often repeats words three times, especially adjectives.

*"What **exactly, exactly, exactly**, did you do?", I persist.* (TSLSM, 95)

3.1.4. Стилістичні індикатори імпліцитної негативної оцінки

Стилістичний прийом характеризується усвідомленою обробкою мовного явища, що сприймається як відхилення від загальновживаних норм мовного спілкування. У сучасних лінгвістичних студіях під стилістичним прийомом розуміють побудований за певною моделлю засіб мовлення, властивий відповідному стилю, сфері спілкування, який надає їм виразності, образності, експресивності шляхом свідомого посилення певних рис, мовних одиниць, відхилення планів змісту або форми від буквального простого способу повідомлення [130, с. 694]. Такі засоби є суб'єктивно-емоційними (це виражено їхнім змістом), бо мають конкретного автора-мовця і аксіологічними, оскільки містять певну оцінність, для чого й утворюються [6, с. 8].

Очевидно, що стилістичні прийоми як нетривіальні шляхи, способи і прийоми мововираження мають значний експресивний потенціал у вираженні ІНО мовця у англомовному діалогічному дискурсі.

До стилістичних вербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки відносимо ***анафору,*** засновану на синтаксичному паралелізмі – семантико-

структурну єдність, що складається мінімально з двох компонентів (складових), які характеризуються синтаксичною тотожністю і логіко-змістовною спільністю [95, с. 84]. Звернемось до прикладу:

PRINCE PHILIP: ***You've taken my career from me, you've taken my home. You've taken my name.*** *I thought we were in this together* (The Crown 1/3, 57 min.)

Індикатором негативної оцінки у наведеному прикладі є синтаксичні повтори однакових структур розповідного ретроспективного речення із синонімічним початком. Надзвичайне обурення чоловіка реалізує імпліцитну негативну оцінку дій дружини. Синтаксичні паралельні конструкції, на нашу думку, репрезентують наростання емоцій на ґрунті негативної оцінки та експлікують попереднє стримування, невираженість думки мовця, що, зрештою, і компенсується у мовленні за рахунок повторів.

Загальновідомо, що ***риторичне питання*** є особливою синтаксичною конструкцією, сутність якої полягає у переосмисленні граматичного значення питальної форми. Має одночасно диференційні ознаки питальних (зовнішня питальна форма) і розповідних (зміст повідомлення) речень. Риторичне питання адресатові не розраховане на відповідь, позаяк відповідь неможлива чи зайва або вміщена чи смислово сконденсована в самому питанні [52, с. 432]. Особлива експресія та емоційність риторичних питань експлікує напруженість почуттів мовця, здатна виражати широкий спектр негативних емоцій на ґрунті негативної оцінки адресата, а тому є індикатором імпліцитної негативної оцінки (дивись приклади (48)-(51), додаток А).

Стилістичні засоби та прийоми не лише урізноманітнюють та збагачують діалогічне спілкування, але й акумулюють в собі певні згустки концептуальної інформації, що надає можливість мовцю висловити негативну оцінку у завуальованій формі. Зокрема, як свідчать результати нашого дослідження, ***метафора,*** що базується на проектуванні однієї концептосфери на іншу[6; 33; 205], часто виступає підґрунтям вербальної метафори, що у свою чергу є індикатором ІНО в англомовному діалогічному дискурсі саме тому, що проектує у свідомості співрозмовника концепт, активуючи певні асоціації.

Одним із провідних теоретичних засад сучасної когнітивної лінгвістики є метафоричність мислення та втілене розуміння (the embodied mind) як основи аналогового мапування світу, що дозволяють концептуалізувати абстрактні поняття чи сфери через проектування конкретних уявлень, які витікають із нашого фізичного, тілесного досвіду [35, с. 380]. Когнітивний культурологічний фонд співрозмовників дозволяє мовцю використати метафору, підґрунтям якої є певна концептуальна модель, що у контексті спілкування із адресатом переосмислюється та, відтак, уможливлює висловлення імпліцитної негативної оцінки. Проілюструємо наше твердження:

(55) *MATHEW CROWLEY: If I offended you, I offer my sincere apologies.*

MR. JARVIS:…(pause)*…I'm* ***the old broom****, Mr. Crowley,* ***you're the new****. I wish you luck with* ***your sweeping****.* (DA 3/7, 49 min.)

Бесіда Метью та Містера Джарвіса виявляє значні розходження у думках чоловіках. Метью досить різко висловлюється про неефективність управління Джарвіса, в результаті чого маєток втрачає прибуток. Відповідь містера Джарвіса на вибачення Метью через нестриманість (*I'm the old broom, Mr. Crowley, you're the new*) містить вербальне осмислення (*the old broom*) концептуальної метафори ЛЮДИНА – ЦЕ ІНСТРУМЕНТ [205]. Протиставлення старого віника, який після довгого часу експлуатації замінюють новим, забезпечує вираження чоловіком обурення та осуду такого зневажливого ставлення до його віку, досвіду та зусиль, які він докладав, займаючи цю посаду. Поширена метафора (*I wish you luck with your sweeping*) ілюструє їдку ***іронію*** як ще один із стилістичних індикаторів імпліцитної негативної оцінки. Особливістю іронії є надання протилежного значення слову або зворотові з метою глузування. Механізм іронії полягає в осміюванні негативного явища в удавано позитивному тоні [244, с. 321].

Класифікуючи стилістичні індикатори імпліцитної негативної оцінки, варто також відмітити і потужну креативність ***метафтонімії***, заснованої на взаємодії метафори та метонімії [144, с. 6]. Особливістю останньої є заміщення сутностей у рамках спільної сфери людського досвіду [104, с. 111]. У межах метафтонімічного

підходу механізм формування концептуальної *метонімії* розглядається на тлі її взаємодії з концептуальною метафорою [213, с. 186]. Наприклад:

(56) *JERRY CAFFREY: Are you pissed off?*

JASON BULL: Yes, man. I am. ***I don't decorate a window. I am the window***. (Bull, 1/9, 31 min.)

Джейсон Бул роздратований поведінкою Джеррі Кефрі під час засідання у залі суду. Останній під час процесу затвердження складу присяжних діяв імпульсивно та проігнорував усі поради, які Джейсон йому попередньо надав. З огляду на те, що Джеррі сам попросив Джейсона про допомогу, чоловік вкрай обурений такою поведінкою Джеррі. Індикатором негативної оцінки в зазначеному прикладі є концептуальна метонімія ЧАСТИНИ від ЦІЛОГО на базі метафори ЛЮДИНА –ЦЕ ПРЕДМЕТ. Завдяки метонімії забезпечується доступ до ситуації: є певний предмет, що є центром уваги, а є елементи даного предмету, роль яких доповнювати, прикрашати. Метафорична проекція на ситуацію, що передує спілкуванню між чоловіками, висвітлює та підкреслює негативну оцінку дій співрозмовника та вкрай негативні емоції мовця.

Слід відзначити стилістичний прийом ***алюзії*** у ролі індикатора імпліцитної негативної оцінки мовця у комунікації. У сучасній лінгвістиці під алюзією розуміється стилістичний прийом, пов'язаний із використанням фольклорного, літературного, історичного чи побутового факту. Алюзія базується на спільних фонових знаннях мовця і адресата та використовується для цілеспрямованого прирощення основного змісту повідомлення [94 с. 89]. Властивості лінгвістичного явища алюзії надають їй потенціалу виступати у мовленні у ролі вербального індикатора негативної оцінки, як ілюструє наступний приклад:

(57) *"You must know this: Amy likes to play* ***God*** *when she's not happy.* ***Old Testament God. She doles out punishment.****"* (Flyn GG, p. 310)

У наведеному фрагменті посилання на Біблію, фігуру Бога та Покарання передає похмуру тональність висловлення в цілому, та імплікує негативну оцінку можливих дій людини, що бере на себе відповідальність карати як Бог.

У корпусі емпіричного матеріалу натрапляємо і на приклади ***оксиморону*** у якості індикатора імпліцитної негативної оцінки. Особливістю цього стилістичного індикатора є навмисне поєднання слів із протилежними або просто взаємовиключними значеннями для вираження нового цілісного поняття або окремого явища в оригінальній формі, привертаючи увагу до його суперечливої природи [239, с. 543]. Хоча такі сполучення слів часто мають комічний ефект, проте вони здатні передавати негативні почуття мовця:

(58) *"Bianca, you're on. Or rather in."*

"What?"

"Yes, from Monday. ***The old girl*** *has* ***graciously agreed*** *you can have access to any information you require."* (PH, p. 31)

У наведеному прикладі синтез протилежних за значенням лексем (оксиморонна сполука *old girl*) індикує негативну оцінку та насмішку мовця, пов'язані із нав'язливою манерою жінки контролювати всі процеси та небажанням застосовувати нові методи управління.

Гіпербола – це різновид тропу, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії. Являючись одним із найдавніших стилістичних прийомів (дослідження сягають ще Аристотеля), гіпербола широко використовується в повсякденному діалогічному спілкуванні поруч із ***літотою***, яка ґрунтується головним чином на применшенні якої-небудь ознаки предмета. Висловлення сприймається як гіперболізоване, коли адресат розуміє, якою є реальна ознака денотата, і може зіставити її із тією перебільшеною та суб'єктивною, що використовується адресантом у конкретному контексті. Таке контрастне зіставлення реальної та гіперболічної міри ознаки спричинює руйнування реальних взаємозв'язків явищ дійсності і призводить до переосмислення зв'язків та оцінок, зафіксованих у свідомості носіїв мови [167, с. 21]. На основі цього можливим стає вираження негативної оцінки комунікантом, індикатором якої і стає гіпербола. Проілюструємо:

(59) *MRS. PATMORE: "Daisy, what's happened to you? I said* ***you could go for a drink of water, not a trip up the Nile****."* (DA, 1/7, 56 min.)

Завершуючи розгляд вербальних індикаторів, варто відзначити, що людська комунікація засвідчує безмежну мовну творчість, яка не витримує жодних класифікацій. Особливим проявом даної тези, на нашу думку, є висловлення мовцем негативної оцінки в імпліцитний спосіб, оскільки демонструє можливість висловити "невисловлене", "вплести" у мовлення негативну оцінку, опускаючи експліцитні негативно-оцінні мовні одиниці.

Вищерозглянуті лексичні, граматичні, синтаксичні, стилістичні індикатори імпліцитної негативної оцінки здатні функціонувати окремо в англомовному діалогічному дискурсі, а можуть доповнювати один на одного, таким чином взаємодіяти у мовленні. Така синергія співфункціонування декількох індикаторів не лише кристалізує імпліцитну негативну оцінку мовця та забезпечує її інферування слухачем, але й виявляє високу комунікативну творчість людини та, відповідно, її інтелектуальний рівень. У наступному фрагменті спостерігаємо залучення мовцем декількох індикаторів імпліцитної негативної оцінки у невеликому за обсягом висловленні:

(61) *ISOBEL CRAWLEY: You and I differ when it comes to the importance of things.*

VIOLET CRAWLEY: ***Does it ever get cold on the moral highground?*** (DA, 6/1, 51 min.)

Репліка Вайолет Кроулі поєднує лексичний індикатор (дискурсивний маркер *ever*), стилістичний індикатори (структура риторичного питання, метафора, іронія), які, комбінуючись у дискурсивному контексті, одночасно вказують на осуд дій співрозмовниці, виявляють глузування із невгамовної заповзятості жінки та засвідчують майстерність володіння словом та інтелектуальність Вайолет.

Розглянуті вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки (лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні) систематизовані у вигляді таблиці у Додатках (дивись таблиця Б.1, додаток Б, с. 237).

3.2. Невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі

У нашому дослідженні на основі аналізу масиву емпіричного матерілу ми наголошуємо на важливій ролі невербальних індикаторів у функціонуванні імпліцитної негативної оцінки мовця та забезпеченні її розуміння адресатом. Як стверджував Ш. Баллі, "значення неартикульованих прийомів вираження зростає прямо пропорційно імпліцитному характеру речення" [7, с. 78]. Тобто, незважаючи на те, що виразовий потенціал невербальних індикаторів є значно біднішим, у порівнянні із вербальним, у вираженні імпліцитної негативної оцінки роль невербальних індикаторів є подекуди не менш значущою у діалогічній взаємодії мовців.

Різноманіття форм невербальної комунікації неодноразово перебувало предметом опису та систематизації в термінах мови тіла, невербальних компонентів, невербальних знаків спілкування. І.І. Сєрякова стверджує, що фактично все різноманіття вербальних та невербальних форм поведінки людей можна розглядати як систему дискурсивних практик [133, с. 84]. Комунікативна роль і лінгвістична сутність невербальних компонентів спілкування полягає в тому, що невербальна поведінка людини незмінно присутня в усних дискурсивних практиках, так як важко собі уявити комунікативний акт без руху м'язів обличчя і тіла, роботи голосу [134, с. 8].

Досліджуючи лінгвістику емоцій, В. І. Шаховський [156] розділяє дві семіотичні системи емоцій – Body language (первинна) та Verbal language (вторинна), та наголошує на тому, що первинна семіотична система переважає вторинну (вербальну) по надійності, швидкості, прямоті, ступеню щирості і якості (сили) вираження і комунікації емоцій, а також щодо адекватності їх декодування отримувачем [там само].

Невербальні індикатори, за нашим спостереженням, накладаються та доповнюють вираження негативної оцінки імпліцитно. Проте, непоодинокими є випадки, коли у взаємодії комунікантів саме невербальні жести та знаки

реалізують прагматичну мету мовця більш успішно, ніж вербальне оформлення висловлення, та регулюють подальший перебіг комунікації.

У сучасній лінгвістиці вже існує безліч класифікацій невербальних компонентів комунікації. Для вимірювання невербального прояву інформативної поведінки людини в спілкуванні більшість дослідників апелюють поняттям *невербального знаку* / *номінації невербального знаку* [89; 113; 116; 133; 140; 155].

В цілому, номінації невербальних знаків майже однакові, а категорії всіх класифікацій обов'язково включають *рухово-мімічні дії (*кінесика*), голосову активність (*паралінгвістика*), локалізаційні дії (*проксеміка), *дії дотику до себе та інших (*такесика*)*, а також артефакторику. Термін "артефактуальні невербальні знаки" позначає предмети, над якими були проведені дії, виконана якась маніпуляція, іншими словами – витвір людських рук. До артефактуальних знаків відносять макіяж (маніпуляція з косметикою), зачіску (маніпуляція з волоссям), одяг / стиль (маніпуляція з предметами одягу) і т. д [133, с 86].

У пошуках форми систематизації невербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки мовця, ми зупинились на результатах дослідження здійснених І. І Сєряковою, яка класифікує невербальні компоненти не за принципом належності до підсистем (кінесичні, паралінгвістичні, проксемні), а за результатом дії певних частин тіла: *"погляд", "голос", "поза", "жест", "відстань", "посмішка"*, які у взаємодії являють собою інтегративне семіотичне поле [133, 134] (дивись Рис. Б.2, додаток Б).

Такий підхід, на думку дослідниці, відображає семіотичну специфіку невербальних знаків з урахуванням їх функціональної приналежності до невербального пласту спілкування, а також знімає труднощі при диференціюванні певних знаків, що є комбінованими. Крім того, повсякчас фізичні прояви негативної оцінки людини, за нашим спостереженням, хоча і мають комбінований характер, проте виявляють різний ступінь накладання одне на одного, а відтак і по-різному функціонують у спілкуванні.

Поділяючи позицію І. І. Сєрякової, в семіотичному синергетичному полі системи невербальної комунікації з імпліцитним вираженням негативної оцінки

мовцем центральну позицію відводимо мікрополю "*погляд"*, що обумовлено перцептивними та когнітивними особливостями зорової діяльності як центрального каналу сприйняття інформації. Не даремно споконвіку очі вважаються дзеркалом душі, адже погляд виражає думку, емоцію, стан людини. Поглядом можна як "похвалити", так і "засудити", та виразити безліч інших емоційних відтінків. Відтак, мікрополе "погляд" є ***ядерним***, а "*голос", "поза", "жест", "відстань", "посмішка"* відповідно ***приядерними***. Усі приядерні мікрополя взаємодіють із ядром та один з одним та, комбінуючись у комунікації, утворюють інтегративні зони нових невербальних знаків, що вбирають характеристики та ознаки декількох полів [там само].

Відповідно, комбінування невербальних індикаторів варіюється від позначення однієї невербальної одиниці до двох та більше невербальних дій, що утворюють невербальні *кластери* імпліцитної негативної оцінки різних конфігурацій.

Сукупність усіх невербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки становить окремий невербальний канал зв’язку та трансляції комунікативних намірів для досягнення прагматичних цілей мовця. Цей канал репрезентує процес руху смислів, що на полюсі адресанта матеріалізуються в репрезентації невербального знака (наприклад, тон голосу, усмішку), що імплікує негативну оцінку, а на полюсі адресата – в інтерпретації цього невербального знака, розшифрування якого є результатом сенсорного сприйняття, інтелектуального оброблення й комунікативної компетенції інтерпретатора [133, с. 122].

Такий підхід корелює із когнітивним механізмом функціонування імпліцитної негативної оцінки у мовленні: а саме ментальною взаємодією комунікантів у інтеракції, спільною залученістю як мовця, так і адресата у процесі продукування та сприйняття. Розглянемо невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки та їх інтеграцію на прикладах.

У наступному фрагменті дворецький проводить співбесіду із претендентом на посаду лакея та обговорює його попереднє місце роботи:

(62) *JIMMY: She's closed up the house and gone to live in France. She begged me to go with her but I didn't fancy it. I didn't think I'd like the food* (--grinning--)

MR. CARSON: (--**stopped scanning the papers and looked at Jimmy**--*)* *She* begged *you, did she?*

JIMMY: You know what women can be like.

MR. CARSON: (**--gazing him, making a pause--**) *Not as well as you do, I suppose*. (DA, 3/4)

Несхвалення дворецьким слів Джимі разом із очевидною вальяжністю його поведінки та недоречністю жартів проявляються в першу чергу невербально – чоловік припиняє переглядати його рекомендації та спрямовує на хлопця свій ***погляд*** (*stopped scanning the papers and looked at Jimmy*), і лише потім реагує вербально за допомогою питання-перепиту у формі розділового питання (*She begged you, did she?*), яке, по суті, не є запитом пояснення чи роз'яснення репліки Джимі, а, враховуючи дещо сповільнений темп вимовляння та часткове ехо-висловлення репліки Джимі із інтонаційним акцентуванням дієслова *beg* (благати) (мікрополе "***голос"***), є носієм негативної оцінки містера Карсона та імплікує неприпустимість таких стосунків між лакеєм та господаркою, при яких вона може про щось його благати. Дворецький повторно транслює невербальне повідомлення через пильний ***погляд*** та ***паузу***, що, накладаючись на його репліку (*Not as well as you do, I suppose*), імплікує, з однієї сторони, роздратованість з приводу такої фамільярності до чоловіка, старшого за Джимі за віком та за статусом, а, з іншої, осуд можливого флірту із минулою господинею.

Крім того, існують випадки, коли комуніканти висловлюють негативну оцінку успішно лише у невербальній площині. У фрагменті розмови (приклад 63, додаток А) Шерлока Холмса та доктора Ватсона обидва чоловіки висловлюють своє ставлення, послуговуючись тільки невербальним знаками: трансляція ІНО здійснена мовцем через кластер невербальних знаків "*погляд*" + "*посмішка*" + "*поза*", які, інтегруючись, формують красномовний ***вираз обличчя***, який не потребує вербального озвучування. Як стверджує П. Екман, обличчя в першу чергу відображає емоції (а, відтак, і оцінку, що її провокує) [54, с. 36], оскільки

обличчя безпосередньо пов’язане із частинами мозку, що відповідають за певну емоцію. Тобто, коли негативна оцінка викликає відповідну негативну емоцію, м’язи обличчя спрацьовують мимоволі та автоматично.

У живому спілкуванні досить значущим виявляється не стільки саме висловлення, а те, як воно вимовлене, тобто фонаційне оформлення даного висловлення. Характеристики звукової мови можуть нести різноманітну інформацію (часто незалежно від волі мовця): тон і гучність ***голосу***, особливості вимови і темп мови несуть додаткове інформаційне навантаження про ставлення мовця до ситуації спілкування чи до співрозмовника. За деякими оцінками, лише 70 % інформації повідомляється за допомогою слів, а близько 30 % – звучанням голосу [113, с. 17]. Як свідчить проаналізований матеріал, мікрополе "голос" відіграє особливу роль у вираженні мовцем інтендованого негативно-оцінного смислу у комунікативній ситуації, що підтверджується неодмінним тлумаченням даного смислу адресатом ІНО.

Досить яскраво дану тезу ілюструє діалогічний дискурс, зображений у художньому жанрі, де автори обов’язково експлікують особливості мовлення персонажів:

(64)*"Please, call me Grace," said Grace, "And no, I don’t play golf. And I’m not marvelous at tennis either, certainly don’t play every day. I don’t have time."*

"Oh, no, of course," said Florence, "I forgot Charles said you had a job." ***She made it sound as if a job was a rather nasty disease***. (Vincenzi FP, 14)

Саме тон голосу є визначальним у даному прикладі у вираженні зверхнього ставлення мовця та загального несхвалення співрозмовниці. Різкий перепад *висоти голосу* свідчить про сильну емоційну реакцію, спричинену негативною оцінкою:

(65) *"Are you sure that you left it at school? I’m going to go inside and ask Sam if he remembers," he says. Within minutes he is running out again and I start to giggle.*

"I don’t know why you find this funny, we're three-quarters of an hour behind schedule," ***he shouts, this time in anger, because his face is so close to mine that there is no reason to raise his voice.*** (Neill SLSM, 63)

Роздратування та гнів чоловіка, спровоковані негативною оцінкою поведінки дружини, експресивно виражаються підвищенням голосу.

У ході аналізу ілюстративного матеріалу ми звернули увагу також на численні приклади, коли мовець-жінка, у спробі "зберегти обличчя" та слідувати принципу кооперації та ввічливості, намагається замаскувати певні негативні емоції, спровоковані негативною оцінкою, які переповнюють її у процесі спілкування, регулюючи свій голос та його звучання. Проте, як ілюструють приклади, це виявляється досить складною задачею, враховуючи жіночу емоційність та інтерактивність комунікації. Позаяк, індикатором ІНО жіночого висловлення у бідьшості випадків є його голосове оформлення, що включає також різні комунікативно значущі артикуляційні реакції, яким притаманне характерне негативно-емоційне забарвлення та вираження негативного ставлення: несхвалення, роздратування, скепсис, презирство тощо(дивись приклади (66)-(70), додаток А).

Дослідження різних модифікацій невербальної реалізації голосу у структурі діалогічного дискурсу дає можливість звернути особливу увагу на вже згадані нами вище ***паузи*** та ***мовчання*** як ефективні засоби вираження негативної оцінки імпліцитно.

Питання співвідношення мовчання й паузи на сьогодні є відкритим. Значна частина науковців (Т. Анохіна, Д. Мухаметов, М. Непп, Д. Холл та ін.) розглядають паузу як різновид мовчання. Інші вчені, зокрема В. В. Богданов, наголошує, що в багатьох випадках паузи комунікативно не релевантні й виконують суто підготовчу функцію, даючи можливість комуніканту обдумати відповідь [22, с. 14].

Т. О. Анохіна у монографії "Семантизація категорії мовчання у англомовному художньому дискурсі" вказує, що існують гіперо-гіпонімічні відношення між паузою та мовчанням, мовчання включає паузу як фонетичну складову. Відношення пауза::мовчання є інклюзивним, що уможливлює їх осмислення як адгерентних феноменів мовчазного ефекту [2, с.35]. Таким чином, феномен мовчання розглядається як комунікативний акт, що включає паузу як

просодичну складову, адже в комунікативній поведінці мовчання не існує без паузи.

Наше дослідження дає нам підстави стверджувати, що паузи є комунікативно значущими невербальними компонентами спілкування, прагматична спрямованість яких підтверджується досягненням мовцем комунікативних цілей. Пауза може мати як підсвідомий, так і регульований інтендований характер, спрямований на адресата. Тривалість паузи може бути різною, проте навіть найкоротша пауза здатна мати смислове негативно-оцінне навантаження та може бути успішно інтерпретована адресантом:

(71) *"I love you," he said, "I love you so much. You and –* ***our baby****."*

Did she imagine it, ***that pause****, or had he put it in carefully, to warn her, to let her know that he knew, that she had much to fear?* (Vincenzi FP, 269)

Народивши дитину від іншого чоловіка, якого в дійсності дуже кохає, Флоренс панічно боїться свого деспотичного та авторитарного законного чоловіка. Насправді, чоловік потай знає, що він не є батьком дитини, але не ескплікує своє знання. Зовсім коротка пауза перед референцією *our baby* свідчить, з одного боку, про неприйняття та огиду до дитини на фізичному рівні в такій мірі, що чоловіку важко фізіологічно артикулювати дане словосполучення. З іншого боку, завдяки паузі чоловік має на меті натякнути жінці про його знання, осуд її дій, та можливих для неї наслідків.

Силенціальний ефект мовчання є одним із засобів регуляції спілкування, що неодноразово стверджується рядом вчених (С. О. Швачко [155], Л. Р. Безугла [12], Т. О. Анохіна [2]).

Розрізняють комунікативно значуще мовчання та некомунікативне мовчання. Комунікативне мовчання являє собою переривання комунікативного акту та виконує відповідні комунікативні функції [155, с. 226]. В той же час, хоча вважається, що мовчання заміщує вербальне повідомлення, низка вчених трактують його як повноцінний комунікативний акт або нульовий мовленнєвий акт, оскільки воно має чітко виражену іллокуцію (комунікативну мету) та

перлокуцію (скерованість на результативний вплив щодо адресата) [22]. В цьому проявляється амбівалентність мовчання як феномену невербального спілкування.

Г. Г. Почепцов виокремлював три умови, що визначають комунікативну значущість мовчання: 1) усвідомлене і навмисне використання мовчання з боку адресанта; 2) обізнаність адресата про навмисний характер мовчання; 3) володіння адресантом і адресатом загальним знанням щодо значення мовчання [124, с. 46].

Розглянемо приклад, що ілюструє втілення комунікативної значущості мовчання та здатності виражати негативну оцінку мовця імпліцитно:

(72) *"Where is this cup of tea you promised then?"*

"I'll do it, Grace," said Ben, moving forward. ***Robert watched him in silence as he made the tea, poured it, passed the cups round***.

"Thanks," he ***said briefly. A taut silence filled the room***.

"Ben was out in the Western Desert. Like Charles," said Grace slightly desperately.

"Oh, really?" said Robert, ***looking at Ben coolly***. (Vincenzi FP, 375)

Наведений дискурсивний фрагмент є інтеракцією трьох комунікантів: Грейс, чоловік якої на момент спілкування знаходиться на війні, Роберт, друг сім'ї, що перебуває у тимчасовій відпустці, та Бен, батько евакуйованих на час війни дітей, які на даний момент живуть у будинку Грейс. Бен був важко поранений, тому у момент інтеракції не здатен фізично виконувати воєнний обов'язок. Очевидно, що невербальна лінія поведінки Роберта засвідчує неприязнь та підозру по відношенню до Бена. Ключовим елементом негативно-оцінного ставлення є саме мовчання Роберта (*Robert watched him in silence, A taut silence filled the room),* у відповідь на втручання Бена у їх із Грейс розмову. Мовчання у даному прикладі виступає свідомими та інтендованим комунікативним кроком з боку чоловіка, що імплікує зневажливе ставлення до співрозмовника та небажання встановлювати контакт.

За нашим спостереженням, при імпліцитному вираженні негативної оцінки мовцем значущим невербальним знаком стає саме жест. Під час живого

діалогічного спілкування комуніканти у великій мірі схильні до жестикулювання, таким чином надаючи власним висловленням матеріальної точки опори. Відтак, негативна оцінка, неексплікована вербально, все ж має матеріальне оформлення у вигляді жестів.

Можна перерахувати декілька найбільш усталених жестів у спілкуванні, що передають негативне відношення мовця: сплеснути руками, похитати головою, схопитися за голову, відмахнутися (рукою), бити себе в груди, розвести руками. Накладаючись на мовлення, дані жести спроможні підсилити його експресивність та, що важливо у ракурсі нашого дослідження, передати імпліцитний смисл висловлення за відсутності експліцитних негативно-оцінних маркерів. У прикладі (73) (дивись додаток А) мовець висловлює надзвичайне обурення та несхвалення дій співрозмовника саме за допомогою жесту руками.

Окрім усталених жестів, що імплікують негативну оцінку мовця, у ході дослідження ми звернули увагу на інші прояви жестикуляції, що здатні кристалізувати негативне ставлення комуніканта. Розглянемо наступний приклад:

(74) *"Anyway, Lucy, I think you are being a little hypocritical given your confession last time we were out."*

"That is completely different," I say, ***putting my drink down rather too heavily on the table beside her***. (Neil SLSM, 52)

Невербальна емоційна реакція у вигляді інтеграції жесту та фізичного руху бокалу у руці (*putting my drink down rather too heavily on the table)* є проявом несхвалення та втілює, на нашу думку, бажання жінки фізично відсторонитись від висловленої подругою думки. Інтенсивність прояву негативної оцінки Люсі проявляється через номінацію *rather too heavily,* що функціонує як обставина способу дії.

Деякі фрагменти дискурсу засвідчують невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінності, вираженої через взаємодію невербальних компонентів "жест" та "відстань", накладання яких створює інтегративну зону "**дотик**". Особливо значущою у вираженні імпліцитної негативної оцінки дана інтегративна

зона стає у взаємодії комунікантів, що перебувають у близьких, тобто у симетричних стосунках. Проілюструємо :

(75) *"Charles, of course, it's personal. But I don't see why you wouldn't want me to – "*

"To talk about something so – so intimate to a complete stranger. Of course I don't want that."

He was plainly very upset; ***Grace put her hand on his arm. He shook it off.*** (Pilcher FP, 60)

Розбіжність у поглядах чоловіка та дружини призводить до суперечки, під час якої жінка усвідомлює, що розчарувала та засмутила чоловіка своїми діями. Аби проявити розуміння і заспокоїти чоловіка, жінка скорочує відстань та, увійшовши до інтимної зони спілкування, прагне відновити баланс у емоційному контакті із чоловіком за допомогою дотику (*put her hand on his arm*), проте чоловік роздратований та висловлює осуд стосовно дій дружини, різко розриваючи дотик (*He shook it off*) та, таким чином, відновлюючи певну відстань, виражає роздратованість та імпліцитну незгоду продовжувати спілкування.

Проаналізувавши ряд дискурсивних фрагментів, ми дійшли висновку, що часто кластери невербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки мовця мають різну спрямованість. Тобто ІНО, що транслюється мовцем на ґрунті комплексу невербальних компонентів, може мати різні об'єкти. Формуючи потужний канал невербального повідомлення, такі кластери виражають загальну експресивну тональність інтеракції та впливають на перебіг комунікації в цілому (дивись приклад (76), додаток А).

Порушення культурологічно усталених норм спілкування та варіювання етикетних жестів-символів або взагалі їх ігнорування є одним із проявів негативно-оцінного ставлення мовця. Яскравою ілюстрацію даного твердження є фрагмент кінодискурсу (77), розміщений у додатку А.

Ключовим моментом даного прикладу є вітання двох жінок, негативне ставлення однієї із них до іншої проявляється у звичайному вітальному жесті у вигляді обіймів, який остання виконує характерним чином. Як представниця

британської аристократії Вайолет презирливо ставиться до легковажного та занадто демократичного стилю життя своєї американської родички Едіт, що яскраво демонструє виділений нами фрагмент кінодискурсу: під час етикетних вітальних обіймів жінка не проявляє істинної щирості при зустрічі, ніби дозволяючи себе обійняти. Попри розведені для обіймів руки Едіт, Вайолет не змикає їх у дотику за спиною гості (інтегративна зона взаємодії зон "жест" + "поза"), її обличчя виражає неприємний примус до виконання даної дії, суворий погляд та зімкнені губи (інтегративна зона взаємодії зон "погляд" + "посмішка" = "вираз обличчя") імплікують негативне відношення до жінки, з якою вона зустрілась. Таким чином, індикаторами ІНО у даному випадку є кластер взаємодії невербальних компонентів.

Як ми вже зазначали вище, ***артефакторика*** також відноситься до пласту невербальних знаків, релевантних комунікативним аспектам. І.І. Сєрякова, результатами дослідження якої ми послуговуємось у нашій розвідці, виокремлює артефактуальні невербальні знаки в окреме коло семіотичного синергетичного поля системи невербальної комунікації. Проте, як зауважує дослідниця, дане коло входить в поле невербальної семіотики меншим сектором, адже більша його частина символізує більш типову залученість в інші функціональні області семіотичних кодів – мода, дизайн, театр, історія костюма і т. д. [132, с. 86]

Дійсно, артефакторика, до якої відносяться маніпуляції із зачіскою, макіяжем, одягом – найменш "задіяний" невербальний індикатор вираження імпліцитної негативної оцінки. В той же час, враховуючи, що онтологічно невербальні знаки разом зі знаками мовними у просторовому середовищі дискурсивної практики становлять взаємодію багатьох типів репрезентацій у контексті інтерактивної поведінки [133, с. 43], логічно припустити, що увесь семіотичний простір тілесності репрезентує ментальний світ людини, виражає її внутрішній стан, настрої, ціннісні орієнтири, в тому числі, негативну оцінку, почуття та емоції.

Хоча, за нашим спостереженням, артефактуальні невербальні знаки не є частотним проявом негативно-оцінного ставлення мовця у комунікації, проте, їх

експресивний та комунікативний потенціал здатен актуалізуватись на тлі окремої дії мовця на противагу звичному стилю поведінки та широкого контексту сприйняття.

Наголосимо, що результати нашого дослідження свідчать, що артефактуальні невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки притаманні жінкам, тобто є ґендерно марковані. У наступному дискурсивному фрагменті вибір одягу є показовим невербальним індикатором істинного негативного ставлення комуніканта:

(78) ***Muriel was wearing, she announced firmly, what she had worn to Florence's wedding: a rather stern-looking dark brown woolen suit, with an even darker hat.***

"It's as good as new, it was absurdly expensive, and I can't stand waste. And who's going to look at me anyway?"

Grace *said politely she was sure lots of people would and,* ***was rather hurt that Muriel should see buying something to wear for her son's wedding as wasteful****, but it certainly didn't seem worth arguing about.* (Vincenzi FP, 71)

Готуючись до весілля свого сина, Мюріел обирає те ж вбрання, що і на весілля доньки декілька років тому. Негативна оцінка Грейс як майбутньої невістки та дружини її сина, зверхнє ставлення до соціально нижчого походження дівчини проявляється у небажанні приділяти увагу святковому вбранню Мюріел, що контрастує із звичайною манерою поведінки жінки, яка зазвичай уважно ставиться до свого зовнішнього вигляду.

Цей невербальний знак вважаємо комунікативно значущим, що підтверджується відповідністю усім умовам, зазначеними Г. Г. Почепцовим (дивись вище) по відношенню до феномену комунікативного мовчання: як мовець, так і адресат усвідомлюють навмисний характер маніфестації вказаного артефактуального знаку. Таким чином, невербальне поле "артефакт", посилене енергією поля "голос", – характерною артикуляцією комуніканта (*she announced firmly*) – формують невербальний семіотичний код імпліцитної негативної оцінки мовця.

Отже, результати дослідження засвідчують особливу роль невербальних індикаторів у висловленні мовцем імпліцитної негативної оцінки. Ці індикатори, розглянуті нами через призму моделі семіотичного поля невербальної комунікації І. І. Сєрякової, мають прояв у вигляді інтегративних зон взаємодії невербальних мікрополів, за допомогою яких мовець транслює негативно-оцінний імпліцитний смисл. Зокрема, аналіз ілюстративного матеріалу виявив особливу роль мікрополів 'голос', 'поза', 'жест', 'відстань', 'посмішка' та 'артефакторика'. Водночас варто зазначити ґендерну маркованість артефакторики у якості невербального індикатора ІНО, а саме, схильність жінок до залучення одягу та інших елементів зовнішнього вигляду для трансляції негативної оцінки у інтеракції.

Накладаючись на вербальні індикатори, невербальні індикатори становлять окремий невербальний канал зв’язку та трансляції комунікативних намірів для досягнення прагматичних цілей мовця. Невербальні індикатори підсилюють негативну оцінку мовця та полегшують інферування імпліцитного смислу висловлення.

3.3. Конструювання предметної ситуації спілкування з імпліцитним вираженням негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі

Пріоритетом досліджень у сучасній когнітивній лінгвістиці є поняття "*перспективи*". Таким чином дослідники тлумачать когнітивну здібність людини сприймати об’єкти з певної позиції у просторі. Відповідно, "*перспективізацію*" визначають як когнітивну операцію конструювання ситуації з урахуванням розташування суб’єкта у певній позиції у реальному або символічному просторі [205, с. 86]. Те, як людина сприймає (перспективізує) предметну ситуацію, відбивається у значенні мовної одиниці, що мовець обирає на позначення цієї ситуації або її фрагмента. Зміна у перспективі її спостереження, відтак, являє собою ***реперспективізацію*** вказаної ситуації [126, с. 23].

Згідно із вищезазначеною настановою резюмуємо, що у спілкуванні співрозмовники можуть по-різному трактувати предмет спільної уваги внаслідок наявності у них відмінних перспектив – позицій розгляду обговорюваної ситуації. Тобто, відмінною виявляється концептуалізація даної ситуації комунікантами, які конструюють висловлення і розробляють комунікативні стратегії [126, с. 31]. У нашому дослідженні припускаємо, що мовець свідомо концептуалізує власне висловлення із відмінною перспективою для вираження негативної оцінки. З огляду на те, що негативна оцінка повсякчас пов'язана із розбіжністю у думках (перспективах) мовців, це стимулює конструювання предметної ситуації згідно з власним баченням (перспективою). Зміщуючи фокус власної позиції споглядання цієї предметної ситуації, мовецт конструює своє висловлення іншим чином, що передає його негативну оцінку. Реперспективізація стосується як змісту висловлення, так і його вербального та невербального оформлення.

У пошуках методики дослідження реперспективізації предметної ситуації в діалозі ми зупинились на результатах, отриманих А. М. Пшеничних [126]. Дослідниця трактує діалогічний різновид ***реперспективізації*** як "дискурсне явище зміни перспективи висловлення, згідно з якою сприймається та портретується вербальними та невербальними засобами та сама предметна ситуація чи її фрагмент" [127, с. 42]. У процесі діалогічної взаємодії один із комунікантів задає перспективу розгляду предметної ситуації спілкування, а інший концептуалізує ту саму ситуацію або її фрагмент в інший спосіб згідно з власною перспективою [там само].

Екстраполюючи вищезазначене трактування явища зміни перспективи висловлення на предмет нашого дослідження, резюмуємо, що, здійснюючи реперспективізацію предметної ситуації, мовець трансформує її образ, запропонований його співрозмовником, на такий, що передає негативну оцінку імпліцитно на ґрунті низки когнітивних операцій. Залежно від того, який компонент перспективи поля огляду модифікує мовець, ми, услід за А. М. Пшеничних, виділяємо ***прості*** та ***комбіновані*** операції реперспективізації [там само]. Прості операції розпадаються на чотири підгрупи:

- ✓ зміна точки огляду
- ✓ варіювання відстані між точкою огляду та об’єктом концептуалізації
- ✓ зміна стану точки огляду
- ✓ реверсування напрямку сканування ситуації

Розглянемо реалізацію даних когнітивних операцій у вираженні негативної оцінки мовцем імпліцитно на фактичному матеріалі.

Комунікативна ситуація, в якій мовець та адресат ІНО реалізують відмінні позиції спостереження даної ситуації, є **зміною точки огляду**. Ця зміна пов'язана із такими позиціями, як *місце у просторі, часова локалізація, фігура суб'єкта-концептуалізатора* та *обсяг інформації*, актуалізованої мовним знаком. Наведемо приклад:

(79) *MADELINE: Speaking about Bonny, do you know what she did today? She signed a petition to stop our production of "Avenue Q".*

ABIGAIL: Is this the play where the puppets drop the F-bombs? Cool!

MADELINE:: It is not only not about that, but it's actually a play that you should see because it deals with the struggle of young adults being disillusioned with life, feeling demoralized and defrauded by the false promises of tomorrow.

*ABIGAIL: I can get all that **here**.* (BLL, 1/2, 41 min.)

Наведений англомовний фрагмент комунікації матері та доньки засвідчує, що жінка (Madeline) концептуалізує просторове розташування в реальному світі через абстрактні поняття, натомість донька (Abigail) реперспективізує предметну ситуацію спілкування, змінюючи точку огляду у просторі за допомогою дейктичного маркера *here*. Таким чином дівчина здійснює кореференцію до будинку, в якому проживає, та виражає негативну оцінку атомосфери, в якій її виховують [66, с. 37].

У реальній комунікації мовці експлікують власні перспективи концептуалізації ситуації із часових точок зору, локалізованих у минулому, теперішньому чи майбутньому. Точкою огляду предметної ситуації також може бути обраний учасник комунікації. У цьому випадку мовець пропонує співрозмовнику зайняти позицію певного суб’єкта та подивитись на ситуацію

"його очима" [126, с. 89]. Тобто, фокус аранжування зміщується із локалізації суб'єкта безпосередньо на його особистість. Розглянемо приклад, що ілюструє комбінацію зазначених точок огляду:

(80) *MR. CARSON: You can go. I will not withdraw my permission. But as you walk you might contemplate what it is to waste a chance when it is given.*

MRS. HUGHES: I suppose **you never** *wasted a chance* (DA, 3/4, 39 min.).

Цей приклад ілюструє негативну оцінку мовцем слів співрозмовника за допомогою ретроспективної реперспективізації. Містер Карсон інтерпретує предметну ситуацію обговорення, локалізуючи її у теперішньому часі (*what it is to waste a chance when it is given*). У відповідь місіз Хьюз реперспективізує ту ж предметну ситуацію, залучаючи дискурсивний маркер *never* та особовий займенник *you,* локалізуючи точку огляду у минулому (звертаючись до досвіду самого чоловіка). Очевидно, що зміна точки розгляду ситуації дозоляє мовцю вербалізувати не лише скептичне ставлення, а й осуд слів чоловіка щодо витівок молодих людей [66, с. 37].

Продовжуючи огляд різновидів когнітивної операції зміни точки огляду предметної ситуації, що дозволяє мовцю конструювати висловлення, що містить імпліцитно висловити негативну оцінку, переходимо до розбіжності в обсязі актуалізованої інформації. Обсяг інформації (scope) пов'язаний зі здібністю людини розглядати багатоаспектні об'єкти та зі своєї позиції фокусувати увагу на їх окремому аспекті. Ця когнітивна операція ґрунтується на когнітивному механізмі *профілювання* (profiling), що полягає у виборі домену, на тлі якого розуміється певна лексична одиниця чи конструкція [126, с. 67; 205, с. 95]. Використання у відмінних вербальних контекстах тієї самої лексичної одиниці, що профілюється відносно одного і того ж домену, породжує розбіжності в конструюванні ситуації. Таким чином, у наступному прикладі комуніканти актуалізують відмінне контекстуальне значення дієслова *to change*:

(82) *MARY CROWLEY: We were so looking forward to meeting you, Mr. Branson. If you come with us, you can see your room and* ***get changed****, if you want to.*

MR. BRANSON: And ***what would I change into? A pumpkin****?* (DA, 3/7, 57 min.).

Містер Бренсон належить має нижчий соціальний статус, ніж його співрозмовниця Мері Кроулі. Прибувши до великого маєтку сім'ї аристократів, чоловік ігнорує дотримання світського етикету та прямує одразу до тієї частини будинку, де живе прислуга. Жінка використовує лексему *get changed* актуалізуючи контекстуальне значення "переодягнутись", натомість чоловік реперспективізує ситуацію, фокусуючи увагуна іншому значенні лексеми *change* – "перетворитись". Активація моделі контексту загальновідомого сюжету дитячої казки стає можливою у сполученні із лексемою *pumpkin.* Очевидно, що у розглянутому прикладі мовець виражає зверхнє та скептичне ставлення до аристократичних звичаїв, реперспективізуючи предметну ситуацію спілкування через зміну безпосереднього обсягу актуалізованої лексемою інформації. Таким чином, чоловік не тільки глузує над господарями, але й висловлює негативну оцінку стилю життя аристократичної сім'ї в цілому [66, с. 38].

Друга група когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації, на ґрунті якої реалізується висловлення ІНО у комунікації, спричинена **зміною відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації**. Така зміна здійснюється у вигляді двох операцій: ***напливу*** (zooming in) та ***віддалення*** (zooming out), що різняться фокусуванням уваги мовця на деталях ситуації, та, відтак, здатні передавати негативне ставлення мовця [127, с. 91; 66, с. 39].

В основі когнітивної операції **напливу** є зменшення дистанції між точкою огляду та об'єктом концептуалізації, що передбачає його деталізацію. Досліджуваний матеріал свідчить про те, що реперспективізація на основі операції напливу є досить поширеною у конструюванні імпліцитного смислу негативної оцінки. Звернемось до прикладу:

(83) *"Can't you just enjoy the party?» David says at breakfast, when I have complained once too often. «You like* ***parties****. Ignore* ***the other bit****."*

"Ignore ***the bit where you harangue our friends and neighbors in my kitchen about the homeless****?"* (Hornby HBG, 134)

Наведений дискурсивний фрагмент є прикладом специфікації об'єкта, що заснований на заповненні абстрактного об'єкта конкретними деталями. Дружина негативно оцінює плани чоловіка переконати друзів та сусідів надати прихисток бездомному у вільній кімнаті їх будинків. Як свідчить фрагмент інтеракції, комунікант, якому належить ініціативна репліка використовує іменник у множині *parties* та лексему *the other bit* для концептуалізації ситуації із віддаленої точки огляду. У респонсивній репліці мовець (жінка) реперспективізує предметну ситуацію, зменшуючи дистанцію між точкою огляду й об'єктом концептуалізації, тобто конструює його крупним планом. Для цього вона модифікує лексичну одиницю *the bit* прийменниковою фразою *where you harangue our friends and neighbors in my kitchen about the homeless.* Здійснивши наплив на ситуацію, що її дратує, жінка, таким чином, висловлює осуд дій чоловіка у зазначеній ситуації обговорення [66, с. 39].

Когнітивна операція напливу також може здійснюватися внаслідок звуження меж об'єкта. Даний різновид передбачає конструювання обома комунікантами помітних меж предметної ситуації:

(84) *"I think it's time», he said carefully after dinner one evening, «that we started our family.* ***We've been married almost seven years.****"*

"Well, not exactly. ***You were away at least five of them.****"* (Vincenzi FP, 568)

У наведеному прикладі жінка (суб'єкт ІНО) здійснює наплив на фрагмент ситуації через уточнення: чоловік був відсутній протягом п'яти років через війну. Таким чином, звужуючи межі об'єкта розмови (шлюбу). жінка реперспективізує ситуацію та висловлює негативну оцінку прийнятого чоловіком рішення без обговорення із нею [66, с.40].

Когнітивна операція **віддалення** реалізує реперспективізацію ситуації збільшенням дистанції між точкою огляду та об'єктом. У результаті портретування ситуації чи її фрагмента дальнім планом конструюється більш великозернистий, абстрактний і розмитий образ об'єкта концептуалізації [127, с. 87].

У комунікації мовець може збільшити дистанцію між точкою огляду та об’єктом коцептуалізації, і, таким чином, *розширити межі* концептуалізації. У момент спілкування обидва мовці спостерігають ситуацію чи її фрагмент як обмежене явище [126, с. 95]:

(86) *"I might go down and see Grace, and those heavenly boys of hers.* ***I love little boys.****"*

*"****You just love boys****", said Florence, "****of any size****"* (Vincenzi FP, 478).

Наведений фрагмент ілюструє фрагмент комунікації подруг, в якій одній із співрозмовниць вдається висловити негативну оцінку, розширюючи межі об’єкта концептуалізації. Висловлення Флоренс містить той самий іменник *boys* у множині, проте жінка модифікує його словосполученням із неозначеним квантифікатором *of any size* зі значенням "будь-якого розміру". Як бачимо, на ґрунті реперспективізації у цьому фрагменті мовець із долею сарказму імплікує легковажність жінки та висловлює негативну оцінку стилю життя співрозмовниці [66, с.40].

Третя група когнітивних операцій реперспективізації ситуації, що уможливлює висловлення ІНО, пов’язана із ***станом точки огляду***, яка може бути *фіксованою* чи *рухомою*. Розглянемо обидва випадки докладніше.

Сумарне сканування ситуації в діалогічному дискурсі полягає в редукуванні мовцем декількох речень ініціативної репліки, в яких експлікується послідовний опис подій, до одного речення, що надає загальний огляд подій [132, с. 108], наприклад:

(87) *"I’m so tired of this, David.* ***This rowing all the time. The silences. The atmosphere"***.

"Oh. ***That."*** (Matthews AYNL, 5).

У респонсивній репліці мовець обирає віддалену фіксовану точку огляду ситуації та виражає її за допомогою вказівного займенника (*That)*. Відтак, всі дії, перераховані жінкою у ініціативній репліці, сумарно зводяться до однієї точки. Очевидно, що залучення даного різновиду реперспективізації дозволяє чоловіку продемонструвати нерозуміння та осуд поспішного рішення розлучитись, і, на

додачу, передає зверхнє ставлення чоловіка до прискіпувань з боку дружини [66, с. 39].

У випадку реперспективізації на основі рефлексивності ситуації комуніканти здійснюють її візуальне сканування. В результаті, увага співрозмовника спрямовується від одного суб'єкта через його дію по відношенню до іншого суб'єкта. Дана когнітивна операція у мовленні часто втілюється у використанні зворотних мовних конструкцій:

(88) *"I'm sorry, **I didn't want to embarrass you**. If I knew you would come earlier…" started Emily.*

*"It's a pity you haven't thought about **embarrassing yourself.**" I couldn't resist saying* (Green PM, 46).

У наведеному прикладі комунікації жінки та її шістнадцятирічної падчерки спостерігаємо наступне: в ініціативній репліці дівчина залучає незворотну конструкцію *to embarrass somebody* (бентежити, соромити когось), щоб активізувати динамічне сканування ситуації: точка огляду рухається від дівчини (Емілі / *I*) до співрозмовниці (*you*). У респонсивній репліці той самий вислів *to embarrass* жінка сполучає зі зворотним займенником *yourself* (себе), що лишає точку огляду нерухомою: референт особи, яка ініціює дію, та яка її сприймає, таким чином збігаються. Цей різновид реперспективізації уможливлює імпліцитне вираження осуду дій дівчини у цілому, що повязане у контексті наведеного фрагменту із неприпустимою поведінкою та маніпуляцією почуттями батька [66, с. 40].

Рухома точка огляду у комунікації дозволяє мовцю висловити ІНО, реперспективізуючи ситуацію через зміну її розташування відносно об'єкта концептуалізації. Таким чином концептуалізується образ ситуації, який метафорично можна порівняти з "рухомим зображенням" [127, с. 109]. Реперспективізація, обумовлена динамічним станом точки огляду із ІНО мовця, може бути здійснена на ґрунті послідовного сканування ситуації або конструювання повторюваної ситуації. Розглянемо дані різновиди на прикладах:

(89) а) *MADELINE: Bonnie? Bonnie, can I talk to you for just a second?*

b) BONNIE: Of course.

c) MADELINE: A couple of things. First of all, I'm happy that ***Abigail has bonded with your mother. Thrilled about the communal potato peeling thing. But when it comes to my daughter's social recreational life, particularly as it concerns medications that will permanently affect her reproductive organs, will you just kick that little can of worms over to me?*** *- Do you understand? –*

d) BONNIE: I do.

e) MADELINE: And ***should Skye come to me 10 years down the road and ask for a little lift to Planned Parenthood, I would give you that courtesy call first****. Thanks.* (BLL, 1/2, 45 min.).

Меделін надзвичайно обурює спілкування її дочки із Бонні. У наведеному дискурсивному фрагменті розмови жінок Меделін *послідовно сканує* предметну ситуацію, яку негативно оцінює, завдяки розгортанню простих речень у складносурядне, а також категорії умовного способу у питальній формі. Цей фрагмент інтеракції ілюструє вираження мовцем ІНО послідовністю двох висловлень. Остання репліка (е) продовжує сканування *ймовірної ситуації* у майбутньому у комбінації із зміною *фігури субєкта-концептуалізатора* (жінка сканує ситуацію із точки огляду доньки співрозмовниці: *should Skye come to me*). Отже, сумарний огляд подій уможливлює висловлення мовцем негативної оцінки дій адресата та ситуації в цілому.

Концептуалізація ситуації з рухомої точки огляду, що ґрунтується на концептуальній метафорі ЧАС – ЦЕ ОБ'ЄКТ, ЩО РУХАЄТЬСЯ, конструює повторювану ситуацію [127, с. 63]. У комунікації один із співрозмовників розглядає ситуацію з нерухомої точки огляду, натомість продуцент респонсивної репліки (суб'єкт ІНО) обирає рухому перспективу концептуалізації ситуації та конструює статичну сцену як динамічну, що має рекурсивний характер. Саме рекурсивність ситуації передає негативну оцінку:

(90) *"Take a breath," he says, "and know that this is temporary".*

*"I know," she says. "****Until the next time. And the next. And the next****"* (Green PM, 36).

В ініціативній репліці чоловік втішає жінку, концептуалізуючи предметну ситуацію зі статичної позиції (*this is temporary*). У відповідь жінка конструює динамічний образ цієї ж ситуації, реперспективізуючи її за допомогою синтаксичного повтору (*the next time*). Так, жінка підкреслює повторюваний характер обставин, які негативно оцінює [66, с. 40].

Четвертий різновид простих операцій реперспективізації полягає у ***реверсуванні напрямку сканування ситуації.*** Це означає, що і мовець, і адресат конструюють предметну ситуацію спілкування із рухомої точки огляду. Відмінність позиції, з якої вони починають рух крізь ситуацію, визначає особливість даного різновиду реперспективізації [127, с. 56]. Наприклад:

(91) *"Well, you don't look quite convinced. But any man, Grace, who finds his fiancée in bed with someone else and still prefers marrying her to breaking it off – he is a bit odd, don't you think?"*

"Yes," said Grace, "a bit odd. ***And a bit odd of her to be in bed with someone else. Don't you think****?"* (Vincenzi FP, 482).

Зворотній напрямок сканування ситуації досягається у наведеному дискурсивному фрагменті завдяки зміні позицій підмета і додатка в реченні, що спричиняє зміну їх граматичної форми. Приклад ілюструє комунікацію дівчини (Грейс) із колишньою нареченою свого чоловіка (Чарльза). Грейс неприємно вражена почутим, тому у відповідь жінка реперспективізує репліку Клариси, концептуалізуючи ситуацію з вторинного фокусу (тобто із жінки, а не чоловіка), що предбачає протилежний напрямок розгляду ситуації порівняно із ініціативною реплікою. Грейс зміщує акцент від дій чоловіка (***he*** *is a bit odd, who finds his fiancée in bed with someone else*) на дії жінки (*a bit odd of* ***her*** *to be in bed with someone else*) так, що конструює імпліцитний смисл не лише негативної оцінки та осуду дій співрозмовниці, але й відразливе ставлення до легковажності Клариси у загальному контексті спілкування [66, с. 40].

Як свідчать результати аналізу фактичного матеріалу, у комунікації мовець часто поєднує декілька простих когнітивних операцій для конструювання

імпліцитного смислу висловлення негативно оцінки. Таким чином, відбувається реперспективізація **комбінованого типу**. Розглянемо наступний приклад:

(92) *CAL: You think what you did out there is clever, do you?*

ELI: ***You mean as opposed to what you were about to do with that bottle****?* (LM 3/9, 56 min.).

Ілюстрований фрагмент демонструє реперспективізацію предметної ситуації обговорення, здійснену мовцем респонсивної репліки через когнітивні операції *зміни точки огляду* ситуації та *напливу*. В ініціативній репліці Кел концептуалізує ситуацію з позиції його співрозмовника – Ілая, використовуючи особовий займенник *you,* у респонсивній репліці Ілай також послуговується особовим займенником *you,* проте у референції до Кела, таким чином змінюючи фігуру суб'єкта-концептуалізатора. Крім цього, суб'єкт ІНО (Ілай) здійснює наплив на окрему деталь ситуації через операцію висунення (*what you were about to do with that bottle).* Отже, комбінована реперспективізація зміщує фокус уваги на співрозмовника, що в вищенаведеному фрагменті дискурсу уможливило висловлення негативної оцінки дій адресата ІНО.

Отже, у підсумку зазначимо, що когнітивним підґрунтям висловлення ІНО у діалогічному дискурсі є конструювання імпліцитного смислу на ґрунті когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації спілкування. Послуговуючись авторською методикою дослідження діалогічної реперспективізації предметної ситуації А.М. Пшеничних [127], ми розглянули реалізацію чотирьох підгруп простих операцій (зміна точки огляду ситуації чи її аспекту, варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації, зміна стану точки огляду, реверсування напрямку сканування ситуації) та приклад їх комбінації в англомовному діалогічному дискурсі. Концептуалізація однієї і тієї ж ситуації на ґрунті відмінних перспектив її спостереження дозволяє мовцю висловити негативну оцінку без залучення мовних одиниць із негативно-оцінною семантикою, тобто імпліцитно. Результати дослідження підтверджують тісну кореляцію когнітивної, мовленнєвої та комунікативної діяльності людини.

Усі вищерозглянуті нами операції реперспективізації з імпліцитним вираженням негативної оцінки представлені у таблиці у додатках (дивись таблиця В.1, додаток В) та відображені в одноосібній статті автора [66].

Висновки до розділу 3

1. Висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб з позиції мовця та успішне її розуміння з позиції адресата забезпечують *індикатори* ІНО. Індикаторами імпліцитної негативної оцінки вважаємо вербальні та невербальні засоби, що вказують на наявність у висловленні імпліцитної негативної оцінки. За їхньою допомогою мовець сигналізує про наявність імпліцитної негативної оцінки у висловленні, а адресат виводить та розуміє імпліцитний негативно-оцінний смисл. До індикаторів імпліцитної негативної оцінки у комунікації відносимо також дискурсивний контекст.

2. Вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки є своєрідними смисловими провідниками, ключовими словами, що дозволяють виражати мовцю додатковий смисл опосередковано, а слухачу інферувати даний додатковий смисл. У розпорядженні мовця є лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні мовні інструменти, що можуть виконувати роль індикаторів імпліцитної негативної оцінки.

3. До ***лексичних*** вербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки відносимо означений артикль the, вказівні займенники this та that (типові моделі *this / that kind of thing, this / that sort of thing, something like this / that, this / that+ N, these / those + N),* звертання, дискурсивні маркери (маркери-частки, маркери-коннектори, маркери-модальні дієслова), а також лексичні повтори. Серед ***граматичних*** індикаторів розрізняємо речення із ядерним компонентом *Participle I* та явища функціональної транспозиції граматичних форм у межах категорії числа (гіперболічна множина) і категорії часу (транспоноване вживання форм Present Simple та Future Simple замість Past Simple). ***Синтаксичні*** вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки охоплюють інфінітивні речення,

спонукальні речення (моделі *Don’t inf, Don’t you inf, Stop inf. You should inf, Why don’t you, Shouldn’t you inf, Can’t you inf*), ехо-висловлення та питання-перепити. ***Стилістичними*** індикаторами у вираженні негативної оцінки мовця імпліцитно є анафора, риторичні запитання, метафора, метафтонімія, алюзія, оксиморон, гіпербола / літота та іронія,.

4. Невербальні індикатори виконують допоміжну роль відносно вербальних, проте подекуди, виявляються домінуючими у вираженні негативної оцінки імпліцитно. Невербальні індикатори систематизуємо у вигляді інтегративного семіотичного поля із ядерним мікрополем *"погляд"* (як центральним каналом сприйняття інформації) та приядерними мікрополями "*голос", "поза", "жест", "відстань", "посмішка"*. Усі приядерні мікрополя взаємодіють із ядром та один з одним. Комбінуючись у комунікації, дані мікрополя утворюють інтегративні зони нових невербальних індикаторів, що вбирають характеристики та ознаки декількох полів.

5. Комбінування невербальних індикаторів варіюється від позначення однієї невербальної одиниці до двох та більше невербальних дій, що утворюють невербальні *кластери* імпліцитної негативної оцінки різних конфігурацій. Сукупність усіх невербальних індикаторів імпліцитної негативної оцінки становить окремий невербальний канал зв’язку та трансляції комунікативних намірів для досягнення прагматичних цілей мовця.

6. Конструювання імпліцитного смислу негативної оцінки здійснюється у діалогічному дискурсі на ґрунті когнітивних операцій *реперспективізації* предметної ситуації спілкування. Реперспективізація полягає у використанні мовцем низки когнітивних операцій концептуалізації висловлення, що трансформує образ предметної ситуації, запропонованого співрозмовником, на такий, що передає негативне відношення до даної ситуації імпліцитно. У дослідженні розглянуто різновиди *простих* операцій реперспективізації (зміна точки огляду, варіювання відстані між точкою огляду та об’єктом концептуалізації, зміна стану точки огляду та реверсування напрямку сканування ситуації), що, також повсякчас *комбінуються* мовцем у спілкуванні. Результати

дослідження засвідчують тісний взаємозв'язок когнітивної, мовленнєвої та комунікативної діяльностей людини в діалогічній взаємодії.

Основні положення цього розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [59; 65; 66; 72].

РОЗДІЛ 4
ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР ІМПЛІЦИТНОЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

4.1. Когнітивно-прагматичні характеристики реалізації імпліцитної негативної оцінки мовцем в сучасному англомовному діалогічному дискурсі

Когнітивно-прагматичний аспект вивчення імпліцитної негативної оцінки базується на напрацюваннях у галузі когнітології та прагматики, інтеграція яких відома наразі як когнітивна прагмалінгвістика. Ця мовознавча дисципліна намагається пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур, опираючись на когнітивістську методологію досліджень [12, с. 45]. Метою цього розділу є аналіз та обгрунтування когнітивно-прагматичних структур, що забезпечують висловлення мовцем імпліцитної негативної оцінки.

4.2.1. Параметр релевантності та компоненти ментальних моделей у висловленні імпліцитної негативної оцінки

Дослідження маніфестації імпліцитної негативної оцінки у мовленні як когнітивно-комунікативного явища передбачає визначення її ролі у процесах пізнання та обробки інформації.

Наріжним каменем дослідження є спроба відповісти на питання: яким чином мовець висловлює негативну оцінку в імпліцитній формі так, щоб співрозмовник її зрозумів та відреагував певним чином.

Аби проаналізувати та осягнути, як саме функціонує імпліцитна негативна оцінка у комунікації, доречно, на нашу думку, звернутись до таких понять, як *ментальна модель ситуації* та *модель контексту* (за Т. ван Дейком), *спільні знання* (common ground), *релевантність* висловлення та *спільний когнітивний простір* (cognitive environment) мовців (за Д. Спербером та Д. Вілсон). Розглянемо

докладніше сутність даних термінів та проаналізуємо їх роль у реалізації імпліцитної негативної оцінки у мовленні.

На думку Т. ван Дейка, ключову роль у розумінні та породженні мовлення відіграють *ментальні моделі ситуації* як основний тип репрезентації особистісних знань людини, що акумулює її попередній досвід, наміри, почуття та емоції. Ментальні моделі є "суб'єктивними репрезентаціями подій чи ситуацій, у яких людина бере участь у певний *момент* часу у певному *місці*, з іншими учасниками (зі змінами *ідентичності* та *соціальних ролей*), виконуючи певну *дію* та маючи певні *цілі*" [179, с. 194-195]. Важливу роль у створенні ментальної моделі відіграють загальні знання, переконання та цінності, належні до певної лінгвокультурної групи, що сприяють взаєморозумінню комунікантів.

Знання комунікантів (особисті, загальні, специфічні, соціальні, культурні і т.д.) відіграють фундаментальну роль в моделях контексту. Спільні знання комунікантів (common ground) важливі у взаємодії та розумінні співрозмовника [229, с. 21.].

Г. Кларк розрізняє два типи спільних знань комунікантів:

1) колективні (загальні) спільні знання про географію, історію, ідеологію, культурні цінності, які визначаються приналежністю комунікантів до однієї соціальної спільноти;

2) особисті спільні знання про комунікацію, взаємовідносини (між друзями, знайомими, незнайомцями), які набуваються в процесі комунікативної взаємодії [171].

Варто відмітити, що у сучасних прагматичних студіях повсякчас ведуться дискусії щодо ролі спільних знань у комунікації. Зокрема, на противагу усталеному підходу, згідно із яким спільні знання розглядаються як статична та апріорна властивість ментальних репрезентацій комунікантів (H. H. Clark [171]; R. C. Stalnaker [229]), прихильники соціо-когнітивного напрямку прагматичних розвідок (R. W. Gibbs, Jr., H. L.Colston [186], R Giora [187], D. J Barr, B. Keysar [161], I. Kecskes [200], M. Haugh [195]) піддають сумніву апріорність спільних

знань комунікантів та доводять їх *динамічність* та *емерджентність* у реальній комунікації.

Полярність даних дискусій, на нашу думку, з однієї сторони, засвідчує складність даного поняття та необхідність розгляду усіх аспектів реальної комунікації, а з іншої, доводить, що спільні знання відіграють важливу роль у процесі спілкування та, очевидно, містять як статичні, так і постфактумні елементи.

Ментальні ситуативні моделі експлікуються у дискурсі та проявляють залежність від *моделей контексту*, що характеризуються як "суб'єктивні конструкти" мовців, що представляють релевантні характеристики комунікативного середовища в епізодичній пам'яті мовця та постійно контролюють процеси продукування й розуміння мовлення [175, с. 75-78]. На відміну від ментальних моделей ситуації, модель контексту характеризується особливим відбором чи реконструкцією моделі ситуації.

Складовими контекстуальних моделей є просторово-часові особливості комунікації, учасники з властивими їм комунікативними та соціальними ролями, відносини між ними, їх знання, наміри та комунікативні дії. Фундаментальними властивостями даних моделей є їхня персональна унікальність та *суб'єктивність*. Тобто те, як комунікант конструює та інтерпретує певні події (особисті цілі, знання, попередній досвід тощо) у своєму ментальному просторі [177, с. 80].

Поняття релевантності висловлення хоча і є досить поширеним та невід'ємним у сучасних прагматичних студіях, проте його визначення є досить розмитим. Автори теорії релевантності у комунікації Д. Спербер та Д. Вілсон [232] пропонують опиратись на інтуїтивне розуміння релевантності, засноване на двох ключових принципах: комунікативному та когнітивному. *Комунікативний принцип релевантності* полягає у тому, що кожне висловлення (тобто остенсивний стимул) містить в собі презумцію оптимальної релевантності. Згідно із *когнітивним принципом релевантності* когніція людини спрямована на максимізацію релевантності повідомлення.

Дослідження емпіричного матеріалу нашої розвідки доводить, що висловлення ІНО відповідає когнітивному та комунікативному принципам теорії релевантності комунікації, позаяк виявляється оптимально релевантним для адресата та мінімізує його когнітивні зусилля у випадку, коли мовець ***активує*** певну загальновідому *ментальну модель ситуації* чи її аспект. Стимуляція *спільних знань*, заснованих на попередньому життєвому досвіді у іншому *контекст*і (в умовах спілкування "тут і зараз"), виявляється потужним інструментом для висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб. Для кращого розуміння нашого твердження розглянемо конкретний фрагмент англомовного дискурсу, що ілюструє ситуацію в суді. Обвинувачений у вбивстві своєї дівчини Джеррі дізнається під час допиту адвокатом, що дівчина приховувала свою справжню особистість та обманювала його із шахрайською метою. Чоловік приголомшений обманом коханої та, навіть, пускає сльозу. В цей час черга допиту переходить до прокурора:

(93) *00:35:18 PROSECUTOR: Do you need a moment, Mr Caffrey? A tissue?* ***An Oscar?***

JERRY CAFFREY: No, thank you. (Bull, 1/9)

Зважаючи на умови спілкування (судова зала, соціальні ролі адвоката та прокурора, наявність присяжних та великої кількості слухачів), прокурору вдається завуальовано висловити негативну оцінку слів та дій Джеррі з метою викликати недовіру до нього у присяжних. Зокрема, перепитуючи чоловіка про його емоційний стан, прокурор майстерно активує *ситуативну модель* "Нагородження Оскаром" (*An Oscar?*), що репрезентує певну *модель контексту*. Елементами даного контексту є актор, гра якого є настільки переконливою та справжньою, що заслуговує на найвищу нагороду у кіноіндустрії – Оскар. Залучення вказаної моделі ситуації у контексті судового засідання та чоловіка у ролі підозрюваного у вбивстві дівчини імплікує аналогію із грою актора, домінантою якої є несправжність та нещирість. Спільні знання як прокурора, так і присяжних (та усіх присутніх у судовій залі) дозволяють встановити кореферентність фрагменту ситуативної моделі та висловлення у даному

контексті та, таким чином, інферувати імпліцитну негативну оцінку, вселити недовіру до чоловіка. Відтак, активація вказаної ситуативної моделі у даному контексті спілкування є оптимально релевантною для висловлення насмішки, осуду та недовіри до чоловіка, а у загальній перспективі – блокування емоційної реакції та жалю присяжних на противагу раціональному судженню.

Безумовно, мовець має активувати модель ситуації чи її аспект, володіючи інформацією про знання адресата. Іншими словами, для репрезентації моделі комунікативної ситуації мовець повинен змоделювати не лише свої знання, а й гіпотетично знання адресата імпліцитної негативної оцінки. Як свідчить вищезазначений приклад, знання ситуативної моделі та її контексту є спільним як для прямого адресата імпліцитної негативної оцінки (підозрюваного), так і для істинного адресата (присяжних), корекція ходу думок якого і є комунікативною метою прокурора.

У дискурсивній взаємодії комуніканти часто демонструють відмінні спільні знання та уявлення, що також може провокувати негативну оцінку та ускладнює порозуміння. В такому випадку, навмисне співставлення або зведення різних моделей ситуації у новому контексті (тут і зараз) виявляє достатню оптимальну релевантність для інферування співрозмовником імпліцитної негативної оцінки. Продемонструємо на прикладі:

(94) 00:26:28 *WATSON: What am I doing here?*

SHERLOCK: Helping me make a point.

WATSON: I'm supposed to help you pay the rent.

SHERLOCK: This is more fun.

*WATSON: **Fun? There's a woman lying dead.***

SHERLOCK: Perfectly sound analysis, but I was hoping you'd go deeper. (Sherlock 1/1)

Джон Ватсон після знайомства із приватним детективом із надзвичайними дедуктивними здібностями Шерлоком Холмсом перебуває у стані подиву, адже манера спілкування та поведінка останнього є незвичними для пересічної людини. Супроводжуючи Шерлока до місця вбивства жінки, Джон почувається незручно

та намагається зрозуміти свою роль у даній ситуації. На вираження нерозуміння своєї присутності на місці злочину Шерлок відповідає, що це весело (*This is more fun*). Очевидно, що численні аспекти ситуативної моделі поняття *fun* (весело) аж ніяк не корелюють із мертвою жінкою на місці злочину, тобто не пересікаються із ситуативною моделлю "смерть" в жодному контексті адекватної людини. Перепит Джона, що містить імпліцитне співставлення даних несумісних ситуативних моделей (*Fun? There's a woman lying dead*) виражає не лише не розуміння ходу його думок, але й вкрай негативну оцінку світогляду Шерлока, осуд такого зневажливого кепкування над тілом жінки, що стала жертвою насилля. Тобто, у наведеному фрагменті спостерігаємо активізацію двох ситуативних моделей, що резонують між собою, проте, саме завдяки цьому дозволяють висловити мовцю імпліцитну негативну оцінку із максимальною релевантністю у даному контексті спілкування комунікантів.

Важливою передумовою оптимальної релевантності висловлення імпліцитної негативної оцінки, на нашу думку, є також наявність ***спільного когнітивного простору*** (cognitive environment) [229, с. 278] комунікантів під час діалогічної взаємодії, що утворюється внаслідок перетину індивідуального когнітивного простору один одного. Тобто, мовець та адресат володіють певною ментально акумульованою інформацією щодо один одного та мають певний спільний комунікативний досвід. Таким чином, мовець може висловити пропозицію, що стосується певної моделі ситуації, відомої його комунікативному партнеру. Дана пропозиція, висловлена у межах спільного когнітивного простору та з урахуванням спільних знань співрозмовників, забезпечить *оптимальну релевантність імпліцитної негативної оцінки* та стане очевидною для адресата, оскільки моделі контексту є суб'єктивними (мовець та адресат мають різні моделі однієї і тієї ж комунікативної події). Референція до певного аспекту контекстуальної моделі, що викликає негативну оцінку мовця, дозволяє йому продукувати остенсивний стимул, який адресат в змозі інферувати.

Фрагмент (95) (дивись додаток А) ілюструє розмову між Шерлоком Холмсом, приватним детективом із неординарними когнітивними здібностями

дедукції, сержантом поліції Саллі Донован та присутнім Джоном Ватсоном, із яким Шерлок нещодавно познайомився. Негативну оцінку з боку Саллі факту залучення Шерлока до розслідувань спостерігаємо із самого початку інтеракції: жінка настроєна вороже до Шерлока, що проявляється у порушенні сценарію ситуативної моделі "Зустріч" у вигляді надлишкових секвенцій мовних ходів(перепити *Why?*). Ігнорування чоловіком даної тактики (тобто висловленої негативної оцінки) зумовлює висловлення Саллі чергового перепиту (*You know what I think, don't you?)* з метою переконатись у правильному інферуванні Шерлоком її негативного ставлення. Продовження розмови та знайомство Ватсона та Саллі демонструє подальше висловлення жінкою імпліцитної негативної оцінки особистості Шерлока та манери його поведінки в цілому. Негативний подив жінки (*A colleague?*) експлікує наявність спільного когнітивного простору (досвіду спілкування) жінки та Шерлока, що ґрунтується на попередньому досвіді їхнього спілкування. Реакція Саллі на представлення Ватсона як *колеги* виявляє неможливість співвіднести ситуативну модель "колега" із такою людиною як Шерлок, що закцентовано інтонаційно (*How do* you *get a colleague?*). Саркастичне звернення до Ватсона (*Did he follow you home?*) має підсилюючий ефект та відображає іншу модель контексту – "переслідування" та "нав'язування", аспектами якої є ворожість, нетовариськість та агресивний стиль спілкування. Комбінування жінкою елементів двох ментальних моделей ситуації у наведеному контексті спілкування Шерлока, Саллі та присутнього Ватсона забезпечує оптимальну релевантність висловлення жінкою імпліцитної негативної оцінки Шерлока. Спільний когнітивний простір дозволяє Шерлоку інферувати останню за мінімальних когнітивних зусиль.

Інтерпретація остенсивного стимулу – імпліцитної негативної оцінки – є адекватною за умови, якщо контекст компенсує зусилля на обробку, необхідну для інферування його смислу. Тобто*, висловлення імпліцитної негативної оцінки* має бути *настільки* оптимально ***релевантним,*** щоб у даному *контексті* адресат зумів інтерпретувати та зрозуміти останню за *мінімальних когнітивних з*усиль.

Отже, когнітивно-комунікативна природа імпліцитної негативної оцінки відображає наступний механізм: мовець прагне висловити негативну оцінку в імпліцитний спосіб, а адресат намагається зрозуміти та інферувати остенсивні стимули, які мають бути оптимально релевантними. Оптимальна релевантність висловлення, що містить імпліцитну негативну оцінку (як остенсивний стимул), передбачає мінімум затрачених на її обробку когнітивних зусиль адресата, проте, максимум здійсненого когнітивного ефекту. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників або спільного когнітивного простору максимізує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки за конкретних контекстуальних умов спілкування.

4.2.2. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії

Вивчення прагматичного аспекту ІНО мовця в діалогічному дискурсі реалізується у актомовленнєвій специфіці її функціонування у діалогічній взаємодії.

Загальновідомо, що центральним компонентом мовленнєвого акту є його іллокутивна спрямованість, що робить його дією. У мовознавчій літературі існують різні тлумачення іллокутивного статусу оцінних мовленнєвих актів. Проте, незважаючи на існування різних типологій мовленнєвих актів, оцінку, зокрема і негативну, більшість учених відносять до експресивів. Поняття "*експресив*" вживається вченими услід за Дж. Серлем [225], який увів цей тип на позначення етикетних мовленнєвих актів для вираження співчуття, вибачення, вітання, жалю. О.М. Вольф розширила трактування класу експресивів, додавши також оцінний компонент в свою інтерпретцію [32]. Іллокутивна мета виконавця / відправника експресивного мовленнєвого акту полягає в тому, щоб висловити свій психологічний стан у певній ситуації спілкування [там само].

Л. Р. Безугла стверджує, що будь-який мовленнєвий акт може бути реалізованим із супутньою іллокуцією експресивності [12, с. 64]. Тобто, висловлення ІНО пов'язане із транспонуванням негативно-оцінної експресивної

іллокуції на інші види мовленнєвих актів. Оскільки смисл висловлення, що актуалізується у мовленнєвому акті, не є сукупністю лише лексичної та граматичної інформації, але й містить комунікативну інтенцію мовця імпліцитно виразити негативне ставлення, це і визначає іллокутивне спрямування цього мовленнєвого акту.

Розглядаючи особливості актомовленнєвого функціонування імпліцитної негативної оцінки [84, с.85], послуговуємось типологією мовленнєвих актів, розробленою Г.Г. Почепцовим. Відомий український мовознавець класифікував наступні типи прагматичних висловлень: *констатив* (повідомлення або ствердження певної інформації), *директив* (*ін'юнктив* – спонукання-наказ, *реквестив* – спонукання-прохання), *квеситив* (здійснює запит нової суттєво важливої інформації для заповнення інформаційної лакуни), *перформатив* (вказує на реалізацію дії), *комісив* (*менаси*в – загроза, застереження, *промісив* – обіцянка) [123, с.435-444]. Г.Г. Почепцов у свій час висловлював думку, що саме прагматичний аспект, що відображає комунікативну інтенцію мовця, є вирішальним у визначенні того чи іншого типу мовленнєвого акту [123, с. 435].

У ракурсі основних ідей логіки, теорії аргументації та філософії мова розглядається вченими у двох основних використаннях: описуванні та оцінці. Описування реальної ситуації висловлення тлумачиться у термінах істинності / неістинності, натомість вихідною точкою оцінки є висловлення, що постає як стандарт, перспектива, план [46, с. 19].

Як зазначає дослідник аксіології та логіки оцінки О.А. Івін, описування та оцінка є двома полюсами, між якими існує безліч переходів. У чистому вигляді дані поняття проявляються у комнікації досить рідко, більшість висловлень мають змішаний та двоякий описово-оцінний характер [46, с. 20]. Беручи до уваги думку вченого, звертаємось до мовленнєвого акту ***констативу***, іллокутивною метою якого, як відомо, є ствердження, що відображають факти. За нашим спостереженням, у діалогічному дискурсі констатив виявляє потенційну здатність виражати імпліцитну негативну оцінку.

Констативи реалізуються у мові та мовленні у вигляді стверджувальних речень. Повідомлення чи констатування певної інформації у діалогічному спілкуванні є стрижнем будь-якої взаємодії, що визначає даний тип мовленнєвого акту як найпоширеніший у комунікації. Однак, враховуючи оптимальну релевантність висловлення у певній динамічній комунікативній ситуації та можливість активувати ментальні моделі із фонду спільних знань співрозмовників (розглянуті нами вище), мовленнєвий акт констативу зрештою набуває значного іллокутивного потенціалу вираження ІНО. Проілюструємо прикладом:

(96) *00:21:12 MORLAND: If it's a problem, I do understand.*

JOAN: ***It's pretty hard to say no to someone who donated a quarter of a million to a charity I care about. But that was the whole point, right?*** (E 4/3)

Респонсивна репліка мовця Джоан є ствердженням, що констатує певні дії співрозмовника. Крім базисної іллокуції (констативу), висловлення містить дійсну ілокуцію – імпліцитну негативну оцінку його дій. Відтак, оптимальна релевантність констативу у комунікативній ситуації спілкування активує певну ситуативну модель, що імплікує негативну оцінку перерахованих у репліці мовця дій співрозмовника. Прагматичною спрямованістю констативу у наведеному прикладі є вираження іллокуції докору та відрази.

Прагматичний аспект функціонування імпліцитної негативної оцінки підтверджує дифузний та рухливий характер класифікації мовленнєвих актів внаслідок явища *прагматичного транспонування* [124, с. 444]. Так, у наступному фрагменті розмови послідовність констативів у респонсивній репліці чоловіка є негативно-оцінним мовленнєвим актом, що базується на негативній оцінці дій об'єкта ІНО:

(97) *"There's a part of me that says he's just an old, frail man."*

*"****One who possibly committed crimes against humanity****," I reply. "****And even becoming Mother Teresa wouldn't erase that. He waited over half a century to confess? That's not inherent goodness. It's procrastination.***" (Picoult TS, 209)

Прагматичне транспонування у наведеному прикладі є соціально мотивованим, що пов’язане із "м’якою" іллокутивною силою констативу як форми спонукання та корекції дій співрозмовника [124, с. 445].

Перформативи є твердженнями про дії адресанта, які він у момент твердження здійснює [там само]. Найчастіше перформативна формула (дієслово в 1-й особі однини теперішнього часу активного стану дійсного способу) “ілюструє синкретизацію мовної одиниці та мовленнєвої дії” [12, с. 163]. Здавалось би, клас мовленнєвих актів виключає вираження імпліцитної негативної оцінки мовцем у спілкуванні. Втім, якщо перформативне дієслово в складі висловлення, за допомогою якого реалізується мовленнєвий акт, декларує іллокутивну ціль, відмінну від дійсної, реалізований мовленнєвий акт є непрямим. Тому, у даному випадку спостерігаємо іронічне використання перформативних висловлень для реалізації імпліцитної негативної оцінки, як у наступному дискурсивному фрагменті:

(98) *"What qualifications has he got?"*

"None whatsoever."

"So you let someone completely unqualified mess around with your back. ***I congratulate you, David.*** *He’s probably crippled you for life*." (Hornby HBG, 35)

Дослідники мовленнєвих актів стверджують, що к***веситив*** характеризується, по-перше, відкритим характером пропозиції, що визначається когнітивним дефіцитом адресанта, та специфічністю інтендованої дії – відповіді (вербальної або невербальної), яка покриває цей дефіцит. По-друге, квеситив ідентифікується граматично маркованою структурою для його вираження [12, с. 201]. Як засвідчує аналіз фактичного матеріалу, прагматичним спрямуванням квеситиву у спілкуванні може бути не лише заповнення інформаційної лакуни мовця, але й одночасне вираження негативної оцінки дій, пов’язаних із запитуваною інформацією [84, с. 87]:

(99) *00:37: 12 BENNY:* ***How far in advance did you know Amanda was prosecuting the case?***

JASON: How long you’ve been missing Amanda? (Bull 1/3)

У прикладі супутня іллокуція ІНО на ґрунті квеситиву стає очевидною у широкому контексті: двоє юристів обговорюють справу, над якою працюють у суді, супротивником у якому виступає колишня дівчина одного із мовців (Бенні). Чоловік негативно оцінює не лише зустріч із жінкою, але й методи, які вона використовує у роботі. Обидва комунканти реалізують ІНО на ґрунті квеситиву.

Квеситив у формі *риторичного питання* є загальновідомим засобом вираження ІНО мовця, що забезпечує іллокутивне переосмислення мовленнєвого акту, саме тому його ще називають "мовленнєвоактовою ідіомою"[16, с. 56]. Вважається, що риторичне питання не є запитом нової інформації, оскільки відповідь відома обом мовцям. Завдяки властивості передавати твердження риторичні запитання є досить експресивним засобом іронічного вираження негативно-оцінного ставлення комуніканта (дивись приклади (100), (101), додаток А).

Аналіз прагматичного аспекту ІНО мовця у діалогічній взаємодії засвідчує численні приклади питань-перепитів у вираженні останньої. Н.С. Стрельченко [140] тлумачить *питання-перепити* як реактивно-ініціативне питальне висловлення раціонально-логічного чи емоційного характеру, яке може бути повністю або частково попередню репліку в дослівному чи перефразовому вигляді і пов’язане із нею семантично та / або структурно [140, с. 9]. Ми погоджуємось із дослідницею у твердженні, що оцінка висловлення співрозмовника відповідно до знань та переконань мовця впливає на особливості емоційної реакції комуніканта у вигляді питання-перепиту [139, с. 112]. Динамічне розгортання діалогічної взаємодії та необхідність швидкої реакції зумовлюють той факт, що негативне здивування, роздратування, осуд та інші прояви імпліцитної негативної оцінки реалізуються у мовленні через перепитування:

(102) *TINA: Bye. Sandy. Oh, um… Tweet at me if you want to check in or anything, or check my Instagram. I'll post some photos when I get some cute ones.* (leaving)

SANDY: Yeah... (pause, watching her leave) *"Tweet at me". She just… **Did she just say "Tweet at me"? Did she?** Oh, Henry!*

HENRY: Oh, come on!

SANDY: I knew she was younger, but…

HENRY: She's almost 30.

*SANDY: "**She's almost 30"?*** (MD, 32 min.)

У наведеному фрагменті розмови чоловіка та двох його дружин – колишньої Сенді та нинішньої Тіни – ми спостерігаємо, що ілкокутивною спрямованістю квеситивів Сенді не є поповнення когнітивного дефіциту, оскільки той відсутній. Повторюване питання-перепит (*Did she just say "Tweet at me"? Did she?*) виражає емоційну негативну оцінку не лише вербальної поведінки Тіни, але й вибору чоловіка в цілому, що підтверджується лексичними індикаторами вигуку та звернення (*Oh, Henry!*). Наступне ехо-висловлення (*"She's almost 30"?*) підсилює прагматичну спрямованість попереднього квеситиву [84, с. 90].

Досліджуваний матеріал засвідчує приклади прагматичного транспонування мовленнєвого акту ***квеситиву*** з іллокутивною силою ***констативу***. Наведений уривок розмови лікаря психіатричної лікарні із Келом Лайтманом ілюструє зазначене транспонування іллокуцій:

(103) *00: 18: 39 DOCTOR: I should warn you, one of the symptoms of Wayne's schizoaffective disorder is that often he doesn't speak to people he doesn't trust.*

*CAL: **What? You mean like he didn't speak to you earlier?*** (LM 3/9)

Відповідь Кела є складним мовленнєвим актом, у якому повторювальне спеціальне питання-перепит (*What?*) вказує на ту частину ініціативної репліки, на яку посилається чоловік у квеситиві з іллокутивною силою констативу (*You mean like he didn't speak to you earlier?*). Очевидно, що таким чином чоловік приховано насміхається над лікарем та негативно оцінює його професійні здібності.

Реквестив стосується дій / поведінки співрозмовника, що негативно оцінюється мовцем, та реалізується імпліцитно у формі рекомендації / поради:

(104) *"Of course, I'll just go and get ready."*

*"**Shouldn't your hair be up**?" Eric casts a critical eye over me. "It looks unprofessional."* (Hornby HBG, 67)

В основі мовленнєвого акту ***директиву*** є спонукання, тому імпліцитна негативна оцінка мовця направлена на корекцію поведінки адресата. Директив може реалізуватись у досить категоричній формі *ін'юнктиву* за умови близьких стосунків співрозмовників та авторитарності суб'єкта ІНО:

(105) *"I know you were rather a pet of his. He's playing on your good nature, Grace, and **you must not allow it**."*

"I'm sorry?"

*"**You are not to speak to him if he rings you again, to have anything to do with him in future**. Is that clear?"* (Vincenzi FB, 175)

У наведеному прикладі іллокутивною метою висловлення чоловіка є безапеляційний наказ дружині у приватній розмові. Домінантою директиву, як свідчить фрагмент, є категорія імперативної модальності, що підвищує категоричність висловлення та має ознаку обов'язковості виконання дії для адресата.

Менш категоричними у спілкуванні є *непрямі директиви*, що, втім, також виявляють супутню експресивну іллокуцію ІНО мовця:

(106) *"This is where the Beatles came from. I bet the world's glad that they were dreamers. My painting could be like a proper job. I really think so this time."*

*"**A proper job would be if you bought a ladder and a van, possibly a roller and paintbrush, a few tins of magnolia and did some decorating. That's what painters do as proper jobs**."* (Mathews AYNL, 61-62)

В наведеному прикладі спостерігаємо функціонування констативу з іллокутивною силою директиву, що виражає імпліцитну негативну оцінку жінкою бездіяльності чоловіка.

Приклади реалізації іллокутивного акту ***менасиву*** у вираженні ІНО мовця також наявні у нашому дослідницькому корпусі. Як зазначає Г.Г. Почепцов, важливою умовою функціонування менасиву у комунікації є негативне

відношення адресата до перспективи реалізації того, про що йдеться у пропозиції висловлення [123, с. 441], що підтверджує наступний приклад:

(107) *"Maybe", I hear myself, "we should take a break."*

*Adam looks stunned, but he quickly smooths away the surprise. "Take as much time as you need, baby. Just remember," he whispers, "**No one else will ever love you like I do**."* (Picoult ST, 113)

Вврaховуючи комунікативну ситуацію спілкування (жінка має фізичну ваду у вигляді шраму на обличчі, тому, через занижену самооцінку, їй важко спілкуватись із сторонніми людьми), менасив, на нашу думку, у зазначеному прикладі окрім ілокуції застереження та погрози виражає ознаки морального шантажу співрозмовниці [84, с. 91].

Привертає увагу комбінація мовленнєвих актів *менасиву та директиву* у комунікації, що у взаємодії реалізують значну прагматичну "зарядженість" негативно-оцінним ставленням мовця у спілкуванні та виражають нагнітання відповідних емоцій роздратування та гніву.

(108) *"Well, we can see," said Grace.*

*"No, Grace, **we won't see**," said Charles, "**I don't want village children overrunning this house.**"* (Vincenzi FP, 528)

У наведеному прикладі комунікант-чоловік підсилює іллокуцію менасиву-відмови (*we won't see*) за допомогою непрямого директиву (*I don't want village children overrunning this house*), підкреслюючи перш за все негативну оцінку предметної ситуації спілкування, а також визначальність власної точки зору. Відтак, спостерігаємо іллокутивний акт погрози, який займає проміжну позицію між директивом і комісивом та виражає емоційно забарвлене роздратування, гнів та осуд дій жінки [84, с.91].

Прагматичний аналіз функціонування імпліцитної негативної оцінки мовця з урахуванням її комунікативно-функціональної спрямованості дає підстави для виділення ***метакомунікативних елементів*** у даній функції. Метакомунікативне регулювання мовленнєвої діяльності включає три основні фази: а) встановлення мовленнєвого контакту, б) підтримання мовленнєвого контакту та в) завершення

мовленнєвого контакту [123, с. 469]. Аналіз фактичного матеріалу виявив певний потенціал метакомунікативних елементів фази підтримання мовленнєвого контакту у вираженні ІНО:

(109) *"Oh, Miss Harding – the PR, you know? She was pressing me to do exactly that. But Lady Farrell didn't consider it appropriate."*

"Why not? It seems very appropriate to me!"

"Well – we have never really courted that sort of publicity at the House of Farrell. What she was talking about sounded much too … personal. Lady Farrell didn't approve of that at all. "

*"**Oh, really?**" said Bianca.*

"Or my talking about past famous customers and clients."

*"**I see,**" said Bianca.* (Vincenzi PH, 38)

Наведений фрагмент дискурсу засвідчує, що наявні у ньому метакомунікативні елементи (*Oh, really?; I see)* не вичерпують функції підтримання мовленнєвого контакту та інтересу до предмету спілкування, але й містять іллокутивну "забарвленість" несхвалення мовця із діями третьої особи, яка є об'єктом ІНО. Таким чином, окрім власне комунікативної функції, дані елементи виконують також додаткову функцію вираження імпліцитного негативного ставлення мовця в умовах формального спілкування та соціально дистанційованих стосунків між комунікантами [86, с. 86].

Резюмуючи викладене у даному підрозділі, зазначимо, що актомовленнєва специфіка функціонування ІНО полягає в іллокутивній різноспрямованості висловлень. Прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій в межах одного мовленнєвого акту уможливлює вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву (в тому числі риторичні питання та питання-перепити), директиву, менасиву та метакомунікативних елементів.

4.2. Імпліцитна негативна оцінка в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу

Ситуація оцінювання, зокрема імпліцитного функціонування негативної оцінки мовця у мовленнєвій взаємодії, ґрунтується на когнітивній діяльності комунікантів та має стратегічний характер. Результати дослідження свідчать на користь того, що висловлення негативної оцінки в імпліцитний спосіб є елементом стратегічного планування комунікативної поведінки мовця. Припускаємо, що імпліцитна негативна оцінка є компонентом певної глобальної стратегії / комбінації стратегій, що охоплюють усю сферу побудови процесу комунікації при постановці мети у досягненні певних довгострокових результатів. На рівні аналізованих нами висловлень, що містять ІНО, певна стратегія має прояв у вигляді конкретної тактики. Розглянемо докладніше реалізацію ІНО у аксіологічній структурі англомовного діалогічного дискурсу.

Стратегії та тактики є предметом дослідження мовознавців останніх десятиліть та трактуються як координуючі елементи всієї дискурсивної діяльності комунікантів у мовленнєвій взаємодії. У лінгвістичній літературі не існує чіткого визначення поняття "стратегія", не зважаючи на те, що це поняття не є новим. Під ним розуміється деяка послідовність мовленнєвих дій, організованих залежно від мети взаємодії [48, с. 12]; оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації [51, с. 136].

У сучасній дискурсології диференціація стратегій пов'язана із різними аспектами взаємодії комунікантів. Різні типології стратегій відображають послідовні етапи поглиблення дискурсології в розуміння процесів комунікації [123, с. 316]. С.І. Потапенко пов'язує *комунікативні* стратегії з етапом розвитку дискурсології, що вивчає застосування мови в конкретних ситуаціях інтеракції, в той час як *дискурсивні* стратегії відображають підпорядкування комунікації практичній діяльності людини [там само].

Т. ван Дейк та О. С. Іссерс наголошують, що комунікативну стратегію варто характеризувати передовсім як явище когнітивного плану, яке передбачає

організацію певної послідовності комунікативних дій і включає ціль або цілі взаємодії, реалізація яких передбачає декілька способів, вибір яких регулюється даною комунікативною стратегією [41, 272; 48, с. 25].

Таке трактування експлікує інтегративну сутність стратегії як когнітивно-комунікативного, дискурсивного явища, тому у роботі дотримуємось терміну "*дискурсивна стратегія*", який відображає "цілеспрямований характер дискурсу" та є "рушійною силою, що забезпечує розгортання процесу спілкування та його етапів" [148, с. 207]. Під дискурсивною стратегією, таким чином, розуміємо когнітивно-прагматичну програму спілкування, яка ґрунтується на мотивах комуніканта й визначає характер реалізації комунікативних актів в дискурсі [12, с. 63].

С.О. Сухих відзначає дворівневу побудову дискурсивних стратегій: *поверхнева* структура орієнтована на норми соціуму, а *глибинна* – пов'язана із психологічною диспозицією особистості [142, с. 45]. Така побудова стратегій відображає загальну властивість прояву діяльності людини в соціумі та корелює із функціонуванням імпліцитної негативної оцінки у дискурсі: негативна оцінка є суб'єктивним явищем, варіантом бачення особистістю оточуючого світу, а комунікативні норми генерують імпліцитність її реалізації у процесі спілкування.

У лінгвістичній літературі не існує і єдиного підходу до класифікації дискурсивних стратегій. Розглядаючи стратегії як сукупність цілеспрямованих дій у моделі породження та розуміння дискурсу, усі дослідники сходяться на тому, що стратегії можуть бути різними за своєю природою. Т. ван Дейк та В. Кінч виділяють: *пропозиціональні* стратегії, стратегії *локальної когеренції* (зв'язності), *продукційні*, *макростратегії*, а також *схематичні*, *сценарні*, *стилістичні* та *розмовні* стратегії [202, с. 364-385].

Також поширеним серед мовознавців є поділ на *кооперативні* та *некооперативні* стратегії мовленнєвого спілкування [1, 119; 83, 99; 129; 140]. Вважається, що кооперативні стратегії втілюються в інформативних та інтерпретативних діалогах – порадах, розповідях, обміні думками, повідомленнях тощо. Кооперативна комунікація заснована на реалізації або досягненні

взаєморозуміння між співрозмовниками та на загальній базовій когнітивній структурі спільних намірів, а некооперативна реалізується у конфліктах, суперечках, претензіях, погрозах, звинуваченнях, ухиляннях від відповіді тощо. Крім того, виділяють стратегії *ввічливості*, *самопрезентації*, *маніпулювання*, *конфронтації, самозахисту* та ін. В принципі, різноманіття комунікативних ситуацій передбачає нескінченний список класифікації дискурсивних стратегій.

Дискурс, на думку більшості науковців, поєднує процес та результат, мовне утворення та позалінгвальні чинники, являє собою мисленнєво-комунікативне утворення, а, отже, й дискурсивна стратегія володіє усіма цими суттєвими ознаками.

Інтеракційна природа дискурсу визначає його як спільну діяльність, і дискурсивна стратегія, за беззаперечної пріоритетності ролі мовця у його виборі та способі реалізації цієї стратегії, породжує смисли, що вибудовують нову реальність для *усіх* комунікантів – суб'єктів дискурсу. Ця нова реальність впливає на свідомість й поведінку як адресата, так і мовця, оскільки адресат реагує певним чином на висловлену мовцем ІНО. Таким чином, відбувається між'суб’єктна взаємодія. Результат та досягнення комунікативної мети мовця, відтак, неможливо проаналізувати, не розглядаючи респонсивність адресата, якому спрямована ІНО. Тому, у дослідженні ми акцентуємо увагу не лише на тактиках реалізації ІНО мовця, а й на тактиках реагування адресата, що дозволить прослідкувати прагматичний потенціал ІНО в інтерактивної взаємодії комунікантів.

У межах нашого дослідження, згідно умов міжособистісного спілкування загалом та прагматичних цілей комунікантів зокрема, ми розрізняємо тактики продукування імпліцитної негативної оцінки у межах **маніпулятивної** та **конфронтативної** стратегій спілкування. У межах маніпулятивної стратегії спілкування класифікуємо також тактики продукування імпліцитної негативної самооцінки.

4.2.1. Імпліцитна негативна оцінка як компонент маніпулятивної стратегії та її тактики

Особливістю імпліцитної негативної оцінки мовця у спілкуванні є амбівалентність її прояву у мовленні. З одного боку, прагматична спрямованість оцінки у комунікації полягає у коригуванні картини світу адресата: висловлюючи негативну оцінку, адресант прагне змінити світогляд співрозмовника та спонукати його діяти певним чином. З іншого боку, доведено, шо негативна оцінка належить до загрозливих мовленнєвих актів [84; 87; 93; 115; 152], дисгармонізує процес комунікації та збільшує психологічну та комунікативну відстань між мовцями, тобто проявляє ознаки некооперативної лінії спілкування. Відтак, імпліцитний спосіб висловлення негативної оцінки мовцем направлений якщо не на цілковите уникнення відкритого конфлікту, то, принаймні, на максимальне збереження міжособистісних стосунків з адресатом.

У межах нашого дослідження виділяємо маніпуляцію як одну із характерних дискурсивних стратегій, компонентом якої є імпліцитна негативна оцінка мовця. З точки зору мовленнєвої взаємодії, *маніпуляцію* розуміємо як мовленнєвий вплив, завдяки якому його суб'єкт задовольняє власну потребу, використовуючи потреби об'єкту впливу, та при цьому не виявляє конфлікту інтересів перед об'єктом мовленнєвого впливу [149, с. 36].

Звідси випливає, що імпліцитна негативна оцінка у спілкуванні реалізує ознаки маніпулятивної стратегії, що скерована на здійснення *прихованого* впливу для задоволення *власної* потреби, тобто досягнення мети. В даному випадку, на нашу думку, доцільно стверджувати про *маніпулятивний* характер імпліцитної негативної оцінки, що видається *умовно* кооперативною за формою висловлення.

У межах вказаної стратегії комунікації ми виділяємо наступні тактики продукування імпліцитної негативної оцінки:

- тактика "завуальованого" мовлення, що реалізується за допомогою *хеджів* – мовних засобів пом'якшення категоричності [31, с. 70]

Наступний приклад ілюструє взаємне залучення комунікантами тактики "завуальованого" мовлення з метою збереження обличчя, уникнення відповідальності за висловлення негативної оцінки точки зору один одного та пом'якшення перлокутивного ефекту висловлення:

(110) *"I'm really looking forward to doing some cooking," she said to Muriel as they sat down by the fire. "I really enjoy it."*

*"**Oh, do you?,"** said Muriel. "**Well, of course, good cooks are very hard to find these days, so you may have to manage for a while without, but I do warn you, Charles does like good food —"***

*"**My mother**," said Grace firmly, tiring of this, "**has always done her own cooking. She enjoys it too**."* (Vincenzi FP, 42)

Розмова нареченої та її майбутньої свекрухи присвячена весіллю та життю у шлюбі. Різниця у соціальному та матеріальному статусах жінок провокує різницю у поглядах щодо багатьох буденних питань. Використання Мюріел дискурсивних маркерів (*Oh, Well, of course, may have to, for a while)* співвідносить її висловлення із імпліцитною пропозицією несхвалення наміру дівчини готувати самостійно та імплікує сумнів її кулінарних здібностей в цілому. У відповідь Грейс обирає ту ж тактику завуальованого висловлення незгоди, посилаючись на приклад власної матері. Саме вжиті дівчиною у репліці дискурсивні маркери *always* та *too,* набуваючи семантики протиставлення у даному контексті, слугують маркером непогодження із попереднім висловленням співрозмовниці та негативної оцінки її нав'язливої манери керувати життям сина та майбутньої невістки.

- тактика жарту, створення гумористичного ефекту висловлення

Жартівливе висловлення у межах кооперативної стратегії спілкування використовується, щоб розрядити атмосферу, підтримати гармонію міжособистісних стосунків, подолати розбіжності у думках і т. д.. Іноді мовці залучають жарти, аби захиститись від негативних аспектів життя, подолати психологічні бар'єри при обговоренні певних питань. За нашим спостереженням, попри невимушеність та позитивний сміховий ефект у мовленні, жарт виявляє здатність "маскувати" імпліцитну негативну оцінку мовця:

(111) *We nodded sagely. Tom went upstairs and found her a handkerchief. When he handed it over she cried even more at his kindness. "You're so reliable, Tom. If only I had married a man who arranged the spices alphabetically," she sobbed.*

*"**If only I had married a woman who appreciated that quality**," he joked.* (Neill TSLSM, 61)

На перший погляд, репліка Тома, що реалізує жарт (*If only I had married a woman who appreciated that quality*), має на меті розрядити атмосферу, підбадьорити Кеті та відновити її психологічну рівновагу. Проте, у загальній перспективі та у широкому контексті даний комунікативний хід, заснований на реперспективізації предметної ситуації обговорення, містить імплікатуру "Я одружений із жінкою, що не цінує цю рису мого характеру". Таким чином, хоча жарт лишається жартом, водночас, висловлена пресупозиція недооціненості дружиною зберігається у пропозиції висловлення чоловіка.

- тактика деперсоніфікації адресата, що полягає у відмові адресанта від особистісно-орієнтованого спілкування і переході до більш абстрактного:

(112) *NICK:* ***Robert, … the smartest thing a man can do is understand his limitations. Like, look at the way you went at that salad bar. You couldn't possibly have eaten all of that!***

ROBERT: That's because I'm hungry, Nick. Which is good in business. (Divorce, 1/5)

Нік намагається вплинути на поведінку свого друга Роберта, який, як йому здається, не здатен реалізувати задуманий бізнес-план. Негативна оцінка Ніком плану Роберта реалізується за допомогою імпліцитної адресатної референції до співрозмовника за рахунок невизначено-особового займенника (*the smartest thing a man can do is understand his limitations*), що підсилюється наглядною аналогією із замовленням у ресторані, де відбувається розмова (*look at the way you went at that salad bar. You couldn't possibly have eaten all of that!*).

- тактика дискредитації дій третьої особи, поведінка якої наслідується адресатом:

(113) *00:02:16 SANDY: Hey Peter, where did that come from? You know no junk food for breakfast anymore!*

00:02:19 PETER: Dad brought them. He lets us.

00:02:21 SANDY: (A scowl) ***He also lets you go to school without any underwear!*** (MD 02:16)

Комунікативний хід матері є одночасно імпліцитною негативною оцінкою дій не лише сина, але й колишнього чоловіка, поведінку якого син вважає авторитетною. Даний фрагмент ілюструє комбінацію вербальної та невербальної (*A scowl*) реалізації імпліцитної негативної оцінки у мовленні.

- тактика підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку адресанта, бракує адресату:

(114) *KING EDWARD VIII: Dear Mama. Poor Bertie. So young.*

QUEEN MARY: One can only be thankful for all the years one had him. ***So wonderfully thoughtful and caring. An angel to his mother, wife and children. I honestly believe he never thought of himself at all. He really*** **was** ***the perfect son***. (The Crown 1/3)

Цікавим прикладом імпліцитної негативної оцінки є репліка матері королеви до сина Едварда, що, свого часу зрікшись престолу, став персоною нон-грата у королівській родині. Перераховуючи позитивні якості молодшого сина та брата адресата, жінка, таким чином, чітко вказує на якості, які, на її думку, не притаманні саме Едварду.

- тактика "підміни" адресата:

(115) *"Goodnews would like the bed taken out of the spare room. Because there isn't really room for him to sleep on the floor if it stays there."*

"Right. And where shall we put it?"

"I'll put it in my office," says David.

"Can I take my bed out?" Molly asks. "I don't like it."

*"**What's wrong with your bed?**" I address this to David rather than Molly, just so he can see what a mess of the world his friend is making*. (Hornby HBG, 97)

Імпліцитна негативна оцінка у даному прикладі реалізується за допомогою опосередкованої референції до істинного адресата, тобто чоловіка жінки, через питання, формально направлене до їх доньки (*What's wrong with your bed?*). Роздратована та обурена жінка акцентує увагу чоловіка на змінах у їхньому житті, джерелом яких є його новий друг.

- тактика резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника:

(116) *"David, I'm not going to waste an awful lot of time on this."*

"Why not?"

"Why aren't I going to waste time explaining why you're not Julia Roberts?" (Hornby HBG, 157)

Зазначена тактика часто використовується у ситуаціях, коли мовець не погоджується із комунікативним партнером у обговоренні певного питання чи взагалі його поведінки. Резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника втілюється у мовленні таким чином, що імплікує абсурдність, недоречність та навіть глузування з його слів. Адресант свідомо повторює декілька попередніх висловлень адресата у власній репліці для того, щоб останній почув сказане з його вуст, та зумів інтерпретувати негативну оцінку співрозмовника.

- тактика "підміни" лексичної одиниці, що набуває негативнооцінного відтінку у контексті спілкування:

(117) *"Now, I have other personnel considerations and observations which I would like to present for your approval, but they are in broad outline and need detailed discussion. They include the future of the consultant force."*

*"Well," said Athina, "**I'm sure we can hardly wait for them. In the light of your other extraordinary ideas**."* (Vincenzi PH, 126)

У період фінансової кризи засновниця великої косметичної компанії Афіна вкрай негативно оцінює зміни, які ініціює новий менеджер Б'янка. Вимушене співробітництво заради збереження справи життя вимагає кооперативного стилю спілкування та взаємне збереження обличчя. У даному випадку Афіна реалізує

імпліцитне висловлення незгоди, обурення та протест, наділяючи негативнооцінною семантикою лексему, що не має оцінної конотації у семі. Попередній досвід спілкування між жінками, сповнений нерозуміння та розходження у думках щодо майбутнього компанії, дозволяє функціонувати лексемі *extraordinary* носієм імпліцитної негативної оцінки мовця.

4.2.2. Тактики продукування імпліцитної негативної самооцінки у межах маніпулятивної стратегії.

Як свідчить аналіз емпіричного масиву дослідження, залучення імпліцитної негативної самооцінки мовця у мовленні демонструє чіткий маніпулятивний вектор у стратегічному задумі комуніканта. Делікатність висловлення самооцінки у комунікативній взаємодії пов’язане із поняттям збереження "обличчя" мовця. За Е. Гофманом, мета комунікантів у вербальній інтеракції полягає в захисті свого соціального обличчя, інакше кажучи, власного публічного іміджу, який вони прагнуть створити в спілкуванні [193, с. 325].

Висловлення, що містять імпліцитну негативну самооцінку мовця, відносимо до так званих мовленнєвих актів-загроз обличчю (face-threatening acts). У повсякденному спілкуванні людина не схильна вербалізувати несхвалення або незадоволення своєю значущістю та заниженою самоцінністю, що підсилює наше переконання про прагматичний розрахунок свідомого залучення комунікантом негативної самооцінки у комунікацію. На нашу думку, навмисне завдання шкоди власному обличчю має маніпулятивне спрямування зміни поведінки, емоційно-психічного стану співрозмовника.

У ході аналізу англомовного дискурсу ми виділили наступні тактики продукування імпліцитної негативної самооцінки мовця:

- тактика заниження власної значущості

Ця тактика обумовлена комунікативною інтенцією мовця висловити антипатію до співрозмовника, докір з приводу його поведінки, а іноді і занизити значущість комунікативного партнера. Приміром:

(118) *LADY GRANTHAM: I told her everything would come right but she wouldn't believe me.*

EDITH: I still can't. ***Something's happening in this house and it is actually about me!*** (DA 3/3)

У сімействі Грентемів готуються до весілля однієї із трьох доньок. Едіт, яка у своїй родині "по замовчуванню" ніколи не вважалась красунею та перебувала у тіні старшої сестри, безмежно щаслива та не може повірити, що вона є центром уваги. У розмові із бабусею та матір'ю дівчина свідомо принижує власний статус (та завдає шкоди власному обличчю) з метою висловити докір найближчим людям через брак уваги до неї. Відтак, ми спостерігаємо, як негативна самооцінка, висловлена на ґрунті імплікатури Nothing ever happens in this house about me, втілює маніпулятивне прагнення комуніканта модифікувати значущість та самооцінку співрозмовників (тобто принизити їх) та їхню поведінку у майбутньому.

- тактика пред'явлення себе у якості некомпетентної та неавторитетної особистості:

(119) *PETER TOWNSEND: You're sure about this, sir?*

PRINCE PHILIP: ***When I got married my in-laws made me Marshal of the Royal Air Force. As a result, I'm the most senior airman in the country and I can't bloody well fly.*** ***<u>Yes, I'm sure</u>***. (The Crown 1/4)

Проілюстрований фрагмент розмови принца Філіпа та Пітера Таунсенда демонструє застосування тактики пред'явлення себе у якості некомпетентної особистості з метою переконати співрозмовника у доцільності власних дій (*Yes, I'm sure)* та викликати емпатію та розуміння його поведінки. Крім того, варто відмітити також парадоксальність функціонування негативної самооцінки у даному прикладі: Філіп, формально вербалізуючи негативну оцінку власних здібностей (загроза власному обличчю), в той же час висловлює прагнення до поваги та позитивної оцінки його задуму (докладає зусиль до підтримки "позитивного" обличчя) співрозмовником, тобто маніпулює його світоглядом та почуттями.

- тактика порівняння:

(120) *"I told you. It was a joint decision. We just realized it wasn't going to work."*

"I see. And having made that decision, nobody ever mentioned it again?"

"Of course they did. And my parents were very upset–"

*"Yes," said Grace slowly, "**I can see they would be. They obviously adored her. Much more suitable.**"* (Vincenzi FP, 54)

Тактика порівняння може бути реалізована також на ґрунті порівняння власне із комунікативним партнером, з яким відбувається комунікація. В такому випадку, на фоні власної негативної самооцінки мовець висловлює позитивну оцінку співрозмовника, проявляє підтримку його "позитивного" обличчя. Метою залучення даної тактики є підвищення авторитету співрозмовника, заохочення до спілкування, а, відтак, і маніпуляція вербальними та невербальними діями. Зазвичай, порівняння із співрозмовником втілюється за допомогою узагальнено-безособових фраз на кшталт *You……, not like us….*

- тактика власної дискредитації через позитивну оцінку третіх осіб

Хоча в основі цієї тактики також лежить порівняння, зазначене у попередній тактиці, проте відмінність полягає у тому, що об'єкт / об'єкти із заздалегідь позитивними характеристиками, з яким порівнює себе адресант оцінки, імпліцитно зіставляється з певними характеристиками оцінного суб'єкта для створення контрасту із власними якостями. Список позитивних характеристик досить поширений, що повністю дискредитує власну особистість адресанта. Ця тактика застосовується для модифікації емоційного та ментального стану комунікативного партнера та коригування його поведінки:

(121) *QUEEN ELIZABETH: No. Pulling out at this late hour would make us look weak. And it would be a great disappointment to people of Gibraltar. I say we go.*

PRINCE PHILIP: I say we don't.

–Looking at each other–

QUEEN ELIZABETH: (gaze down, then again at her husband) ***I am aware that I'm surrounded by people who feel that they could do the job better. Strong people with powerful characters, more natural leaders, perhaps better suited to leading from the front, making a mark. But for better or worse, the Crown has landed on my head.*** *And I say we go.* (The Crown 1/8)

Жінка залучає тактику продукування імпліцитної негативної самооцінки із маніпулятивною ціллю вплинути на почуття чоловіка, присоромити, переконати у доцільності своїх дій та завершити спір. Зважаючи на постійні протиріччя між соціальною роллю дружини та статусом королеви, виконання обов'язків яких часто суперечать один одному, Єлизавета свідомо завдає шкоди власному обличчю та вербалізує інтимні переживання щодо особистих якостей. В основі цієї тактики самодискредитація разом із акцентуваням власного високого рангу (*the Crown has landed on my head*), здійснена з метою приголомшити співрозмовника та блокувати його намагання домінувати у вирішенні питання, що стосується не лише їх двох.

- тактика "чужої" оцінки

Під чужою оцінкою ми розуміємо оцінне висловлення, яке відтворюється знову іншим суб'єктом, який в першому мовленнєвому акті був адресатом-об'єктом оцінки [143, с.264]. За допомогою чужої оцінки-самооцінки (посилання на чиюсь думку) адресант нейтралізує неприємні почуття, пов'язані із висловленою негативною оцінкою, та каталізує певні емоції у співрозмовника. Розглянемо на прикладі:

(122) *A man had walked past them and jolted her arm, sending her red wine all over Berties linen jacket. Lara dabbed rather ineffectually at the jacket. "Oh, God, and its such a nice jacket. Shit!"*

"Wasn't your fault," said Bertie.

"I know but – and God, its gone over your shirt too. Oh, I feel terrible. And weve got those interviews…"

*"Oh that doesn't matter," said Bertie. "**Who's going to look at me? As my nanny used to say**."* (Vincenzi PH, 166)

Очевидно, що у наведеному фрагменті чоловік маніпулює емоціями жінки-співрозмовниці та намагається викликати у неї емпатію. У даному випадку можемо стверджувати стимулюючу дію зазначеної тактики.

4.2.3. Імпліцитна негативна оцінка у межах конфронтативної стратегії та її тактики

Різновид вербальної взаємодії, в якій конструюються негативно позначені (недружні) стосунки між учасниками, трактується як конфронтація. Конфронтація як різновид міжособистісної взаємодії пов'язана з поняттям конфлікту інтегральною – екзистенційною ознакою (наявність протиріччя) й виокремлюється у масиві конфліктних явищ за допомогою диференційної соціальної ознаки (дисгармонія у людських стосунках) [164, с. 44].

Стратегія конфронтації втілюється у порушеннях принципів мовленнєвого спілкування, небажанні мовця взаємодіяти із співрозмовником у гармонійному руслі та нехтуванням власним обличчям та обличчям співрозмовника [164, с. 23]. Імпліцитна негативна оцінка у даному випадку виступає як *конфліктоген*, тобто комунікативний елемент, здатний викликати напруженість між мовцями та спровокувати конфлікт [152, с. 6]. Особливістю маніфестації імпліцитної негативної оцінки у межах стратегії конфронтації є її катартична функція, для реалізації якої характерна взаємодія з позиції емоційності, тобто в ситуаціях спонтанного та мало контрольованого індивідом прояву негативно-оцінних переживань.

Як свідчить аналіз ілюстративного матеріалу, мовець прагне дати вихід своїм негативним емоціям, що супроводжують негативну оцінку, та досягнути психологічної розрядки. Тому висловлення імпліцитної негативної оцінки у даному випадку виступає не лише засобом впливу на поведінку та світогляд співрозмовника, але й механізмом відновлення власної психічної рівноваги та зміни емоційного стану партнера по комунікації. Через те, що комунікант не переймається ані принципом кооперації, ані збереженням власного обличчя, а

подекуди й порушує принцип ввічливості, комунікативна взаємодія може бути приречена на невдачу. У межах стратегії конфронтації ми виділили наступні тактики імпліцитної негативної оцінки у англомовному дискурсі:

- тактика дотепу, що розуміється як загостреність думки, здатність винаходити влучні, яскраві, кмітливі висловлення чи зауваження із сатиричним відтінком.

Дотеп ґрунтується на конструюванні мовцем вдалих несподіваних асоціативних зв'язків між словами чи поняттями [125, с. 56]. Комунікант залучає дану тактику, висловлюючи негативну оцінку імпліцитно, як ілюструє наступний фрагмент розмови:

(123) *WILLIAM: You might get a call from today from a Warren Rush. Could you put him straight through, please?*

EVE: Any relation?

WILLIAM: Yeah. He's my father.

EVE: Y…Your father's alive??

WILLIAM: ***No, he's dead. Which is why he'd be calling you from an unknown number.*** (Rush 1/3)

- тактика чорного гумору – жартування на соціально табуйовані теми, такі як смерть, каліцтво, вади зовнішності. Дана тактика часто реалізується за допомогою евфемізмів, наприклад:

(124) *"Louisa?"*

"Who is this?" I said, knowing immediately who it was.

"Sam. Ambulance Sam. I was just passing on the way home from work, and I just… Well, you left in such a hurry the other night, I thought I'd make sure you were okay."

*"****A fortnight later? I could have been eaten by cats by now***." (Moyes AY, 130)

Про наявність імпліцитної негативної оцінки у репліці Луїзи свідчить питання перепит *A fortnight later?,* що виражає докір та роздратування дівчини з приводу дивної поведінку Сема. Залучений евфемізм *I could have been eaten by*

cats by now реалізує тактику чорного гумору, а також акцентує та підсилює негативний подив дівчини.

- тактика гіперінформативності репліки, що є порушенням максими кількості принципу Кооперації П. Грайса:

(125) *ROOMMATE: You haven't moved. I suppose it's still a no?*

VENETIA: To what?

ROOMMATE: Coming out.

VENETIA: Oh, ***you mean going to the Lamb and Flag with you, sitting in the bar, twinkling our ankles at every unremarkable young man in the room, then letting those man buy us drinks for us to bring them home only to have their remarkability confirmed to us again?*** *No, thanks.* (The Crown 1/3)

Скептичне ставлення, роздратування та незацікавленість Венеції у проведенні вечору у барі, сценарій якого повторюється із разу в раз, реалізується у наведеному прикладі за допомогою тактики надмірної інформативності респонсивної репліки відмови від пропозиції співрозмовниці. Варто відмітити, що у даному випадку об'єктом імпліцитної негативної оцінки є не лише пропозиція відпочинку, але й сам мовець (тобто Венеція), яка відчуває відразу до самої себе через вказані обставини (імпліцитна негативна самооцінка). Таким чином, спостерігаємо так звану ***поліоб'єктну*** імпліцитну негативну оцінку, що має принаймні два оцінних об'єкти [39, с. 165].

- тактика "недосказаності", що є протилежною до вищезазначеної тактики надмірної інформативності:

(126) *"You don't pick a vibe?"*

"No."

"***Oh. Oh, well***." (Hornby HBG, 95)

Повсякчас зазначена тактика реалізується мовцями за допомогою респонсивного мовчання, вигуків *Oh* та *Well* або їх комбінацією, як ілюструє вищенаведений фрагмент. Втілення імпліцитної негативної оцінки за допомогою даної тактики стає можливим завдяки потенційній прагматичній багатозначності вигуку у різних мовленнєвих контекстах функціонування. Залучаючи дану

тактику, мовець порушує усі максими принципу Кооперації, але не завдає шкоди власному обличчю та обличчю комунікативного партнера. Таким чином, уникаючи негативні для себе наслідки, мовець висловлює незгоду, негативне здивування чи обурення щодо слів співрозмовника.

- тактика сарказму – злобливого жарту, що передбачає імплікування смислу, протилежного буквальному значенню висловлення:

(127) *"The spare bedroom's no good?"*

David looks at him and he shrugs.

"Not ideal," says Goodnews. "Because of the bed. But if there's nothing else…"

*"**Funnily enough, we've got an empty healing room that we never use**."* (Hornby HBG, 98)

У репліці жінки *Funnily enough, we've got an empty healing room that we never use* вичитується саркастичний смисл, протилежний буквальному значенню (звичайно, адже це так звично мати маленьку кімнату для зцілення у будинку). Глузування та висміювання співрозмовника у даному випадку є не лише засобом висловлення негативної оцінки мовця, але й допомагає йому отримати психологічну розрядку у ситуації нездатності контролювати негативні емоції та підтримувати комунікацію у кооперативному руслі.

- тактика повторення чи перепитування репліки співрозмовника (*echoing*)

Повторення (ехо-висловлення) попередньої репліки часто поєднується із перепитуванням, адресант перенаправляє фразу, адресовану йому, адресату у відповідь , тим самим висловлюючи обурення та роздратування:

(128) *"**You're*** **tired**,*" Scott bellowed. "**You told her you were*** **tired** ***and you wanted to go to*** **sleep*****??***" [Sparks LS, 48]

Направляючи співрозмовнику його власну репліку, комунікант часто супроводжує ехо-висловлення фразою на кшталт *Do / Can you hear yourself?,*як демонструє наступний фрагмент:

(129) *"No, nothing like that. It just didn't work out, that's all."*

*"**It just didn't work out**," Scott repeated. "**Can you even hear yourself?**"* [LS, 49]

- тактика із наступним висловленням незгоди, попередження чи погрози

Негативна оцінка мовцем мовленнєвих дій співрозмовника провокує бажання перебити його висловлення та, таким чином, негайно виразити свою точку зору. Інтрузивні перебивання є проявом влади, домінування, незгоди та небажання співпрацювати у заданому напрямку [78, с. 78]. Розглянемо приклад:

(130) *"In skincare I believe we still have an edge, and a story to tell, largely thanks to The Cream, and I believe we should build on that. I have ideas for a new concept—"*

"Mrs. Bailey," *said Athina, standing up,* ***"The Cream is our greatest product. I do warn you, to tamper with that would be an act of considerable folly."*** (Vincenzi PH, 127)

У наведеному фрагменті розмови, що відбувається на засіданні ради директорів косметичної компанії, Афіна, засновниця бренду, агресивно перебиває висловлення новопризначеного антикризового менеджера Б'янки, не дослухавши до кінця її репліку. При цьому, жінка не лише висловлює негативну оцінку слів співрозмовниці імпліцитно за допомогою експліцитного менасиву (*I do warn you*), що функціонує як непрямий директив, а й демонструє власний високий статус у компанії, манеру все контролювати та зверхнє відношення до пропозицій Б'янки в цілому. Вкрай негативна оцінка Афіною слів та дій Б'янки підтверджується і у невербальній площині спілкування зміною пози (*said Athina, standing up*). Таким чином, спостерігаємо агресивне порушення принципу ввічливості, що характерне саме для мовців із вищим соціальним статусом у комунікативній ситуації. Тому такий мовець часто нехтує обличчям співрозмовника, який є у його підпорядкуванні, тим самим підкреслюючи своє домінуючий статус.

4.2.4. Респонсивність адресата імпліцитної негативної оцінки

Прямим адресатом висловлення, що містить імпліцитну негативну оцінку, виступає індивід, на якого безпосередньо спрямована негативна оцінка, що продукується мовцем. Спрямованість на адресата в таких висловленнях виступає невід'ємною передумовою функціонування імпліцитної негативної оцінки у комунікативній взаємодії мовців.

У руслі когнітивно-прагматичного підходу до вивчення функціонування ІНО у комунікації, що передбачає ментальну взаємодію комунікантів, їх спільне конструювання імпліцитного смислу у мовленні [12, с. 46], вважаємо доцільним аналіз респонсивної мовленнєвої діяльності адресата, на якого спрямована імпліцитна негативна оцінка. Під респонсивністю адресата у діалогічному дискурсі розуміємо свідому мовленнєву реакцію адресата на репліку адресанта, обдуману відповідь, яка узгоджується із прагматичними намірами мовця, тобто передбачає планування репліки: вибір респонсивних стратегій і тактик [98, с. 53]. Тож, повноцінне та ґрунтовне розуміння реалізації та функціонування імпліцитної негативної оцінки у спілкуванні, на нашу думку, неможливе без урахування тактик реагування адресата, що виявляють *перлокутивні* наслідки залучення останньої у комунікації. Сучасне трактування перлокутивного впливу позиціонується як мовленнєвий вплив на думки, почуття, емоції адресата [158, с.76; 14, с. 13].

Дослідження прагматичного аспекту імпліцитної негативної оцінки, тобто перлокутивного ефекту її висловлення мовцем, передбачає аналіз реакції адресата, його респонсивності, що, з однієї сторони, відображає здійснений мовленнєвий вплив на його когнітивний світ та поведінку, а, з іншої, підтверджує мовленнєву взаємодію комунікантів, які спільно конструюють імпліцитний смисл висловлення.

Респонсивність адресата в діалогічному мовленні виявляється у актуалізованих ним респонсивних стратегіях і тактиках реагування на репліку мовця, що містить імпліцитну негативну оцінку. Дослідження характеру взаємодії

учасників спілкування вказує на те, що вибір респонсивних тактик реагування на висловлену адресантом імпліцитну негативну оцінку детермінується статусно-рольовими характеристиками комунікантів та загальними умовами перебігу комунікації.

Здійснене дослідження дозволяє зробити висновок, що респонсивні тактики реагування на висловлену в ініціюючій репліці адресанта імпліцитну негативну оцінку охоплюють **захисні** (*активно-захисні і пасивно-захисні*), **атакувальн**і та **нейтральні** групи тактик.

Захисні респонсивні тактики адресата ІНО. Дана група тактик характеризується інтегруючою мовленнєвою поведінкою адресата, яка утворюється на межі виявлення його позиції залежно від ситуації, спрямованої на кооперацію чи конфлікт. Як свідчить ілюстративний матеріал, захисні респонсивні тактики адресата репрезентують сприйняття ним імпліцитної негативної оцінки мовця та прагнення захистити себе та відновити своє обличчя не лише в очах комунікативного партнера, а й у власних. Залучення адресатом захисних респонсивних тактик зазвичай може відбуватись за близьких стосунків між мовцями, проте часто із різницею у віці (наприклад батьки :: діти, брати :: сестри), або за присутності третіх осіб у діалогічній взаємодії.

Враховуючи ступінь залученості адресата у мовленнєвій взаємодії із мовцем, виокремлюємо активно-захисні та пасивно-захисні респонсивні тактики:

1. **Активно-захисні** респонсивні тактики реагування на імпліцитну негативну оцінку

- тактика експліцитного заперечення адресатом імпліцитної негативної оцінки:

(131) *KING EDWARD VIII: You've been very much in our thoughts and prayers.*

QUEEN MARY: Ours? You'd be wise enough not to mention that woman's name for the next few days.

*KING EDWARD VIII: **I mentioned no name**.* (Crown 1/3)

Обвинувачення королеви-матері, реалізоване на ґрунті непрямого директиву, містить не лише негативну оцінку репліки її сина, а й імпліцитну

негативну оцінку його стосунків із жінкою та їх наслідків в більш широкому контексті. У даному прикладі, висловлюючи експліцитне заперечення пропозиції адресанта, чоловік намагається хоч якось реабілітувати себе у ситуації напружених стосунків із матір'ю.

- тактика імпліцитного заперечення адресатом імпліцитної негативної оцінки:

(132) *"So you let someone completely unqualified mess around with your back. I congratulate you, David. He's probably crippled you for life."*

David starts to bow again. ***"Do I look like someone who's been crippled?"*** (Hornby HBG, 35)

Залучаючи невербальні жести та мову тіла (*David starts to bow again*), чоловік вдається до імпліцитного заперечення імпліцитної негативної оцінки його вчинку дружиною, реалізованого на ґрунті квеситиву. Таким чином, питання-перепит набуває ознак риторичного питання.

- тактика обґрунтованого заперечення:

Ця тактика передбачає заперечення негативної оцінки співрозмовника із подальшим обґрунтуванням власної точки зору:

(133) *"Can't you just enjoy the party?" David says at breakfast, when I have complained once too often. "You like parties. Ignore the other bit".*

"Ignore the bit where you harangue our friends and neighbors in my kitchen about the homeless?"

"First, it's our kitchen. Second, I'm not haranguing them – I'm talking to them, making suggestions about how we can create a better society in our street. And third, I'm going to do it in the living room, standing on a chair." (Hornby HBG, 134)

- тактика докору суб'єкту оцінки за висловлення імпліцитної негативної оцінки:

(134) *"You're terribly clever, Clarissa," said Florence. "No one would think it, just meeting you, but you are."*

"***Thank you, darling. For those few awfully kind words***." (Vincenzi FP, 246)

Як свідчить приклад, тактика характеризується іронічним тта сатиричним висміюванням суб'єкта оцінки.

2. **Пасивно-захисні** респонсивні тактики реагування на імпліцитну негативну оцінку

- тактика ігнорування імпліцитної негативної оцінки висловленої співрозмовником:

(136) *"Not joining us, Sally?"*

"I can't ride."

She sniggers at that.

I might not be able to ride, but I have better manners than you, lady. ***"But you all have a lovely time. I'll see you later."*** (Matthews AYNL, 244)

Адресат свідомо робить вигляд, що не розуміє негативної оцінки адресанта, реалізованої у даному випадку невербально (*She sniggers at that*).

- тактика виправдовування: погоджуючись із змістом пропозиції, висловленої мовцем, адресат намагається виправдатися і відстояти свою точку зору, яка викликала у співрозмоника несхвалення:

(137) *"Your son has just made all of my dreams come true in one fell swoop. Can't you forgive him for some misplaced boyish enthusiasm? I have."*

"He's not your child," I say.

"I might not be his dad, but I know a good kid when I see one." (Matthews AYNL, 311)

Атакувальні респонсивні тактики адресата ІНО. Атакувальні тактики направлені на *зустрічне обвинувачення* з боку адресата, взаємне висловлення негативної оцінки, як експліцитної, так і імпліцитної. Дана група тактик яскраво ілюструє закон *дзеркального розвитку комунікації* (у відповідь на висловлену адресатом негативну оцінку дій, вчинків чи рис характеру адресант висловлює негативну оцінку адресата), а також закон *емоційної афіліації*, тобто зараження негативними емоціями співрозмовника [134,с. 288]. За нашим спостереженням, адресат реагує за допомогою атаки за симетричних стосунків із партнером та відсутності третіх осіб.

Аналізовані атакувальні респонсивні тактики реалізують цілеспрямовану агресивну комунікативну діяльність адресата, що може провокувати мовленнєвий конфлікт. Атакуючи мовця, адресат демонструє намір домінувати в діалогічній взаємодії, самоствердитись, реабілітувати своє обличчя. При цьому, емоційна напруга між комунікантами зростає, що унеможливлює кооперативне спілкування.

Приклад (138) (дивись додаток А) яскраво ілюструє загострення суперечностей між комунікантами та взаємне залучення співрозмовниками атакувальної тактики звинувачення та висловлення негативної оцінки. Відтак, кожен наступний комунікативний хід як мовця, так і адресата, виражає обопільну критику, осуд, приниження комунікативного партнера та прагнення моральної перемоги. Комунікативна взаємодія набуває ознак "боротьби" через звинувачення один одного та зазвичай приречена на комунікативний провал та погіршення стосунків між мовцями.

До атакувальних респонсивних тактик відносимо:

- тактика реверсивної імпліцитної негативної оцінки або зустрічного обвинувачення:

(135) *"What has he done to you?"*

"It's not…what he's done. Nobody we know does things. He's just…He's always down on me."

"Diddums."

"Jesus, Mark. You sound like him."

"Maybe you should divorce me too, then. You can run away from everyone who doesn't thoroughly approve of you every second of the day." (Hornby HBG, 33)

У розмові між братом і сестрою чоловік у відповідь реагує зустрічним висловленням ІНО. Чоловік не розуміє поведінки сестри, що провокує ще більше роздратування жінки. Переведення негативних емоцій жінки у інше русло за рахунок зміщення фокусу від об'єкта негативної оцінки до самого мовця сприяє блокуванню негативних емоцій співрозмовниці та налаштовує на інший емоційний лад.

- тактика агресивного завершення обговорення предмету, що є об'єктом імпліцитної негативної оцінки адресата:

(139) *"I've had several conversations with them and Bob has already made a couple of shrewd observations. After all, they've been with us from the very beginning; Cornelius appointed them, and he knew a good lawyer when he saw one."*

"Ye-es," said Caro, "but with every respect, Mother, that was sixty years ago."

"Caro,"** said Athina, and there was clearly to be no more discussion on the subject, "**Pemberton and Rushworth are not going to be a pushover." (Vincenzi PH, 18)

На досить обережний непрямий директив Каро, що містить імпліцитну пропозицію недовіри, сумніву та негативну оцінку дій Афіни, жінка реагує агресивним прямим директивом, що набуває ознаки менасиву, враховуючи негативне ставлення жінки до можливої перспективи реалізації предмету обговорення. Агресивність мовленнєвих дій жінки експлікується авторськими ремарками (*here was clearly to be no more discussion on the subject*). Пряма адресатна референція, залучена у висловленні (*Caro*), інтенсифікує роздратування Афіни у відповідь на висловлену Каро негативну оцінку та застерігає співрозмовника від подальшого обговорення даного предмету.

- тактика "завуальованої" атаки полягає у прихованому психологічному тиску на мовця з метою викликати у нього емоційний чи моральний дискомфорт. Приміром:

(140) *"They might begin to wonder," said Bertie mildly, picking up his fourth sandwich, "what they can do with Farrell's. Surely we have to allow them some freedom? They're here to sort the company out, not just pour money into it."*

Athina and Caro stared at him.

"Bertie, we are quite aware of that," said Athina, "but we have to set out our stall clearly from the outset. That's the whole point. Otherwise they'll be destroying everything that makes the House of Farrell's what it is. And Bertie, I thought your doctor said you had to lose some weight?" (Vincenzi PH, 19)

"Завуальована" атака у респонсивній репліці Афіни моделюється через ввічливу імпліцитну незгоду у поєднанні із зміною теми. Непрямий директив (*I thought your doctor said you had to lose some weight*) стосується надлишкової ваги чоловіка та висловлює імпліцитну пропозицію осуду поїдання бутербродів. Тобто, адресат реагує на негативну оцінку співрозмовника взаємним висловленням імпліцитної негативної оцінки, об'єктом якої є певна характеристика чи особливість адресанта, завідомо неприємна йому самому. Таким чином, адресат свідомо ставить мовця в незручне становище та здійснює моральний тиск за висловлення імпліцитної негативної оцінки.

Нейтральні респонсивні тактики адресата ІНО. Ця група тактик втілюється адресатом у вигляді його прийняття та погодження із висловленою оцінкою. Дана група тактик є найбільш кооперативно спрямованою формою співпраці адресата, направленою на збереження гармонійного спілкування та уникнення конфлікту. Втім, ми диференціюємо різні види погодження: е*кспліцитне погодження із імпліцитною негативною оцінкою мовця* і вибачення із завершенням даної теми, та "*удаване" ввічливе погодження* із імпліцитною негативною оцінкою та продовженням мовленнєвого контакту. Розглянемо зазначені тактики на прикладах:

(141) *QUEEN ELIZABETH: You never apologized.*

KING EDWARD VIII: To your Papa I most certainly did! Your mother too, I can show you the letters!

QUEEN ELIZABETH: I didn't mean to them. I meant to me.

KING EDWARD VIII: ***You?***

QUEEN ELIZABETH: You don't think I'm deserving of one. You don't think I would have preferred to grow up out of the spotlight? Away from Court? Away from the scrutiny and visibility? A simpler life. Happier life. As a wife, a mother. An ordinary English countrywoman.

*KING EDWARD VIII: ...****I'm sorry.***

QUEEN ELIZABETH: Thank you. (The Crown 1/7)

У наведеному фрагменті англомовного діалогічного дискурсу у відповідь на висловлену мовцем імпліцитну негативну оцінку дій адресата (*You never apologized*) спостерігаємо початкове застосування останнім активно-захисної тактики (*To your Papa I most certainly did! Your mother too, I can show you the letters!*). Даний комунікативний хід засвідчив нерозуміння істинного мотиву імпліцитної негативної оцінки адресанта, що підтверджує його перепитування-подив (*You?**)**. Проте, після повторного розширеного висловлення імпліцитної негативної оцінки вражений адресат реалізує нейтральну тактику вибачення (*...I'm sorry*), що імплікує погодження із висловленою оцінкою його дій. Таку поведінку адресата можемо трактувати як висловлення поваги мовцю не лише в обличчі жінки, але й у статусі королеви, який вона уособлює.

Іншим видом класифікованої нами нейтральної респонсивної тактики реагування на ІНО мовця є *тактика "удаваного" ввічливого погодження*, що реалізується у вигляді поступки з боку адресата. Відтак, з метою уникнення чи нівелювання конфлікту, адресат поступається своїми інтересами на користь співрозмовника та погоджується із імпліцитною негативною оцінкою, висловленою мовцем. Даний респонсивний комунікативний хід адресата реалізує його інтенцію зберегти гарні стосунки із співрозмовником, що є його стратегічним кроком для подальшої комунікації та розвитку стосунків в цілому. Повсякчас вказана тактика реалізується через пропозиціональне пом'якшення змісту репліки мовця шляхом акцентуації адресатом суб'єктивності висловленої ІНО:

(142) *"Well, since you ask, I think it's a mistake. A great mistake. It seems odd to put him in a position of which he knows so little."*

"But my job is to utilize talent where I see it," said Bianca, "and I think Bertie has a great talent for people and for spotting their potential. And a very sure instinct for who will work best with whom, and how."

***"Well, of course you have a right to your opinion**," said Athina*. (Vincenzi PH, 149)

У розмові із новим менеджером власної компанії Афіна використовує респонсивну тактику "удаваного" погодження із точкою зору Б'янки, в той час як остання висловлює імпліцитну негативну оцінку категоричності її думки та факту недооцінки потенціалу її власного сина. Таким чином, хоча істинне ставлення Афіни щодо позиції сина лишається непохитним і висловлена Б'янкою імпліцитна негативна оцінка її дій не має впливу на точку зору жінки, дана тактика є результативною у демонстрації співпраці у загальному контексті спілкування та зацікавленості у продовженні комунікації.

До групи нейтральних тактик відносимо також *тактику уникнення реагування на імпліцитну негативну оцінку,* що реалізується у випадку, коли адресат не бажає ані погодитись, ані заперечити співрозмовнику. Від пасивно-захисної тактики ігнорування імпліцитної негативної оцінки цю тактику відрізняє відсутність зміни теми та демонстрація комунікативної поваги до права на висловлення негативної оцінки. Наприклад:

(143) *"I don't really agree with beds," says Goodnews.*

"Oh," I say. "Do you mind if we sleep in them?"

*"**What other people do is their business,**" says Goodnews. "**I just think they make you soft. Take you further away from how things really are.**"*

"And how are things?"

"That's a big question, Kate,"** says Goodnews. **"And I don't know if you are ready for the big answer." (Hornby HBG, 96-97)

У наведеному фрагменті розмови адресат (Гудньюз), на якого спрямована імпліцитна негативна оцінка жінки (Кейт), спочатку реагує за допомогою пасивно-захисної тактики виправдовування із роз'ясненням (*What other people do is their business, I just think they make you soft. Take you further away from how things really are**)***, проте, зрештою, вдається до нейтральної тактики уникнення реагування на імпліцитну негативну оцінку (*And how are things?* – квеситив, що імплікує насмішку та роздратування Кейт) з метою уникнення конфлікту. Чоловік не бажає розвивати далі тему, що викликає роздратування жінки, адже він є гостем у будинку.

Отже, аналіз функціонування ІНО мовця в діалогічному дискурсі із позицій когнітивно-прагматичного підходу підкреслює двосторонній характер спілкування як обов'язкову умову її реалізації: мовець формулює своє висловлення орієнтуючись на свого співрозмовника, і навпаки – адресат реагує на негативну оцінку, орієнтуючись на особу мовця. Респонсивність адресата в діалогічному мовленні виявляється у актуалізованих ним респонсивних стратегіях і тактиках реагування на репліку мовця, що містить ІНО. Респонсивні тактики реагування на висловлену в ініціюючій репліці мовця ІНО охоплюють захисні (активно-захисні і пасивно-захисні), атакувальні та нейтральні групи тактик. Дослідження характеру взаємодії учасників спілкування вказує на те, що вибір респонсивних тактик реагування на висловлену адресантом імпліцитну негативну оцінку детермінується соціально-рольовим статусом обох комунікантів, а, відтак, і їх стосунками та загальними умовами перебігу комунікації.

4.2.5. Когнітивно-комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки у аксіологічній структурі діалогічного дискурсу.

Імпліцитна негативна оцінка є складовою ***аксіологічної структури діалогічного дискурсу***, під якою ми розуміємо, услід за Н. В. Гончаровою, формальну, абстрактну, певним чином упорядковану сукупність аксіологічних компонентів діалогічного дискурсу та їх зв'язків, яка забезпечує його композиційно-смислову цілісність та визначає належність до оцінного прагматичного типу [39, с. 121].

Виходячи з того, що ІНО є складним механізмом, що має когнітивну основу, реалізується в імпліцитному смислі висловлення через залучення розглянутих вище тактик та має значний прагматичний потенціал у досягненні комунікативної мети мовця, її формування та реалізацію в конкретній ситуації діалогічного спілкування моделюємо у вигляді прототипного сценарію. Для відображення динаміки процесу функціонування імпліцитної негативної оцінки в

комунікативній ситуації вводимо поняття когнітивно-комунікативної моделі ІНО.

У розробці даної моделі послуговуємось здобутками вітчизняних вчених: когнітивним сценарієм реалізації імпліцитного мовленнєвого акту Л. Р. Безуглої [12, с. 123] та комунікативною оцінною моделлю, введеною Н. С. Гончаровою [39, с. 168]. Таким чином, когнітивно-комунікативна модель ІНО, на наш погляд, реалізується за наступним сценарієм (див. Рис. 3):

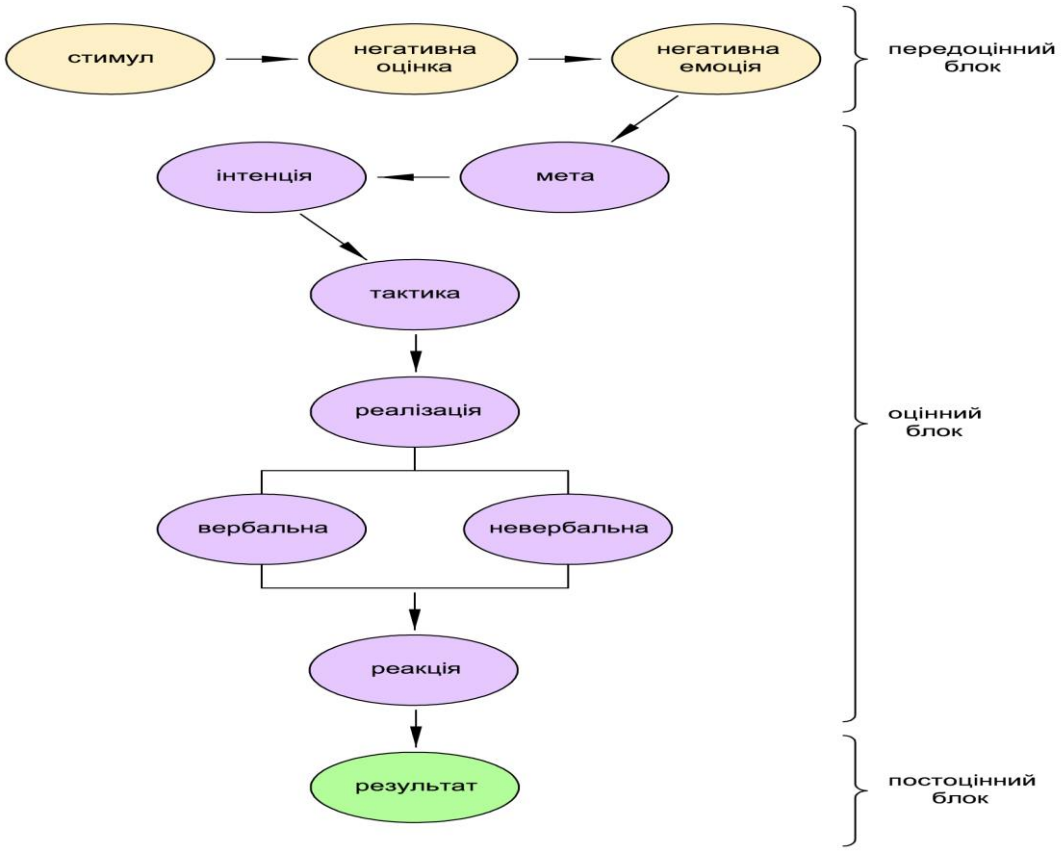

Рис. 3. Когнітивно-комунікативна модель ІНО в англомовному діалогічному дискурсі

Роз'яснимо хід наших думок. Стимулом може бути будь-який компонент комунікативної ситуації, який мовець в момент спілкування негативно оцінює згідно із власними потребами, мотивами та цілями (розглянуті вище у підрозділі 1.3.1). Переслідуючи певну комунікативну мету, він інтендує завуалювати власну негативну оцінку (вихідна інтенція) та, таким чином, здійснити прагматичний вплив на співрозмовника (кінцева інтенція). Для цього він обирає певну тактику висловлення імпліцитної негативної оцінки та реалізує її за

допомогою вербального та невербального каналів смислотворення. Висловлена ІНО провокує певну реакцію адресата, що втілюється у його респонсивності відповідно до його власних мотивів та цілей. Результатом вважаємо підтвердження здійснення прагматичного впливу, інтендованого мовцем на ґрунті висловленої ІНО, що експлікується або у авторському коментарі, або в респонсивній репліці адресата. Втім, варто зазначити, що результат може бути дистанційований від комунікативної ситуації вираження мовцем ІНО, а тому не фігурувати у безпосередній ситуації, що піддається аналізу.

Вважаємо, що запропонована модель відображає ІНО як феномен когнітивного порядку, який використовується у інтеракції для досягнення певної комунікативної мети та є рупором взаємодії комунікантів.

Аксіологічна структура дискурсу, у якій безпосередньо реалізується когнітивно-комунікативна модель ІНО, представлена трьома блоками: передоцінним, оцінним і постоцінним. Ситуацію, що передує висловленню імпліцитної негативної оцінки, яка міститься у передоцінному блоці, ми визначаємо як зріз контексту, необхідний і достатній для розуміння негативно-оцінного смислу, що реалізується в імпліцитній формі в даній ситуації спілкування. Ситуація передоцінки може включати попередній авторський коментар чи ініціальні репліки комунікантів, які є *стимулом* негативної оцінки та емоцій, та детермінують власне її висловлення мовцем. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про *результат* реалізації ІНО. Передоцінний та постоцінний блоки є факультативними та не є чітко структурованими, оскільки в багатьох випадках їх межі умовні, тобто закінчення передоцінної ситуації переходить у початок оцінної ситуації.

Серединний оцінний блок є композиційно-смисловим центром когнітивно-комунікативної моделі ІНО та предметом нашого ретельного дослідження, результати якого висвітлені в усіх попередніх розділах. Даний блок включає вербальну та невербальну реалізацію мовцем ІНО на ґрунті комунікативної мети й обраної тактики, що відповідає інтенції висловлення.

Проаналізуємо докладно на ілюстративному фрагменті структуру аксіологічного англомовного дискурсу, що містить імпліцитну негативну оцінку та компоненти її когнітивно-комунікативної моделі:

(144) *"Saul Finlayson's asked me if I'd like to go up to his yard near Newburry one Saturday morning and see some of his horses," said Patrick. They were sitting at the kitchen table, she with her Ipad switched on, trying to work out some of the newly complex report lines at Farrell's. "He said if you wanted to, you could come too."*

"Oh, I don't think so…" ***said Bianca and saw a fleeting look of disappointment on Patrick's face.*** *"I mean, horses really aren't my thing, and —"*

"I think I'd like you to come*," said Patrick.* ***"It was a friendly gesture and he is about to be my boss."***

"Of course. Sorry. No darling, of course I'll come and be a good corporate wife."

*"****Well, it would be nice****," said Patrick, and there was an edge to his voice.* ***"I haven't made many demands of that sort on you over the years."***

"No," she said, and felt a flash of remorse, leaning forward to kiss him on the cheek. "No, I know you haven't. Sorry. When will you leave BCB?"

"Not for three months," said Patrick (Vincenzi PH, 140)

Передоцінний блок виділено підкресленням та представлений у першому абзаці фрагменту. Наведений приклад ілюструє розмову дружини та чоловіка, що відбувається в домашніх умовах (*They were sitting at the kitchen table*). Проте, як демонструє авторський коментар, Б'янка вирішує питання, пов'язані із роботою (*she with her Ipad switched on, trying to work out some of the newly complex report lines*), що у даному конкретному випадку є стимулом ІНО.

Вважаємо за необхідне звернути увагу, що у передоцінному блоці міститься також інформація про статусно-рольові характеристики мовця та адресата, а також умови перебігу діалогічної взаємодії комунікантів. Дані комунікативні категорії є змістотворчими компонентами діалогічного дискурсу, що детермінують перебіг комунікації, позаяк є надзвичайно важливими у розумінні залучення та функціонування ІНО, висловленої мовцем в оцінному блоці. Варто

також відмітити, що у наведеному прикладі статусно-рольові стосунки між комунікантами є симетричними.

На висловлену пропозицію відвідати разом конюшню майбутнього боса Патріка жінка одразу реагує відмовою. Незважаючи на те, що Б'янка миттєво помічає невербальний індикатор незадоволення та розчарування (*saw a fleeting look of disappointment on Patrick's face*), жінка все ж демонструє намір уникнути візиту.

Оцінний блок ілюструє висловлення Патріком негативної оцінки відмови Б'янки імпліцитно, реалізованого на ґрунті констативу, перша частина якого функціонує як непрямий реквестив (*I think I'd like you to come*), а друга (*It was a friendly gesture and he is about to be my boss*) – як непрямий ін'юнктив. Чоловік легко інферує істинну причину відмови дружини у вигляді чергової переваги роботи над потребами сім'ї та його власними. Метою висловлення імпліцитної негативної оцінки дій дружини є інтендований маніпулятивний вплив на жінку та зміна її рішення без суперечок чи конфлікту. У даному прикладі чоловік залучає ***тактику інтрузивного перебивання*** (*I mean, horses really aren't my thing, and —" "I think I'd like you to come*)разом із ***тактикою завуальованого мовлення*** (*Well, it would be nice; I haven't made many demands of that sort on you over the years*), які у комбінації із невербальним індикатором тембру голосу (*there was an edge to his voice*), виражають докір дружині через брак уваги, який відчуває чоловік. Реакція Б'янки наявна у оцінному блоці – жінка одразу змінює власну думку, вибачається за відмову (*Of course. Sorry. No darling, of course I'll come*), та, ніби згадуючи про ще одну свою соціальну роль, а саме дружини (*a good corporate wife.*), поступається власними інтересами. Таким чином, результат висловлення чоловіком імпліцитної негативної оцінки безпосередньо наслідує реакцію адресата та накладається на неї: Б'янка одразу змінює власне рішення та погоджується на запропонований візит до боса. Крім того, авторська мова демонструє також інтеріоризований результат, досягнений через висловлення чоловіком імпліцитної негативної оцінки, а саме, докори сумління жінки (*she said, and felt a flash of remorse, leaning forward to kiss him on the cheek*), що вказує на

почуття провини від не завжди успішного балансування між роллю дружини, матері, та успішного менеджера.

Відтак, резюмуємо досягнення комунікативної мети чоловіка, тобто успішність маніпулятивної стратегії мовленнєвого впливу, досягнутого через висловлення імпліцитної негативної оцінки.

Результат висловлення імпліцитної негативної оцінки, наявний у оцінному блоці аксіологічної структури наведеного фрагменту, отримує продовження і у **постоцінному блоці,** який класифікуємо як продовження спілкування між мовцями у кооперативному руслі (виділено підкресленням у останньому абзаці). Примітно, що жінка різко змінює тему розмови (*When will you leave BCB?*), що відносимо також до проявів результату, а саме прагнення залишити позаду територію розмови, що завдає шкоди власному обличчю та викликає неприємні докори сумління.

Важливо відмітити, що даний приклад ілюструє важливу роль імпліцитної негативної оцінки у регуляції не лише мовленнєвої взаємодії комунікантів, але й їх стосунків в цілому. Висловлення негативної оцінки у імпліцитний спосіб виявляє здатність мовців взаємодіяти на ментальному рівні таким чином, що дозволяє опустити конфліктогенні експліцитні негативно-оцінні елементи, що можуть образити співрозмовника чи призвести до відкритого конфлікту з непередбачуваними наслідками. Тобто, категорія ІНО уможливлює підтримання кооперативного стилю спілкування та дозволяє уникнути неприємних моментів у комунікації.

Підсумовуючи, варто зазначити, що вищенаведений аналіз комунікативної моделі імпліцитної негативної оцінки на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу засвідчує значний прагматичний потенціал останньої у взаємодії мовців. Комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки є складним утворенням, що відбиває процес породження, реалізації та регуляції спілкування та складає серединний – оцінний – блок аксіологічної структури діалогічного дискурсу.

4.3. Ґендерні особливості реалізації імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі

Залучення мовцем імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі проявляє кореляцію (хоча і не обмежується) із *ґендерною ідентичністю*, що полягає в переживанні своєї відповідності ґендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією) [117, с. 134].

Варто відмітити, що здійснене дослідження засвідчує, що і чоловіки, і жінки висловлюють негативну оцінку у мовленні імпліцитно. Це пов’язано із багатьма чинниками, що регулюють процес комунікації в загальному, розглянутими нами у підрозділі 1.2.3.

Проте, аналізований масив ілюстративного матеріалу засвідчує відмінності у реалізації імпліцитної негативної оцінки в мовленнєвій поведінці представниками обох статей, позаяк вважаємо доцільним вказати результати здійсненого дослідження прояву ґендеру у світлі висловлення мовцем ІНО.

Досить суттєвими характеристиками особистості, що тісно пов’язані з ідентичністю і визначають ґендерні особливості вираження імпліцитної негативної оцінки, виступають такі ознаки мужності чи жіночності, як ф е м і н н і с т ь і м а с к у л і н н і с т ь. Маскулінність та фемінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими або жіночими. Це такі особливості людини (насамперед психологічні), які визначають відповідність власній психологічній статі, ґендерно-рольовим нормам і стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам поведінки, стилям життя, способам самореалізації, вибору відповідних цінностей, установок тощо [116, с. 8].

Типовими *маскулінними якостями* вважаються інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила (як фізична, так і психологічна, чи сила характеру), авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до

ризику, здатність до досягнень. Типовими *фемінними якостями* вважаються емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сензитивність, емпатійність. Для жінки важливо, щоб її зрозуміли, їй необхідно, щоб хтось розділив її почуття, висловив своє ставлення до неї, тобто психологічні стосунки для жінки важливіші, ніж результат діяльності. Для чоловіка важливо вважатися компетентним, бути визнаним, йому потрібне досягнення своїх цілей, результат розв'язання задачі важливіший за систему стосунків, які супроводжують процес розв'язання. Це виявляється, на нашу думку, у переважанні таких мовленнєвих актів у мовленні ***жінки,*** як *констативи, реквестиви та квеситиви* із супутньою ілокуцією імпліцитної негативної оцінки, та *директиви* (в тому числі ін'юнктиви) та *менасиви* у мовленні ***чоловіка*** у гетерогенній ситуації спілкування. Враховуючи чисельні приклади прагматичного транспонування мовленнєвих актів, це, безумовно, не виключає залучення у мовленні чоловіків квеситивів та констативів.

Примітно, що у гетерогенній ситуації спілкування *інтенцією* ***жінок*** при висловленні імпліцитної негативної оцінки є прагнення вплинути перш за все на емоції чоловіка, його сумління, та таким чином коригувати його поведінку. ***Чоловіки*** ж, виражаючи негативну оцінку імпліцитно, орієнтуються на результат, тобто саме на корекцію поведінки чи світогляду жінки, намагаючись уникнути емоційного сплеску.

Більша зануреність жінки як у вербальний, так і у невербальний вимір комунікації у порівнянні із чоловіками та майже фізична потреба ділитись своїми думками, почуттями та емоціями призводить, за нашим спостереженням, до значно вищої частотності залучення імпліцитної негативної оцінки у жіноче мовлення. Більшість фрагментів ілюстративного матеріалу у дослідженні демонструє висловлення імпліцитної негативної оцінки саме жінкою: 57% проти 43 % висловлень, здійснених чоловіками (дивись додаток Г). Ці дані підтверджують такі типово маскулінні якості, як прямота або стриманість у комунікації: тобто чоловік схильний виражати експліцитну негативну оцінку або

не висловлювати її взагалі. На противагу емоційної комунікативності жінок, мовлення яких часто завуальоване.

Все ж, серед тактик продукування імпліцитної негативної оцінки, вищезазначених нами у попередньому підрозділі, деякі наявні частіше у жіночому мовленні, а деякі проявляють більшу концентрацію у чоловічому. Наприклад, залучення тактики завуальованого мовлення характерне як для чоловіків, так і для жінок в однаковій мірі. В той час як тактика деперсоніфікації адресата, переходу до абстрактно-орієнтованого спілкування у висловленні імпліцитної негативної оцінки переважає у мовленні чоловіків. У реалізації імпліцитної негативної оцінки жінками домінантою є посилання на конкретний об’єкт чи особу (тактика дискредитації дій третьої особи, поведінка якої наслідується адресатом; тактика підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку адресанта, бракує адресату; тактика "підміни" адресата).

Тактики, що базуються на порушенні максими кількості принципу кооперації, а саме тактика гіперінформативності репліки, виявляється характерною у вираженні негативної оцінки імпліцитно жінками, на противагу тактиці "недосказаності", до якої звертаються у більшості чоловіки. Це підтверджує загальновідомий ґендерний стереотип про емоційність мовлення жінки та вербальну стриманість чоловіка.

Як свідчить наше дослідження, використання *гумору* як універсальної стратегії спілкування слугує вираженню імпліцитної негативної оцінки як чоловіками, так і жінками у англомовному дискурсі. Втім, чоловіки та жінки демонструють різне залучення комічного у комунікації. Зокрема, ***чоловіки*** частіше вдаються до *тактики жарту та дотепу* не лише з метою розсмішити співрозмовника і розрядити обстановку, а й часто аби замаскувати таким чином негативну оцінку, яку за певних умов спілкування не можуть висловити експліцитно. Доречне та вдале обігравання значень мовних одиниць, засноване на когнітивних операціях реперспективізації предметної ситуації спілкування, проявляється у комунікації як загостреність думки чоловіка, здатність винаходити влучні, яскраві, кмітливі висловлення чи зауваження із сатиричним відтінком та є

важливим інструментом підвищення чоловічої самооцінки та комунікативного авторитету.

Жінки частіше оперують такими різновидами гумору, як *іронія* та *сарказм* саме з метою висловити негативну оцінку дій чи слів співрозмовника. На нашу думку, це пов'язане із тим, що орієнтиром в ході бесіди для чоловіка завжди залишаються його власні вислови, а для жінки – те, що говорить співрозмовник. Уважність та спрямованість жінки на співрозмовника виявляється у мовленні здатністю сприймати найдрібніші відхилення із звичною поведінкою співрозмовника, чи між тим, що обіцяно і тим, що виконано. Відомо, що сарказм відрізняється від іронії навмисно агресивною спрямованістю [116, с.13] та високим тоном обурення. Комунікативний стиль мовлення сучасної жінки, на наше переконання, важко уявити без сарказму та іронії, імпліцитний інформаційний пласт яких дозволяє за мінімуму загрози власному обличчю висловити негативну оцінку комунікативному партнеру.

Аналіз ілюстративного матеріалу у ракурсі симетричності :: асиметричності рольових стосунків виявив наступні результати: співвідношення висловлення ***жінкою*** негативної оцінки імпліцитно у *симетричних* / *асиметричних* стосунках майже однакове 51% / 49% (дивись додаток Г, рисунок Г.2, с. 243), в той час як у ***чоловічому*** мовленні імпліцитна негативна оцінка фігурує частіше саме у *симетричних* стосунках – **63%** у порівнянні із *асиметричними* – **37%.** Прикметно, що більшість висловлень у симетричних стосунках як чоловіка, так і жінки засвідчують ідентичні результати: 70% у гетерогенному спілкуванні та 30% – у гомогенному (дивись додаток). Нагадємо, що визначальним фактором висловлення ІНО за симетричних стосунків є турбота мовця про співрозмовника, небажання образити та мінімізувати загрозу обличчю адресата. Тобто, маємо визнати, що жінки частіше зтикаються із асиметричними стосунками, ніж чоловіки.

Цікавими є результати комунікації чоловіків та жінок за асиметричних стосунків. Статистичні дані вказують, що жінки висловлюють ІНО частіше у гомогенній групі співрозмовників (67%), ніж у гетерогенній (34%). Чоловіки ж

навпаки – 37% висловлень ІНО у гомогенному спілкуванні, 63% у гетерогенному. Асиметричність стосунків включає вікову різницю та соціально-рольову дистанцію. Таким чином, дані засвідчують, що жінки висловлюють негативну оцінку імпліцитно по відношенню до жінок у асиметричних стосунках частіше, ніж по відношенню до чоловіків.

Останніми роками спостерігається загальна тенденція певної фемінізації чоловічої поведінки й маскулінізація жіночої, що позначається на всіх сферах життя, в тому числі і в реальній комунікації. Сучасне суспільство демонструє нівелювання домінуючої позиції чоловіків, адже все більше жінок реалізують так звану маскулінну комунікативну поведінку у спілкуванні [117, с.112]. Крім того, у сучасному суспільстві глобалізації та відсутності кордонів у комунікації ґендер мовця стає менш вирішальним фактором, натомість домінантою виступає соціальний статус, ступінь офіційності ситуації, а також психологічні особливості комунікантів. Учені зауважують, що сьогодні ми спостерігаємо значне послаблення поляризації гендерних ролей, взаємопроникнення жіночих та чоловічих компонентів, нівелювання відмінностей у складі ґендерних стереотипів [118, с.11].

Зокрема, ми знаходимо підтвердження даній тезі у аналізованих прикладах тактик у межах конфронтативної стратегії спілкування, а саме питань-перепитів, ехо-висловлень та інтрузивних перебивань, що вважаються типовими для маскулінного стилю спілкування. Здійснений аналіз свідчить на користь твердження про перемикання жінками фемінного коду на маскулінний із відповідним висловленням ІНО. Стереотипізовані уявлення про комунікативні ролі чоловіка та жінки руйнуються у дослідженні сучасного діалогічного дискурсу. Активна позиція жінки у комунікації реалізується у вигляді чоловічого або маскулінного комунікативного стилю.

Варто зазначити, що така поведінка часто негативно оцінюється іншими жінками, особливо якщо співрозмовниця має вищий статус, як ілюструє приклад (145) розміщений у додатку А. Фрагмент ілюструє ділову зустріч менеджера Б'янки та косметичного фармацевта Хеті. Пряма манера висловлювати свою

думку та чисельні інтрузивні перебивання Хеті спочатку збивають з пантелику Б'янку, а згодом і страшенно дратують. Спочатку жінка застосовує нейтральні респонсивні тактики ввічливої згоди на критику Хеті (*Well – yes; Well – maybe; Well, you may be right*), підтримуючи кооперативний стиль спілкування. Проте, із подальшим розвитком бесіди, рішучий, нав'язливо-агресивний стиль Хеті змушує Б'янку залучити захисні тактики з метою окреслити межі власних уповноважень та домінантність власної точки зору (*Well, it's interesting to hear your views, as an outsider, but…; I don't know that I agree, but…;*). У жінки складається враження, що вона втрачає контроль над ходом співбесіди не лише щодо робочих моментів, але й у загальній перспективі функціонування компанії. Присутня під час розмови секретар Б'янки Лара є свідком її зростаючого роздратування та дискомфорту, тому намагається завершити розмову аби попередити можливий конфлікт чи непорозуміння. Тобто, у наведеному прикладі ми спостерігаємо реалізацію стереотипно маскулінного стилю спілкування жінкою, який не лише стає предметом імпліцитної негативної оцінки співрозмовниці, але й викликає у неї когнітивний дисонанс, про що свідчить питання-перепит щодо наявності у Хеті дітей (*You've got children?*), експлікований авторською ремаркою (*She struggled to sound interested, rather than astonished*).

Соціальна природа ***ґендерних стереотипів*** як когнітивних упереджень пов'язує їх творення з політичним, релігійним, класовим, економічним, освітнім, сімейно-соціальним та іншими аспектами існування суспільства [40, с. 45]. Наші спостереження також вказують на те, що ґендерні стереотипи в сучасному діалогічному дискурсі не тільки (а подекуди і не стільки) регулюють комунікативну поведінку мовців, а все частіше *мотивують* імпліцитну негативну оцінку у спілкуванні жінок та чоловіків та є джерелом непорозумінь та конфліктів. Повсякчас натрапляємо на приклади, що демонструють свідоме маніпулювання комунікантами нав'язаними вихованням та суспільством ґендерними відмінностями у вираженні негативної оцінки поведінки співрозмовника. Зокрема, дана тенденція простежується у сімейно-побутовому діалогічному дискурсі між чоловіком та дружиною, наприклад:

(146) *"I'll see you at teatime."*

"Keep an eye on the kids, won't you?" said Bianca.

*"Of course," he said and then, **"Don't I always?"** His tone was unmistakable and she looked at him sharply.*

"Yes, you do. Of course. Thank you." (Vincenzi PH, 221)

Наведений фрагмент ілюструє висловлення докору чоловіком дружині, яка є успішним антикризовим менеджером та економістом. І хоча чоловік також має роботу, по замовчуванню саме на нього лягають більшість домашніх справ та догляд за їх трьома дітьми. Відтак, питання-перепит чоловіка (*Don't I always?*), що звучить риторично, містить імпліцитну пропозицію *I always keep an eye on the kids in contrast with you,* що, в свою чергу, є посиланням на ґендерний стереотип жінки-матері, призначення якої народжувати та виховувати дітей, на відміну від чоловіка. Варто відмітити також, що свідком даної розмови є також бос чоловіка, який в даному випадку виступає слухачем (за Г. Г. Почепцовим). Тобто перлокутивною метою висловлення імпліцитної негативної оцінки, здійсненою чоловіком на ґрунті ґендерного стереотипу, є не лише вираження догани дружині та ущипливість її сумління, але й "гра на слухача", хизування перед власним роботодавцем та підвищення власного авторитету. Присутність слухача також модифікує і респонсивність жінки, яка залучає нейтральну тактику ввічливої згоди заради збереження як власного обличчя, так і обличчя чоловіка.

Залучення ґендерних стереотипів при висловленні негативної оцінки імпліцитно спостерігаємо у гетерогенній ситуації спілкування не лише у сімейному дискурсі. Наступний фрагмент ілюструє розмову колег:

(147) *CAL: You froze my assets.*

GILLIAN: I froze our *assets, Cal.*

*CAL: **Look, it's funny, 'cause I remember hiring you, but I don't remember marrying you.***

GILLIAN: You didn't hire me, you asked me to be your partner. (LM 3/1)

Кел висловлює негативну оцінку дій Джиліан імпліцитно за допомогою констативу, що містить посилання на розподіл спільного майна подружжя, яким

співрозмовники не являються (*I don't remember marrying you*), що є когнітивним підґрунтям ґендерного стереотипу. Таким чином, чоловік засуджує вчинок Джиліан. Посилання на ґендерний стереотип дозволяє Келу виразити негативну оцінку саме в імпліцитний спосіб.

Отже, дослідження виявило переважання висловлення імпліцитної негативної оцінки жінками у порівнянні із чоловіками: 57 % проти 43 % (див. додаток). Тобто, ми підтверджуємо схильність жіночого мовлення до вуалювання негативної оцінки та потребу донести до відома співбесідника власне негативне ставлення в імпліцитній формі. Чоловіки схильні висловлювати ІНО у спілкуванні із близькими людьми, турбуючись про почуття співрозмовника. Жінки демонструють залучення ІНО як в симетричному, так і в асиметричному (рольовий статус, вік) спілкуванні.

Висновки до розділу 4

1. Оптимальна релевантність висловлення, що містить імпліцитну негативну оцінку (остенсивний стимул), передбачає мінімум затрачених на її обробку когнітивних зусиль адресата, проте максимум здійсненого когнітивного ефекту. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників або спільного когнітивного простору максимізує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки за конкретних контекстуальних умов спілкування.

2. Актомовленнєва специфіка маніфестації ІНО полягає у іллокутивній різноспрямованості висловлень. Прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій в межах одного мовленнєвого акту уможливлює вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву (в тому числі риторичні питання та питання-перепити), директиву, менасиву та метакомунікативних елементів.

3. ІНО є елементом дискурсивної стратегії мовленнєвої поведінки мовця, що належить його свідомості, втілюється у мовленні, конструює комунікативний процес та регулює його подальший розвиток. Згідно умов міжособистісного

спілкування загалом та прагматичних цілей комунікантів зокрема, розрізняємо тактики продукування імпліцитної негативної оцінки та самооцінки у межах маніпулятивної та конфронтативної дискурсивних стратегій спілкування.

4. У руслі когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення функціонування імпліцитної негативної оцінки у комунікації, що передбачає ментальну взаємодію комунікантів, їх спільне конструювання імпліцитного смислу та планований мовцем прагматичний вплив на адресата, аналіз респонсивної мовленнєвої діяльності адресата ІНО дозволив класифікувати групи захисних, атакувальних та нейтральних тактик.

5. Імпліцитна негативна оцінка є складовою аксіологічної структури діалогічного дискурсу, у якій вона безпосередньо реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі. Ця модель представлена трьома блоками: передоцінним, оцінним і постоцінним. Передоцінний блок містить інформацію про стимул, що провокує негативну оцінку та емоцію мовця. Оцінний блок є композиційно-смисловим центром когнітивно-комунікативної моделі ІНО та включає комунікативну мету, інтенції мовця, вибір тактики та реалізацію ІНО із залученням вербальних та невербальних індикаторів. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації мовцем ІНО.

6. ІНО мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі проявляє певну кореляцію із ґендерною ідентичністю, що базується на типово фемінних та маскулінних якостях мовця. У роботі проаналізовано вираження ІНО мовцями-жінками та мовцями-чловіками, що дозволило зробити висновок про більшу схильність жінки залучати імпліцитну негативну оцінку на противагу чоловікам, що, втім, пояснюється статево диференційованими особливостями.

Основні положення цього розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [68; 69; 71; 72].

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено імпліцитну негативну оцінку в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Теоретичне підґрунтя роботи складає комплекс наукових праць із лінгвоаксіології (Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, О.М. Івін), дискурсології (С.П. Денисова, Н.К. Кравченко, М.Л. Макаров, T. v. Dijk, I. Kecskes, D. Schiffrin), прагмалінгвістики (Г.Г. Почепцов, H.P. Grice, G. Leech, D. Wilson, D. Sperber), когнітивної лінгвістики (W. Croft, V. Evans, G. Lakoff, R. Langacker), когнітивної прагматики (І.С. Шевченко, О.М. Морозова, О.П. Мартинюк, І.Є. Фролова, Л.Р. Безугла, J. Nuyts).

Дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі здійснено на основі діяльнісного підходу до аналізу мови, коли до фокусу уваги лінгвістів потрапляють особливості процесу смислотворення в комунікативній взаємодії реальних мовців у ситуаційному контексті. Використання теоретико-методологічного апарату когнітивної прагматики, соціокогнітивної дискурсології та суміжних дисциплін (аксіології, психології, соціології) дозволило розкрити природу ІНО в діалогічному дискурсі.

Імпліцитну негативну оцінку в сучасному англомовному діалогічному дискурсі трактуємо як інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, що формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. За основу дослідження прийнято розуміння дискурсу як багатоаспектної когнітивно-комунікативної мовної системи-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах та ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) та використанням вербальних і невербальних знаків (мовний аспект). Відповідно, у роботі дослідження ІНО спрямоване на вивчення зазначених вище аспектів дискурсивної діяльності комунікантів. Вказані аспекти дискурсу нерозривні: прагматичні та соціокультурні аспекти мають когнітивно-психологічну основу, а когнітивні основані на комунікативному досвіді.

Здійснене дослідження ґрунтується на застосуванні комплексної методики у вивченні явища імпліцитної негативної оцінки мовця в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Зазначена методика включає вивчення комунікативних характеристик, когнітивно-номінативної специфіки та когнітивно-прагматичних аспектів реалізації і функціонування імпліцитної негативної оцінки мовця, що сприяє цілісному та ґрунтовному аналізу предмету дослідження та визначає теоретичну та методологічну основи роботи. Отже, методика дослідження базується на наступних етапах: *етап теоретико-методологічного аналізу* направлений на окреслення термінологічних меж предмету дослідження та визначення методологічних засад; *етап комунікативного аналізу* включає виокремлення фрагментів англомовного діалогічного дискурсу із сучасних художніх англомовних творів та скриптів кінодискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку; дослідження структурно-комунікативних характеристик імпліцитної негативної оцінки у діалогічній взаємодії, а також умов її вираження та реалізації; *етап когнітивно-прагматичного аналізу* направлений на виявлення когнітивних механізмів реалізації та функціонування імпліцитної негативної оцінки та її прагматичного спрямування у процесі комунікації та *етап тактико-стратегічного аналізу*, метою якого є виявлення ролі імпліцитної негативної оцінки у дискурсивному просторі діалогічній взаємодії та здатності бути знаряддям мовленнєвого впливу на співрозмовника та комунікацію в цілому.

У результаті вивчення комунікативних особливостей функціонування імпліцитної негативної оцінки у структурі ІНО було виокремлено суб’єкта оцінки (мовець, що продукує висловлення), адресата оцінки (співрозмовник / співрозмовники, якому / яким спрямоване висловлення суб’єкта ІНО) та об’єкта оцінки. Об’єктами ІНО визначено власне мовця (негативна самооцінка), адресата, непрямого адресата (слухача), предметну ситуацію спілкування та третіх осіб, неприсутніх під час комунікативної взаємодії суб’єкта оцінки та адресата.

Крім того, встановлено, що домінантними соціопрагматичними причинами імплікування негативної оцінки у мовленнєвій взаємодії є дотримання принципу ввічливості, прагнення "збереження обличчя", дотримання принципу

раціональності та присутність слухача. Аналіз досліджуваного матеріалу сучасного англомовного діалогічного дискурсу демонструє реалізацію імпліцитної негативної оцінки в симетричній та асиметричній за рольовим статусом ситуації спілкування. У випадку асиметричності взаємин комунікантів, домінуючим аспектом ввічливості мовця є соціальна складова (вимушеність *нижчого* за статусом мовця імплікувати негативну оцінку через важіль влади співрозмовника/підтримка позитивного іміджу *вищого* за статусом мовця). Натомість, у спілкуванні індивідів, відносно симетричних за статусом, у вираженні імпліцитної негативної оцінки переважає особистісний мотив мовця досягти певної комунікативної мети, впливаючи на емоційний стан адресата.

Когнітивно-номінативна специфіка ІНО полягає в конструюванні імпліцитного смислу на ґрунті когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації спілкування, а також вербальних та невербальних засобах вияву ІНО в дискурсивній діяльності мовця. Висловлення мовцем негативної імпліцитної оцінки та успішне її розуміння адресатом забезпечують вербальні та невербальні індикатори імпліцитного негативно-оцінного смислу. Дослідження виявило, що в арсеналі мовця є лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні мовні індикатори імпліцитної негативної оцінки. Невербальні індикатори виконують допоміжну роль відносно вербальних, проте подекуди домінують в імпліцитному вираженні негативної оцінки. Визначальною рисою діалогічного різновиду реперспективізації предметної ситуації спілкування є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій предметній ситуації або її складнику, але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені негативною оцінкою в перспективі спостереження цієї ситуації. Реперспективізація предметної ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки здійснюється завдяки використанню однієї з таких когнітивних операцій або їх комбінації: зміна точки огляду (просторової, часової, фігури суб'єкта-концептуалізатора); варіювання відстані між точкою огляду та об’єктом концептуалізації (специфікація / схематизація об’єкта, звуження / розширення його меж, висунення); зміна стану точки огляду

(сумарне / послідовне сканування, конструювання ситуації як рефлексивної, повторюваної); реверсування напрямку сканування ситуації.

Функціонування імпліцитної негативної оцінки забезпечують когнітивно-прагматичні фактори розумово-мовленнєвої взаємодії комунікантів. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників або спільного когнітивного простору максимізує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки у конкретній комунікативній ситуації.

Результати дослідження свідчать на користь того, що імпліцитний спосіб вираження негативної оцінки реалізується на основі транспонування експресивної іллокуції негативної оцінки й на інші види мовленнєвих актів Вивчення актомовленнєвої специфіки висловлень ІНО виявило, що прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій в межах одного мовленнєвого акту уможливлює вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву, директиву, менасиву та деяких метакомунікативних елементів.

Імпліцитна негативна оцінка є елементом стратегічної мовленнєвої поведінки комуніканта та знаходить своє вираження у межах маніпулятивної та конфронтативної стратегій згідно умов міжособистісного спілкування загалом та прагматичних цілей комунікантів зокрема. У діалогічній інтеракції ці стратегії реалізуються у вигляді конкретних тактик імпліцитної негативної оцінки та імпліцитної негативної самооцінки мовця. Мовець реалізує стратегію *маніпуляції* через тактики "завуальованого" мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої наслідується адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника; "підміни" лексичної одиниці, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки. Стратегія *конфронтації* реалізується через тактики дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму; повторення (ехо-висловлення) попередньої репліки співрозмовника та інтрузивного перебивання.

Реакція адресата в діалогічному мовленні виявляється у актуалізованих ним респонсивних тактиках реагування на репліку мовця, що містить імпліцитну негативну оцінку. Респонсивні тактики реагування на висловлену в ініціюючій репліці мовця імпліцитну негативну оцінку охоплюють захисні (активно-захисні і пасивно-захисні), атакувальні та нейтральні групи тактик.

В аксіологічній структурі діалогічного дискурсу імпліцитна негативна оцінка реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі, що містить передоцінний, оцінний та постоцінний блоки. Передоцінний блок містить інформацію про стимул, що провокує негативну оцінку та емоцію мовця. Оцінний блок є композиційно-смисловим центром когнітивно-комунікативної моделі ІНО та включає комунікативну мету, інтенції мовця, вибір тактики та реалізацію ІНО із залученням вербальних та невербальних індикаторів. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації мовцем ІНО.

Дослідження ґендерних ознак вираження імпліцитної негативної оцінки виявило, що жінки схильні залучати імпліцитну негативну оцінку частіше чоловіків: 57 % ІНО у жіночому мовленні проти 43 % ІНО у чоловічому. Результати дослідження підтверджують схильність жіночого мовлення до вуалювання негативної оцінки та потребу донести до відома співбесідника власне негативне ставлення в імпліцитній формі. Чоловіки схильні висловлювати ІНО у спілкуванні в спілкуванні із близькими людьми, турбуючись про почуття співрозмовника. Жінки демонструють залучення ІНО як в симетричному, так і в асиметричному (рольовий статус, вік) спілкуванні.

Здійснений у дисертації аналіз явища імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі відкриває перспективи подальших досліджень, які можуть бути пов’язані із будь-яким розглянутим аспектом: подальше дослідження конітивно-прагматичних факторів функціонування імпліцитної негативної оцінки, невербальних засобів її висловлення, а також поглиблення знань про тактико-стратегічний потенціал залучення імпліцитної

негативної оцінки. Крім того, перспективним видається дослідження респонсивності адресата на висловлену в імпліцитний спосіб негативну оцінку та її здатність до регуляції комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Смысл как лингвофилософский феномен. *Вестник Томского государственного университета. Филологи*я. № 1 (21), 2013. С. 5—14.
2. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі : монографія. Вінниця : Нова книга, 2008. 160 с.
3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
4. Арутюнова Н. Д. Показатели чужой речи: де, дескать, мол. К проблеме нтепретации речеповеденческих актов. *Язык о языке*. Москва, 2000. С. 437—452.
5. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної амерканської прози малої форм : монографія. Дрогобич : Вимір, 2009. 296 с.
6. Бабелюк О. А. Стилістичні засоби і прийоми крізь призму лінгвосинергетик. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 14. №1. 2011. С. 7—17.
7. Балли Ш. Язык и жизнь. Москва : Эдиториал УРСС, 2003. 233 с.
8. Бахтин М. М. Автор и герой: к философским основам гуманитарных наук. СПб., 2000. 336 с.
9. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва : Лабиринт, 2015. 416 с.
10. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ: Академія, 2011. 304 с.
11. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
12. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
13. Безугла Л. Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2009. №867.

Вип. 60. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/itstream/123456789/4934/2/L.R. %20 Bezugla.pdf (дата звернення: 12.08.2016)

14. Безугла Л. Р. Имплицитные смысли в дискурсе: когнитивно-коммуникативный подход. *Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. сб. науч. трудов*. Харьков, 2010. №1. С. 8—21.
15. Безуглая Л. Р. Понятие «значение» и «смысл» в прагмалингвистике. *Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. сб. науч. трудов*. Харьков, 2012. №4. С. 6—23.
16. Безугла Л.Р. Риторичні запитання як імпліцитні мовленнєві акти. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2009. №866. Вип. 59. С. 55—59.
17. Безушко. С. В.Теоретичний погляд на проблему гендерних досліджень з головної позиції гендерного виховання. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць*. Миколаїв, 2011. Т. 2. Вип. 7 С. 26—30.
18. Бєлозьорова О. М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис… канд. філол. наук : 10.02.04 Харків, 2007. 224 с.
19. Бєссонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно- гендерні аспекти : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2002. 362 с.
20. Болдырев Н. Н. Языковая оценка в контексте познавательных процессов Non multum, sed multa: Немного о многом. *У когнитивных истоков современной терминологии : сб. науч. тр. в честь В.Ф. Новодрановой*. Москва, 2010. С. 47—56.
21. Болдырев Н. Н. Два типа оценочных категорий в системе модусной категоризации в языке. *От значения к форме, от формы к значению : сб. науч. тр*. Москва, 2012. С. 73—86.

22. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой акт и его роль в вербальной коммуникации. *Языковое общение и его единицы : сб. науч. тр*. Калинин, 1986. С. 12—18.
23. Богданов В. В. Предложение и текст в содержательном аспекте : монография. СПб., 2007. 280 с.
24. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций. Тамбов : Изд-во Тамб. гос. ун-та, 2001. 123 с.
25. Бондарко А. В. Эксплицитность / имплицитность в общей системе категоризации семантики. *Эксплицитность / имплицитность выражения смыслов : сб. науч. тр*. Калининград; Светлогорск, 2006. С. 21—24.
26. Буяр І. Є. Лінгвокультурна і гендерна диференціація у вираженні оцінки (на матеріалі британського та американського національних варіантів сучасної англійської мови). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 32(1). С. 17—20.
27. Велівченко В. О. Імплікатура як спосіб трансляції емоцій мовця (на матеріалі сучасного англомовного емотивного дискурсу) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Черкаси, 2011. 211 с.
28. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: в 2-х т. Москва: Академия, 2006. 448с., 432с.
29. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
30. Волкова Л. М. Маніпулятивний потенціал дискурсивних маркерів. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Серія: Прагмалінгвістичні та психолінгвістичні студії*. Луцьк, 2010. № 9 С. 9–15.
31. Волкова Л. М. Хеджінг як комунікативна стратегія в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2010. Вип. 25. С. 69—75.
32. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. 2-е изд., доп. Москва : Эдиториал УРСС, 2002. 280 с.

33. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2004. №635. С. 18—22.
34. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в потебнянській ретроспективі. *Мовознавство : наук-теорет. журн. / Ін-т мовозн. ім. О. О. Потебні, Укр. мовно-інформ. фонд Нац. акад. наук України*. Київ, 2005. № 6. С. 18—25.
35. Воробйова О. П. Художественная семантика: когнитивный сценарий. *С любовью к языку*. Москва – Воронеж, 2002. С. 379—384.
36. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. Москва : Новое литературное обозрение, 1996. 352 с.
37. Гингер Серж Женский мозг, мужской мозг. URL: http://www.sergeginger.net/resources/06.Brain+M$3AF.ru.pdf (дата звернення 23.11.2017)
38. Гольцова М. Г. Виведення імплікатур в англійській та українській мовах: логіко-прагматичний та контрастивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.філол.наук : 10.02.17. Київ, 2016. 21 с.
39. Гончарова Н. В. Аксіологічна структура англомовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози) : дис. ... канд. філол..наук : 10.02.04. Київ, 2002. 182 с.
40. Горошко Е. И. Языковое сознание: гендерная парадигма : монография. Харьков : Инжэкс, 2003. 440 с.
41. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация : сб. трудов. Москва : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.
42. Денисова С. П. Дискурс у сучасних комунікаційних системах. *Дискурс у комунікаційних системах : зб. наук. ст.* Київ, 2004. С. 5—14.
43. Дементьев В. В. Непрямая коммуникация. Москва : Гнозис, 2006. 376 с.
44. Долинин К. А. Имплицитное содержание высказывания. *Вопросы языкознания : науч. журн.* Москва, 1983. № 6. С. 37—47.

45. Дрібнюк В. Т. Когнітивно-комунікативна специфіка суб'єктивної модальності в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2015. 20 с.
46. Ивин А. А. Импликации и модальности. Москва : ИФРАН, 2004. 128 с.
47. Ильин В. В. Аксиология. Москва : Изд-во МГУ, 2005. 216 с.
48. Иссерс О. С. Речевое воздействие. Москва : Флинта, 2013. 240 с.
49. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход. *Вісник Харківского національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2009. № 848. С. 3—10.
50. Жаботинская С. А. Ономасиологические модели и событийные схемы. *Вісник Харківского національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків, 2009. № 837. С. 3—14.
51. Загнітко А. П. Основи дискурсології : наук.-навч. видання. Донецьк : ДонДУ, 2008. 194 с.
52. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис : підручник. Донецьк : ДонДУ 2011. 992 с.
53. Залевская А. А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст : избранные труды. Москва, 2005. 543 с.
54. Екман П. Теорія брехні. Країна мрій, 2012. 320 с.
55. Ермакова Е. В. Имплицитность в художественном тексте (на материале англоязычной и русскоязычной прозы психологического и фантастического реализма) : монография. Саратов, 2010. 199 с.
56. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка : кол. монография / под ред. И.С. Шевченко. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2017. 246 с.
57. Камінська М. О. До питання визначення імпліцитності як лінгвістичної категорії. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: тези доп. XIV наук. конф. з міжн. уч.*, 27 березня 2015р. Харків, 2015. С. 77—78.

58. Камінська М. О. Слово, контекст та значення: соціокогнітивний вектор у прагматиці. *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжн. наук-практ. конф*. 01–03 квітня 2015 р. Київ, 2015. С. 142—143.
59. Камінська М. О. Імліцитна оцінка у фокусі сучасних дискурсивних досліджень. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна*. Острог, 2015. Вип. 51. С. 204—207.
60. Камінська М. О. Когнітивно-прагматичний потенціал контексту: сучасний вектор досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія Філологія (мовознавство)*. Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 170—174.
61. Камінська М. О. Аксіологічна природа лінгвістичної категорії оцінки. *Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук: матеріали міжн. наук-практ. конф*. 27–28 листопада 2015 р. Одеса, 2015. С. 47—49.
62. Камінська М. О. Когнітивний аспект лінгвістичної категорії оцінки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія "Філологічні науки*". Кропивницький, 2016. Вип. 145. С. 312—316.
63. Камінська М. О. Мовленнєві особливості негативної імпліцитної самооцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжн. наук-практ. конф.* 30 березня–1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 153—154.
64. Камінська М. О. Діалогічний дискурс як середовище реалізації категорії оцінки. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури: матеріали міжн. наук-практ. конф.* 8–9 квітня 2016 р. Львів, 2016. С. 92—95.
65. Камінська М. О. Лексико-граматичні характеристики висловлень з імпліцитною негативною оцінкою. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016 IV (25), Issue: 105. P. 84—88. ISSN 2308-5258
66. Камінська М. О. Реперспективізація ситуації з імпліцитним вираженням негативої оцінки мовця (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу).

Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство. Дніпро, 2017. Вип. 23 (2) № 11. Том 25. С. 37—47.

67. Камінська М. О. Соматикон невербальної трансляції імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі: гендерний аспект. *Південний архів. Філологічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, 2017. Вип. LXVI. С. 126—132.
68. Камінська М. О. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки комуніканта (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник: наук.-практ. журнал*. Одеса, 2017. Вип. 9. Том 1. С. 84—89.
69. Камінська М. О. Ехо-висловлення як засіб вербалізації імпліцитної негативної оцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжн. наук-практ. конф*. 29 березня–31 березня 2017р. Київ, 2017 С. 182—183.
70. Камінська М. О. Комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки у аксіологічній структурі англомовного діалогічного дискурсу. *Сучасний вимір філологічних наук: матеріали міжн. наук-практ. конф*. 21-22 липня 2017 р. Львів, 2017. С. 106—109.
71. Камінська М. О. Гендерний аспект дослідження імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи: матеріали всеукр. наук. інтернет конф*. 28-29 березня 2018 р. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 33—40.
72. Камінська М. О. Методологічні засади дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця у сучасному англомовному діалогічному дискурсі. *Південний архів. Філологічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, 2018. Вип. LXVI. С. 126—132.
73. Карасик В. И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
74. Кашкина О. В. Функциональный анализ самооценочных высказываний как средства вербализации Я – концепта : на материале интервью немецкой прессы: автореф на соискание учен. степ. дис. канд. филол. наук : 10.02.04. Воронеж, 2005. 24 с.

75. Клочко Л. И. Высказывания похвалы в коммуникативно-деятельностной парадигме общения (на материале англ. яз.): дис. … канд. филол. наук : 10.02.04. Сумы, 2003. 193 с.
76. Кирилина А. В. Гендерные исследования в лингвистике и теории коммуникации : учебное пособие. Москва : РОССПЭН, 2004. 252 с.
77. Кириченко Т. С. Перебивання в мовленнєвій взаємодії (на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2016. 249 с.
78. Кобзєв М. В. Лексичний повтор в англійській і українській мовах: структура й семантика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2014. 20 с.
79. Колшанский Г. В. Паралингвистика. Изд. 4-е. Москва : Эксмо, 2010. 96 с.
80. Король А.А. Висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі : дис.. на канд. філол.. наук : 10.02.04. Чернівці, 2007. 212 с.
81. Корольов І. Р. Когнітивно-комунікативна категорія кооперативності в міжособистісному спілкуванні. *Studia linguistica : зб. наук. пр*. Київ, 2014. Вип. 8. С. 369—375. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2014_8_61 (дата звернення: 14.03.2017)
82. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту. *Studia Linguistica : зб. наук. пр.* Київ, 2008. С. 48—53. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_1/048_053.pdf (дата звернення: 21.07.2018)
83. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки : монографія. Львів, 2000. 350 с.
84. Кравченко А. В. О традициях, языкознании и когнитивном подходе. *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство : сб. научн. тр*. Москва, 2009. С. 51—65.
85. Кравченко Н. К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев : Интерсервис, 2017. 288 с.

86. Красных В. В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
87. Крисанова Т. А. Висловлювання з негативною оцінкою адресата в сучасній англійській мові (комунікативно-прагматичний аспект): дис. … канд. філол…наук : 10.02.04. Київ, 1999. 198 с.
88. Крейдлин Г.Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации. Москва : Языки славянской культуры, 2005. 255 с.
89. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика. Москва : Новое лит. обозрение, 2002. 580 с.
90. Костарева Е.В. Особенности концепта "оценка" и возможные этапы ее обьективации. *Вестник Пермского университета : научн. журн*. Пермь, 2014. Вып. 1(25). С. 28—35.
91. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Тамбов, 2009. №1. С. 5—12
92. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва, 2004. 560 с.
93. Кузенко Г. М. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості емотивних висловлювань негативної оцінки (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Миколаїв, 2006. 211с.
94. Кузнєцова Г. В. Алюзія як лінгвістичне явище. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2014. № 9. С. 89—91.
95. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
96. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва, 2009. 258 с.
97. Лингвистика и аксиология: этносемиометрия ценностных смыслов: коллективная монография / под ред. Е. Ф. Серебренниковой. Москва, 2011. 352 с.

98. Лук'янець М. Г. Респонсивні стратегії і тактики в сучасному англомовному діалогічному дискурсі: дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2016. 196 с.
99. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 280 с.
100. Маркелова Т. В. Прагматика и семантика средств выражения оценки в русском языке : монография. Москва, 2013. 300 с.
101. Мартынюк А. П. Когнитивно-коммуникативная лингвистика: в поисках базовых принципов и методик анализа. *Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. сб. науч. трудов*. Харьков, 2016. № 12. С. 17—35.
102. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англомовному дискурсі : монографія. Харків, 2004. 292 с.
103. Мартинюк А. П. Перспективи дискурсивного напряму дослідження концептів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2009. № 837. С. 14—18.
104. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків, 2011. 196 с.
105. Михальченко М. М. Внутрішньотекстова градація оцінки: комунікативно-прагматичні функції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2010. 20 с.
106. Морозова О.І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2008. № 811. С. 41—45.
107. Морозова Е. И. Когнитивно-коммуникативный подход к пониманию природы значения. *Нова філологія: зб. наук. пр*. Запоріжжя, 2012. Вип. 54. С. 111—117.
108. Морозова Е.И. Ложь как дискурсивное образование : лингвокогнтивный аспект : монография. Харьков : Экограф 2005. 300 с.

109. Морозова Е. И. Мировоззренческие параллели в трактовке содержания терминов "дискурс", "контекст", "ситуация". *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2010. Вип. 62. С. 99—105.
110. Морозова О. І. Моде.ль розвитку комунікативної ситуації неправди. *Вісник Харківського національного університету. Серія Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2007. №773. С. 16—19.
111. Назаренко І.О. Транспозиція граматичних форм іменних частин мови: функціонально-семантичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2009. 21 с.
112. Некрасова Н. А. Имплицитность разноуровневых синтаксических конструкций в русском и английском языках: автореф на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.01. Ростов н /Д., 2003. 24 с.
113. Нетребіна С. П. Соматикон емоційного реагування персонажа в англомовному художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.04. Київ, 2016. 20 с.
114. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения. Москва : Высшая школа, 2009. 170 с.
115. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 20 с.
116. Осіпова Т. Ф.Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2012. С. 7—14.
117. Основи теорії гендеру : навч. посібник. Київ, 2004. 536 с. URL: http://gender.at.ua/_ld/1/186_osnovy_teorii_g.pdf (дата звернення: 13.09.2017)

118. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) : монографія. Москва, 2002. 288 с
119. Панченко, І. М. Імпліцитна адресатна референція в німецькомовному дискурсі: структурно-семантичний і прагмадискурсивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2016. 22 с.
120. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація: посібник. Вінниця : Нова книга, 2013. 168 с.
121. Приходько А. И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке : монография. Запорожье : Изд-тво Запорожск. ун-та, 2004. 321 с.
122. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы : монография. Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. 307 с.
123. Потапенко С. И. Лингвориторические стратегии: дискурсивная и жанровая дифференциация. *Теоретична і дидактична філологія*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 25. С. 314—322.
124. Почепцов Г. Г. Избранные труды по лингвистике : монография. Винница : Нова книга, 2013. 560 с.
125. Почепцов Г.Г. Молчание как речевой акт или how to do things without words. *Сб. научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореза*. Москва, 1985. Вып. 252. С. 43—52.
126. Пшеничних А. М. Діяльнісний підхід до вивчення особливостей реперспективізації ситуації комунікантами. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2010. № 928. С. 52—58.
127. Пшеничних А. М. Реперспективізація предметної ситуації в англомовному діалогічному дискурсі (на матеріалі мультимедійних

ігрових кінотворів) : дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2011. 327 с.

128. Рибакова О. В. Гендерна специфіка втілення стратегії незгоди в усній англомовній неофіційній комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.04. Харків, 2016. 22 с.
129. Рудик І. П. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові: дис...канд філол.наук: 10.02.04. Житомир, 2000. 174 с.
130. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: монографічний навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
131. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
132. Серажим К. С. Категорії оцінки й аргументації публіцистичній мові газети. URL : http://journlib.univ.kiev.ua/index. php?act=article&article=1240 (дата звернення: 21.05.2016)
133. Серякова И. И. Типология невербальных знаков коммуникации. *Science and Education a New Dimension. Philology*. II(5), Issue: 28, 2014. С. 84—88.
134. Серякова И. И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография. Киев : Изд. центр КНЛУ, 2012. 280 с.
135. Сліпецька В. Д. Негатив у комунікації, чи маніпулятивні стратегії і тактики конфліктного спілкування: дослідницькі постулати і перспективи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн*. Житомир, 2013. Вип. 3. С. 287—290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2013_3_58. (дата звернення: 23.02.2018)
136. Соловйова Л. Ф. Вираження аксіологічних категорій у сучасній англійській мові (атрибутиви, предикативи і релятиви оцінки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд.філ.наук :10.02.04. Харків, 2000. 22 с.

137. Солодилова И. А. Глагольная оценочность: когнитивные основы оценочного смыслообразования. *Филологические науки. Вопросы теории и практики: сб. науч. тр.* Тамбов, 2014. № 3 (33): в 2-х ч. Ч. I. С. 173—176.
138. Стеріополо О. І. Комунікативно-прагматичні категорії усного мовлення. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: наук. журн*. Чернівці, 2010. №1. С.143—153.
139. Стериополо Е. И. Речевая коммуникация: правила, стратегии и единицы общения. *Філологія і освітній процес: 21 століття : матер. міжнар. наук. конф*. 30 вересня – 2 жовтня 2010 р. Одеса, 2010. С.156—160.
140. Стрельченко Н. С. Питання-перепити у англомовному діалогічному дискурсі: дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2016. 238 с.
141. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика. Винница : Нова книга, 2009. 345 с.
142. Сухих С. А., Зеленская В. В. Прагматическое моделирование коммуникативного процесса: сборник статей. Краснодар, 1998. 160 с.
143. Токарева Е. Н. Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе: дисс. … на соиск. уч. степени канд. филол. наук : 12.02.04. Уфа, 2005. 204 с.
144. Трипольская Т. А. Языковая интерпретация чужой оценки. Говорящий и слушающий. *Языковая личность, текст, проблемы обучения: матер. межд. науч.-метод. конф*. СПб., 2001. С. 264—289.
145. Трубенко І. А. Художня метонімія у та її дискурсивний потенціал у прозі англійського модернізму (на матеріалі творів Вірджинії Вулф і Девіда Герберта Лоуренса) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 22 с.
146. Усик Л. М. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. 24 с.

147. Федорів Я. Р. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик : монографія. Київ : НаУКМА, 2010. 187 с.
148. Фролова І. Є. Дискурсивна стратегія як когнітивно-комунікативний феномен. *Культура народов Причерноморья : науч. журн*. Симферополь, 2006. № 82. Т. 2. С. 207—209.
149. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англомовному дискурсі: дис. … доктора філол. наук : 10.02.04 Харків, 2015. 508 с.
150. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі: монографія. Харків : Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна, 2009. 344 с.
151. Халіман О. В. Морфологічні засоби вираження категорії оцінки в сучасній українській мові: рід і число : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Херсон, 2010. 20 с.
152. Хорошилова, В. М. Стратегія завдання образи у німецькомовному діалогічному інтернет-дискурсі : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2017. 20 с.
153. Черняк О. П. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень осуду (на матеріалі англомовного художнього дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2009. 20 с.
154. Чугу С. Д. Cultural models in the cognitive framework. *Мова і культура : наук. журн*. Київ, 2011. Вип. 14, т. 1. С. 126—132.
155. Чугу С. Д. Вербальні засоби реалізації комунікативної стратегії впливу в політичному дискурсі: лінгво-прагматичний аспект. *Наукові записки: Філологічні науки*, Кропивницький, 2017. № 153. С. 343—348.
156. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций : монография. Москва : Эксмо, 2008. 416 с.
157. Шаховский В. И. Что такое лингвистика эмоций. URL: http://tverlingua.ru/archive/012/3_shakhovsky.pdf (дата звернення:13.01.2016)

158. Швачко С. О. Мовчання як силенціальний ефект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця, 2012. Вип.15. С. 225—230.
159. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-18 вв.: монография. Харьков: Константа, 1998. 168 с.
160. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колект. монографія. Харків, 2005. С. 105—117.
161. Шевченко И. С. Речевой акт как единица дискурса: когнитивно-прагматический подход. *Тверской лингвистический меридиан: В мире языка: сб. науч. тр*. Тверь, 2007. Вып. 7. С. 69—80.
162. Шевченко И. С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике. *Вісник Харківського національного імені В. Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2004. № 635. С. 202—205.
163. Bara B. G. Cognitive Pragmatics. The Mental Processes of Communication. Cambridge/MA, 2010. 304 p.
164. Barr D. J., Keysar B. Making sense of how we make sense: the Paradox of egocentrism in language use. *Figurative Language Comprehension*: Herbert L. Colston and Albert N. Katz (eds), 2005. P. 21—43.
165. Blackwell Guide to the Philosophy of Language: Michael Devitt and Richard Hanley (Eds.). Oxford, UK, 2006. 457 p.
166. Blakemore D. Understanding Utterances. An Introduction to Pragmatics. Cambridge : Oxford, UK, 1992. 204 p.
167. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : UK, 1987. 345 p.
168. Chafe W. Discourse, consciousness and time: the flow and displacement of conscious experience on speaking and writing. Chicago, 1994. 392 p.

169. Chapman S., Routledge Ch. (eds.) Key ideas in linguistics and the philosophy of language. Edinburgh, 2009. 258 p.
170. Claridge C. Hyperbole in English: A corpus-based study of exaggeration. Cambridge, 2011. 302 p.
171. Clark H. H. Definite reference and mutual knowledge. *Elements of discourse understanding*. Cambridge, 1981. P. 10—63.
172. Clark H. H. Using Language. Cambridge : UK, 1996. 372 p.
173. Coates J. Women Talk: Conversation Between Women Friends. London : Longman, 1996. 182 p.
174. Cognitive Pragmatics. Handbooks of Pragmatics: ed. by Hans-Jörg Schmid. vol. 4. Berlin/New York, 2012. 648 p.
175. Croft W. Cognitive linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
176. Cruse A. Glossary of Semantics and Pragmatics. Edinburg : Edinburgh University Press, 2006. 205 p.
177. Dialogue as a Means of Collective Communication: ed. by. B. Banathy. Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2005. 455 p.
178. Dijk T.A., van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 267 p.
179. Dijk T.A., van. Cognitive context models and discourse. *Language Structure, Discourse and the Available to Consciousness* : ed. by M. Stamenow. Amsterdam, 1997. P. 189—226.
180. Eckert P. and McConnell-Ginet S. Language and Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 380 p.
181. Evans V. Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburgh, 2006. 851 p.
182. Explicit Communication: Robyn Carston's Pragmatics: Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition. England, 2010. 294pp.
183. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 440 p.

184. Fraser B. What are discourse markers? *Journal of pragmatics*. 1999. Vol. 31. P. 931—952.
185. Harre R. The Singular Self: An Introduction to the Psychology of Personhood. London : SAGE Publications Inc, 1998. 208 p.
186. Handbooks of Pragmatics: ed. by Hans-Jörg Schmid H.-J. vol. 4. De Gruyter Mouton, Berlin/New York, 2012, 648 pp
187. Handbook of Language and Gender: ed. By J. Holmes, M. Meyerhoff. Oxford : Blackwell, 2003. 759 p.
188. Intention, Common Ground and the. Egocentric Speaker-Hearer: ed. by Istvan Kecskes, Jacob Mey. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2008. 300 p.
189. Gibbs R. W., Colston H. W. Interpreting Figurative Meaning. New York : Cambridge University Press, 2012. 390 p.
190. Giora R. On Our Mind: Salience, Context and Figurative Language. Oxford : Oxford University Press, 2003. 272 p.
191. Givon T. Context as other minds: The pragmatics of sociality, cognition and communication. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. 283 p.
192. Grice H. P. Further notes on logic and conversation. *Syntax and Semantics*. N.Y., 1978. Vol. 9: Pragmatics. P. 113—127.
193. Grice H. P. Logic and Conversation. *Studies in the Way of Words*. Cambridge (Mass.), London, 1991(a). P. 22—40.
194. Grice H. P. Meaning. *Readings in the philosophy of language*. Englewood, 1971. P. 436—444.
195. Grice H. P. Presuppositions and conversational implicature. *Radical Pragmatics*. N.Y., 1981. P. 183—198.
196. Goffman E. On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. *Communication in face-to-face interaction*. Harmondsworth, 1972. P. 319—346.
197. Goffman E. The Presentation of self in everyday life. N.Y. : Anchor, 1959. 202 p.

198. Haugh M. The intuitive basis of implicature. *Relevance theoretic implicitness versus Gricean implying*. *Pragmatics.* Vol. 12:2, 2002. P.117—134
199. Haugh M., Jaszczolt K. M. Speaker intentions and intentionality. *Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge, 2012. pp. 87—112.
200. Hunston S. Corpus approaches to evaluation: phraseology and evaluative language. London : Routledge, 2011. 212 p.
201. Kecskes I., Zhang F. Activating, seeking and creating common ground. A socio-cognitive approach. *Pragmatics and Cognition* Vol. 17:2, 2009. P. 331—355.
202. Kecskes I. The paradox of communication. Socio-cognitive approach to pragmatics. *Pragmatics and Society*. Vol. 1.1, 2010, P. 50—73. URL: http://www.albany.edu/faculty/ikecskes/files/04kec[1]%20paradox%20of%20communication.pdf (дата звернення: 6.07.2015)
203. Kecskes I. Intercultural Pragmatics. Oxford : Oxford University Press, 2014. 256 p.
204. Kecskes I. Word, context and communicative meaning. *Russian Journal of Linguistics (former Bulletin of Peoples's Friendship University of Russia. Series Linguistics)*, no. 1, 2014. P. 7—18.
205. Kintsch W., van Dijk T A. Toward a model of text comprehension and production. *Psychological review.* № 85,1978. P. 363—394 pp.
206. Kopytko R. What is wrong with modern accounts of context in linguistics? *Vienna English working papers*. Vol. 12, 2003 № 1. P. 45—61.
207. Kopytko R. Relation in pragmatics: a theoretical introduction. *RASK*, 2003. Issue 18. P. 93—114.
208. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live by. Chicago : CUP, 1980. 242 p.
209. Langacker R.W. Cognitive Grammar. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York, 2007. P. 421—462.
210. Langacker R. W. Discourse in cognitive grammar. *Cognitive Linguistics*. 2001. Vol. 12, №2. P. 143—188.

211. Langacker R. W. Grammar and conceptualization. Berlin : Gruyter de Mouton., 2000. 427 p.
212. Leathers Dale G. Successful nonverbal communication: principles and applications. Allyn & Bacon, 2008. 401 p
213. Leech G. Principles of pragmatics. London : Longman, 1983. 264 p.
214. Malrieu J.-P. Evaluative semantics. London : Longman, 2002. 329 p.
215. Martin, J. R.. The language of evaluation : appraisal in English. London & New York, 2006. 291 p.
216. Mendoza F. J. R., Masegosa A. G. Cognitive modeling: a linguistic perspective. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2014. 260 p.
217. Mey J. L. Pragmatics: an introduction (2nd ed.). London : Wiley-Blackwell, 2001. 392 p.
218. Nelson A. The Gender Communication Handbook: Conquering Conversational Collisions. Wiley imprint, 2012. 352 p.
219. Noh Eun-ju Echo questions: Metarepresentation and pragmatic enrichment. Linguistics and Philosophy, 21, 1998. P. 603—628.
220. Nuyts J. Epistemic Modality, Language and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective. Amsterdam : John Benjamins, 2001. 428 p.
221. Nuyts J. Intentions in Language Use. Antwerp : University of Antwerp, 1993. 211 p.
222. Plutchik R. The Nature of Emotions. URL: http://www.emotionalcompetency.com/papers/plutchiknatureofemotions%202001.pdf (дата звернення: 4.09.2016)
223. Roth W.-M. On Meaning and Mental Representation: A Pragmatic Approach. Rotterdam, 2013. 227 p.
224. Searle J. R. Making the Social World: The Structure of Human Civilization. Oxford University Press, NY, 2010. 224 p.
225. Searle J. R. A classification of illocutionary act. *Language in society* 5 (1), 1976. P. 1—23.

226. Schiffrin D. The introduction. *The handbook of discourse analysis*: ed. by D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. Oxford, 2001. P. 1—10.
227. Schiffrin D. Approaches to discourse. Oxford : Blackwell Publishers, 1994. 470 p.
228. Schmitz H.-C. Accentuation and Interpretation. Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition, New York : Palgrave Macmillan, 2008. 235 p.
229. Stalnaker R. C. Common ground. *Linguistics and Philosophy* №25, 2002. P. 701—721.
230. Sperber D., Wilson D. Pragmatics, modularity, mind-reading. *Mind & Language*, 17 (1-2), 2002. P 3—23 URL: http://www.dan.sperber.fr/wp-content/uploads/2009/09/PragmaticsModularityMindReading.pdf (дата звернення: 09.02.2018)
231. Sperber D., Baumard N., André J.-B. A mutualistic approach to morality: The evolution of fairness by partner choice. *Behavioral and brain sciences*, 36, 2013. P.59—122. URL: http://www.dan.sperber.fr/wp-content/uploads/BaumardAndr%C3%A9SperberBBS2013.pdf (дата звернення: 02.02.2018)
232. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. Blackwell: Oxford UK & Cambridge USA, 1995, 326 p.
233. The Handbook of Language and Gender: ed. by J. Holmes, M. Meyerhoff. Blackwell, Oxford, 2003, 759 p.
234. Tomasello M. A Natural History of Human Thinking. Harvard University Press, 2014. 192 p.
235. Tsur R. Aspects of cognitive poetics. *Cognitive stylistic: Language and cognition in text analysis.* Amsterdam : John Benjamins, 2002. P. 279—318.
236. Turnbull W. Language in Action: Psychological Models of Conversation. Hove UK, 2003. 249 p.
237. Wilson D., Sperber D. On verbal irony. *Lingua* № 87. 1992. P. 53—76
238. Yule, G. Pragmatics (5th Impression). Oxford University Press, 2000. 285 p.

239. Zhang X. Echoing in Real-life English Conversation. *PALA: The Poetics and Linguistics Association, Occasional papers*. № 9, 1998. P. 2—16.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

240. Краткий словарь когнитивных терминов : под общ. ред. Е.С. Кубряковой. Москва : Издательство Московского государственного университета, 1996. 245 с

241. Філософський енциклопедичний словник : голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

242. Философский энциклопедический словарь : ред.-сост. Е. Ф. Губский. Москва : ИНФРА-М, 2009. 575 с.

243. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

244. **BLL 1/2** Big little lies. Season 1, Episode 2. 52 min. HBO Enterprises, 2017. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=big-little-lies-2017&episode=s01e01 (дата звернення: 12.10.2018)
245. **Bull 1/2** Bull. Season 1. Episode 3. 53 Min. CBS Television Studios, 2016. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=5990330s (дата звернення: 23.09.2016)
246. **Bull, 1/9** Bull. Season 1. Episode 9. 51 Min. CBS Television Studios, 2016. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=5990532s (дата звернення: 27.09.2016)
247. **Bull, 1/13** Bull. Season 1. Episode 13. 55 Min. CBS Television Studios, 2016. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=5990543s (дата звернення: 29.09.2016)
248. **Coleman HHBH** Coleman R. The happy home for broken hearts. London : Arrow books, 2010. 391 p.
249. **DA, 1/7** Downton Abbey. Season 1, Episode 7. 68 min. ITV Studios, 2010 URL: http://scriptline.livejournal.com/61422.html (дата звернення: 13.06.2015)
250. **DA 2/1** Downton Abbey. Season 2, Episode 1. 69 min. ITV Studios, 2011 URL: http://scriptline.livejournal.com/41950.html (дата звернення: 3.07.2015)
251. **DA 3/4** Downton Abbey. Season 3, Episode 4. 66 min. ITV Studios, 2012 URL: http://scriptline.livejournal.com/69601.html (дата звернення: 13.07.2015)
252. **DA 3/7** Downton Abbey. Season 3, Episode 7. 66 min. ITV Studios, 2012. URL: http://scriptline.livejournal.com/41950.html (дата звернення: 14.07.2015)
253. **DA, 6/1** Downton Abbey. Season 6, Episode 1. 71 min. ITV Studios, 2015. URL: http://scriptline.livejournal.com/41950.html (дата звернення: 21.07.2015)
254. **D 1/1** Divorce. Season 1. Episode 1. 42 min. HBO Entertainment, 2017. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=divorce-2016&episode=s01e01(дата звернення: 19.09.2015)
255. **Durrant LWM,** Durrant S. Lie with me. UK : Mulholland books / Hodder. 293 p.
256. **E 4/**3 Elementary. Season 4. Episode 3. 44 Min. CBS Television Studios, 2015. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=4977670s (дата звернення: 27.10.2015)
257. **Green GF** Green J.Girl Friday. London : Penguin books, 401 p.
258. **Green PM** Green J. The patchwork marriage. London : Penguin books, 2012. 392 p.

259. **Clark HM** Higgins M. H. The Cinderella murder. UK Ltd : Simon & Schuster, 2014. 304 p.

260. **Hornby HBG** Hornby N. How to be good. London : Penguin books, 2001. 244 p.

261. **LM 3/4** Lie to me. Season 3. Epizode 4. 43 Min. Imagine television, 2011. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=1654307s (дата звернення: 3.10.2015)

262. **LM 3/9** Lie to me. Season 3. Epizode 9. 43 Min. Imagine television, 2011. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=1654567s (дата звернення: 4.10.2015)

263. **LM 3/2** Lie to me. Season 3. Epizode 2. 43 min. Imagine television, 2011. URL: http://www.subsmovies.com/watch?movie=1654304s (дата звернення: 3.10.2015)

264. **Matthews AYNL** Matthews C. All you need is love. London : Headline publishing group, 2008. 404 p

265. **MD** Mother's day. Capacity Pictures, 2016. 118 min. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/movie_script.php?movie=mothers-day (дата звернення: 16.11.2016)

266. **Moyes AY** Moyes J. After you. London : Pamela Dorman Books, 2015. 353 p.

267. **Neill SLSM** Neill F. The secret life of a slummy mummy. London : Arrow books, 2008. 296 p.

268. **Picoult ST** Picoult J. The storyteller. London : Hodder & Stoughton, 2014. 536 p.

269. **RCS** The Ron Clark Story .The USA: Metro-Goldwyn-Mayer, 2006. 96 mins. URL: https://wenku.baidu.com/view/c7431810cc7931b765ce153e.html (дата звернення: 6.04.2015)

270. **R 1/3** Rush. Season 1. Episode 3.47 mins. Little Engine Productions, 2014 URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=rush-2014&episode=s01e03 (дата звернення: 1.01.2017)

271. **Sherlock 1/1** Sherlock. Season 1, Epizode 1. 83 mins. BBC One, 2010. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=sherlock&episode=s01e01 (дата звернення: 17.01.2015)

272. **Sherlock 3/1** Season 3, Epizode 1. 72 mins. BBC One, 2013. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=sherlock&episode=s03e01 (дата звернення: 8.01.2016)

273. **Sparks LS** Sparks N.The Last Song. London : Sphere, 2010. 390 p.

274. **Vincenzi FP** Vincenzi P. Forbidden places. London : Headline review, 2006. 625 p.

275. **Vincenzi PH** Vincenzi P. Perfect Heritage. London: Headline Publishing group, 2014. 753 p

276. **The Crown 1/5** The Crown. Season 1. Episode 5. 53 min. Left Bank Pictures, Sony pictures television, United Kingdom, 2016. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=the-crown-2016&episode=s01e05 (дата звернення: 18.09.2017)

277. **The Crown** 1/8 The Crown. Season 1, Episode 8. 56 min. Sony pictures television, United Kingdom, 2016. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=the-crown-2016&episode=s01e08 (дата звернення: 19.09.2017)

278. **The family 1/1** The Family. Season 1. Episode 1. 60 min. ABC Studios and Mandeville Television, United States, 2016. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=the-family-2016&episode=s01e01 (дата звернення: 25.04.2017)

279. **Flynn GG** Flynn G. Gone girl. UK : Phoenix, Orion Books, 2013. 475 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фрагменти ілюстративного матеріалу

Розділ 1

(8)*"I came to see Johnny to tell him some good news," I say.*

"Ah, the Community project award," Dana says.

That takes me aback. She shrugs apologetically, "I was in Richard Selley's office giving him a update and I'm afraid that he let it slip."

"You're going to get an award for all the work you've been doing!" Mary clasps.

"I hope so," I tell Johnny's mum. "I can hardly believe it." I allow myself a big grin. "I can't wait to tell Johnny!"

"I've told him already, "Dana confesses. "Well, I just couldn't keep it to myself, could I?" She says moving on to the kitchen to get the tea. I remain silent for some seconds.

"No. I guess not."

Mary clasps again. "That's great news!"

"I know. I'm thrilled too. Although ***I wanted to give the news to Johnny by myself, of course.****" I say looking at Mary but addressing this rather to Dana who I know for sure is already coming into the room again and can hear me*. (AYNL, 376)

(22) *"Oh, God, I'm sorry, darling – "*

"It's quite alright," said Patrick, "but I do want to talk to you some more now. ***I know it's not as important as your job, but…****"*

Bianca looked at him sharply. He didn't often resort to such tactics. When it happened it was a shock.

"Darling Patrick, don't be silly. You know perfectly well our jobs are equally important."

*"****Are they?****" His* ***tone was mild****, but* ***it had an edge on it****.*

Продовження додатку А

"Well, of course they are. It's just that right now mine is being extra-demanding. But – I'm sorry, and I should have listened before. Let's do it now. I meant it. I'm all yours." (Vincenzi PH, 63)

Розділ 3

(24) *"I'm so tired of this, David."*

"Of what?"

"This. Rowing all the time. ***The*** *silences.* ***The*** *atmosphere.* ***The*** *predictability…"* (Higgins CM, 5)

(25) *"I moved up North when I was eleven. My dad moved here just a few years ago."*

"Without you all?"

"Irreconcilable differences. I think that's ***the*** *phrase."* (Sparks LS, 86)

(26) 00:27:13 *John: You're* ***the*** *officer they sent?*

00:27:15 *Claire: She's just a little girl, John.*

00:27:16 *Nina: I'm* **the** *little girl who's gonna find your son*. (The family 1/1)

(28) *"Do you really want to live the rest of your life like* ***this****?"* (Matthews AYNL, 5)

(29) *"Do we have to go? I hate* ***that sort of*** *show, and it'll be so embarrassing if he's no good."* (Vincenzi FP, 548)

(30) *"You sent the cops after me?"*

Her dad said nothing, but silence was enough.

"Why would you do ***something like that****?" she demanded. "How could you do* ***something like that****?"* (Sparks LS, 58)

(31) *"I don't think I want to do* ***that*** *again,"*

"Do what?"

"Come all ***this*** *way, just for a weekend. It's too far, and I'm exhausted in the morning."* (Vincenzi FP, 200)

(32) *"I play the piano at the school, for dancing lessons. I give some individual lessons as well."*

"Do they come here?" he said. "To the house?"

"A few of them, yes. There's one little girl…"

"I don't think I quite like ***that*** *idea," he said, "not in the house."* (Vincenzi FP, 527)

(34) *"****This man****," he said "the business with* ***this man*** *– "*

"Yes?" said Grace

"Did – did everyone know about it? I mean was it common knowledge?" (Vincenzi FP, 528)

(35)

*Suddenly he said, "****Those – those boys*** *aren't at home, are they? You've got rid of them?"*

"No", she said, "no, they're not there."

"Well done. I was a bit anxious. About finding them there." (Vincenzi FP, 524)

(41)

"I won't be late."

"You've said that ***seventeen times****," my son points out.*

"Well, I'll say it ***eighteen times****. I don't want to come home and find you still up. School tomorrow."* [Matthews AYNL, c. 41]

(43) *"I talked to her about it."*

"Oh, for God's sake, you talked to her about it? ***She comes in at half past four in the morning, stoned, when her curfew is midnight, wakes her younger sister up, tells me she wises I were dead****, and all you can do is talk to her about it?"* (Green PM, 25)

(45) *"I don't see why you wouldn't want me to ─*

*"****To talk about something so – so intimate to a complete stranger****. Of course I don't want that."* (Vincenzi FP, 60)

(48) 57:00:00: *PRINCE PHILIP:* ***What kind of marriage is this? What kind of family?*** (The Crown 1/3)

(49) "*So, head, eczema, back.* ***He's a real wizard, isn't he?*** *Another two hundred quid?"* (Hornby HBG, 45)

(50) ***"What's the use of constant talking about this?***" (Vincenzi PH, 76)

(51) ***"Don't you think, sometimes, there has to be flexibility in these things?"*** (Vincenzi PH, 237)

(63) *WATSON: I looked you up on the internet last night.*

SHERLOCK: Anything interesting?

WATSON: Found your website. The science of deduction.

SHERLOCK: What did you think? (--proud smile--)

WATSON:

SHERLOCK: (SH, 1/1)

(66) *"I don't really agree with beds," says Goodnews.*

"Oh," I say. "Do you mind if we sleep in them?" ***I want to sound dry and light, like a nice white wine, but I fear that what comes out is a lot more vinegary than that.*** (Hornby HBG, 96)

(67) *"How about you?" Andi says brightly,* ***trying to disguise her dismay at Emily staying in the area.*** *"Are you going to look for a job, or to go to college maybe? What are you thinking?"* (Green GF, 303)

(68) *Words failing her, Ellen* ***emitted a kind of strangulated squeak****, and glancing at her watch was glad to see that it had gone five in the afternoon*. (Coleman HHBH, 170)

(69) *"What he would say if he knew that organ music had been banished from this church I cannot imagine."*

"Well, he'd have to talk either to Mr. Churchill or Adolf Hitler about it," said Grace wearily, "they're responsible, not me."

Muriel made the distasteful noise that was so entirely her own, halfway between a snort and a sniff*, and went back to the socks she was knitting*. (Vincenzi FP, 247)

(70) *"Father," Spencer says. "This is Sally."*

I hold out my hand. ***Mr. Knight sort of harrumphs at me****. And I let my hand fall back to my side.*

"You have a lovely home." I tell him, at which ***he harrumphs some more.*** (Matthews AYNL, 240)

(73) *NICK: She hired Max Brodkin and he's really good. He's really, really good. Who's your guy?*

ROBERT: Gerald Watkins Mayfield.

NICK: Yeah, see, I don't know them.

ROBERT: He's a local guy. Does mostly wills and trusts, you know, that sort of thing. But it's all law, right?

NICK: It's all law?

ROBERT: Y-yeah…

NICK: It's all law? (Divorce, 1/5)

(76) *"I’m going for a ride, darling," said Charles, putting down the Sunday paper. "I’ll be back in an hour. Mother might phone, she’s keen to see how Lara’s shaping up. Perhaps she could come for a lunch. Father's playing golf."*

"All right," she said and ***sighed.***

Charles heard the sigh and glared at her. ***When he came over to kiss her briefly, she turned her head away***. (Pilcher FP, 583)

(77)

00:18:21 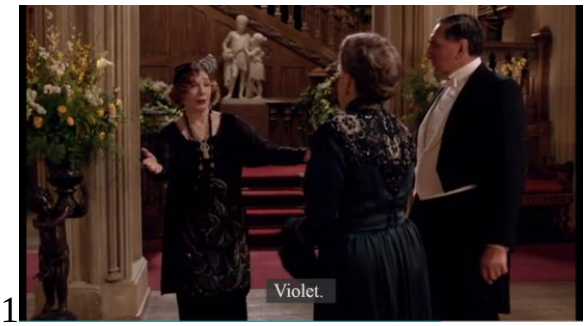

00:18:23

00:18:24

(Downton Abbey 3/3)

Розділ 4

(95) *00:21:40 SALLY: Hello.*

SHERLOCK: I’m here to see Detective Inspector Lestrade.

SALLY: ***Why?***

SHERLOCK: I was invited.

SALLY: ***Why?***

SHERLOCK: I think he wants me to take a look.

SALLY: ***You know what I think, don't you?***

SHERLOCK: Always, Sally. [sniffs] *I even know you didn't make it home last night.*

SALLY: Er…who's this?

SHERLOCK: Colleague of mine, Dr. Watson.—

Dr. Watson – Sergeant Sally Donovan, old friend.

SALLY: ***A colleague? How do*** **you** ***get a colleague?***

Did he follow you home*?* (Sherlock 1/1)

(100) *"You think I'm making this up," I say, so surprised that I meet the detectives gaze head-on. "Why would I do that?"*

"Why would a thousand crazy people call in to a tip line that runs on the news about a missing kid*?" Vicks says shrugging. "Far be it from me to figure out the human psyche."* (Picoult TS, 68)

(101) *"So I can tell everyone you asked for a divorce. Out of the blue."*

"Oh, it's completely out of the blue, isn't it? I mean, there's been no sign for this, has there, because we've been so blissfully happy." (Hornby HBG, 6)

(138) *"So I'm relegated here right down below the work, is that right?"*

*"Actually, yes," said Susie. "****Henk, I have a job to do, money to earn, that sort of thing, OK?"***

"Oh, and don't I just know it. You never stop reminding me that you're the breadwinner, that I'm just a hanger on, doing nothing."

"And maybe I could do a little more reminding? Like you turned down at least three jobs over the last month because you said they were crap, or you didn't do weddings, or you couldn't work for the guy who wanted you as his assistant, you had no respect for him. I'm surprised your agent keeps you on, I really am. Do you think I enjoy every single thing I do?" (Vincenzi PH, 144)

(145) *Bianca smiled at her determinedly and signaled to her and Lara to sit down.*

"Thanks very much", Hattie Richards said, her voice the first surprise, being light and rather pretty. "So – tell me what you are looking for", she said.

*"**Well**", said Bianca, slightly thrown by being cast as interviewee, "a chemist obviously. And Lara tells me—"*

"No, no," said Hattie. "I mean in the way of range."

"Ah, well – well, it's not exactly a range. Rather an offshoot of one."

"I'd call that a range", said Hattie Richards.

*"**Yes, possibly**", said Bianca, "but anyway, a range within a range, to be sold alongside the present one, spearheading our relaunch next summer. This is naturally very confidential", she added.*

"Yes, of course", said Hattie Richards. "And still in the mastige market, which is where you are at the moment, or further towards the orestige end?"

"Oh, definitely more prestige. I'm looking for a product advantage that I can add to The Cream. Well, what I want to do is develop a new version of it. To go with the new range."

"I really don't think you should do that", said Hattie Richards, "it would be madness. Your hero product? Madness."

She didn't lack self-confidence, that was for sure. Bianca didn't know whether to be pleased or irritated by this.

*"**Well, you may be right**", she said, managing to sound polite, "but it is, as you say, our strongest product, something we can build on. I feel new ones should be built around it."*

"Well, yes", said Hattie, "around it. But not on it, OK? The Cream is a wonderful product. So… I would imagine five or so products initially? Something like day cream, toner, cleanser, mask or some such, and, of course, The Cream itself. Quite enough to start with, I'd say. Unless you did an additional version of The Cream, but I think that would denigrate the original, imply it was missing something."

*"**Well – yes**." This was hugely irritating. Who was hiring who? "It's interesting to har your views as an outsider", said Bianca, struggling to retain control of the situation, "but I am of the opinion we need it."*

"What I'd probably do", Hattie said, "is something you could call a lip treatment: basically a moisturizer for lips, and then five glosses, and a mascara. Theres something about mascara that makes it like skincare. Don't you agree?" she said, addressing herself to Lara, clearly assuming Bianca would be of the same mind.

"Well – yes, actually, I do", said Lara. "I hadn't thought of it before, had you Bianca?"

"I don't know that I agree, but—

"Well, the point is", said Hattie Richards, "you wouldn't entrust your eyes to rubbish mascara, would you? You need to protect them. In fact, you could call it protective mascara. If the legals let you. Don't see why not. I hadn't thought of it before. Looking after your eyes for you…good product plus."

"We could certainly look at that. But the thing is, Hattie, much as I like your ideas, there are certain problems. I'm building a team from scratch—

*"**Why?**" said Hattie.*

"Because – well, because I feel we need a completely fresh start."

*"**Why?**" said Hattie again.*

"I think", said Lara, cutting in, "and again this is very confidential, Hattie, because the chemists we have aren't quite in the league we need." (Vincenzi, PH, 208-210)

Додаток Б

Таблиця Б.1

Вербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки мовця у діалогічному дискурсі

Лексичні індикатори	
Індикатор	Приклад
означений артикль **the**	*"**The** guy in **the** Porshe?"* *"Irreconcilable differences. I think that's **the** phrase."*
вказівні займенники **this** та **that** ***this / that kind of thing***, ***this / that sort of thing***, ***something like this / that***	*"Why is **this** art, Mum?"* *"Do we have to go? I hate **that sort of** show"* *"Why would you do **something like that**?"* *"I don't think I quite like **that** idea," he said, "not in the house."*
this / that, these / those + N	*"**Those – those boys** aren't at home, are they? You've got rid of them?"* *"**This man**," he said "the business with **this man** – "*
дискурсивні маркери • маркери-частки (anyway, after all, still, yet, at last, actually, really, any more, no more, of course) • маркери-коннектори (however, besides, therefore) • маркери-модальні дієслова (hopefully, perhaps, obviously, evidently, surely, should, have to / must, can / could)	*"How long have you lived here?"* *"**Just** my whole life. But **at least** I'm dressed okay."*
лексичний повтор	*MICROFT: Have a sit, John.* *JOHN: You know, I've got **a phone**. I mean, very clever and all that, but, ..er..you could just **phone** me. On my **phone.***
Граматичні індикатори	
Індикатор	Приклад
речення із ядерним компонентом ***Participle I***	*"**Marrying** into that family!"* *"Anyway, what else am I supposed to do? Sit around and wait while you're **queening**?"*

гіперболічна множина	*"I won't be late."* *"You've said that **seventeen times**," my son points out.*
транспозиція граматичної категорії часу	"*Ethan can't set a boundary to save his life. He'll set a curfew and then not enforce it. Take away things then give them back if she makes enough of a fuss*."
Синтаксичні індикатори	
Індикатор	Приклад
спонукальні речення ***Don't inf, Don't you inf, Stop inf. You should inf Why don't you, Shouldn't you inf, Can't you inf***.	*"Shouldn't your hair be up?"* *"Stop talking to the dogs!!!This is your child, not them!"* "*Lucy, you can't take that sort of decision on your own*."
інфінітивні речення	***Not to tell** you something as important as this."* *"**To talk** about something so – so intimate to a complete stranger. Of course I don't want that."*
ехо-висловлення (echoing) та питання-перепити	*ELIZABETH: What say you?* *WINSTON: No. ma'am. **What say you**! The decision is yours*
Стилістичні індикатори	
Індикатор	Приклад
метафора	*I'm **the old broom**, Mr. Crowley, **you're the new**. I wish you luck with **your sweeping**.*
анафора	*PRINCE PHILIP: **You've taken my career from me, you've taken my home. You've taken my name**. I thought we were in this together*
метафтонімія	*I don't decorate a window. I am the window*
риторичні питання	*PRINCE PHILIP: What kind of marriage is this? What kind of family?*
алюзія	*"You must know this: Amy likes to play **God** when she's not happy. **Old Testament God. She doles out punishment**."*
оксиморон	***The old girl** has **graciously agreed** you can have access to any information you require."*
гіпербола / літота	*I said **you could go for a drink of water, not a trip up the Nile**."*

Продовження додатку Б

Рисунок Б.2

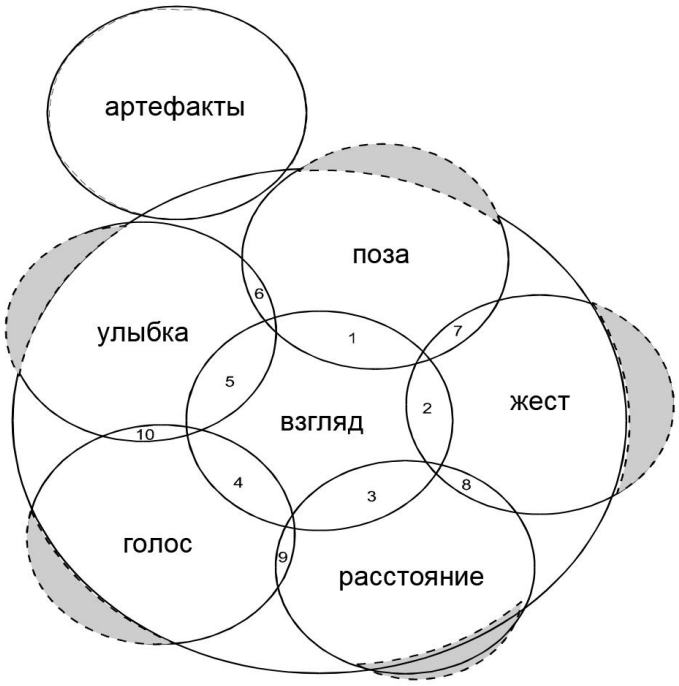

Семіотичне поле невербальної комунікації (автор І. І. Сєрякова)

Додаток В

Таблиця В.1

Когнітивні механізми реперспективізації ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки

Прості операції		
зміна точки огляду		
просторове розташування		*"Your son **took this step** for me with every good intention."* *"Isn't that what **the road to hell is paved with**?*
часові точки огляду		*MR. CARSON: You can go. I will not withdraw my permission. But as you walk you might contemplate what it is **to waste a chance when it is given**.* *MRS. HUGHES: I suppose you* **never** *wasted a chance*
учасник комунікації		*ASSISTANT: You must be Sandy. Well, you missed the design meeting. **Miranda is very busy person**.* *SANDY: Oh, really? **Is Miranda busy?** Well, I would have been here on time if my ex-husband hadn't married a tween, or if my doctor had called in my child's asthma medication, or if my mother-mobile went faster than 4 miles per hour on the freeway. But I understand it. I get it. **Her time is very valuable. And she is very busy. My time is not***
обсяг актуалізованої інформації		*MARY CROWLEY: We were so looking forward to meeting you, Mr. Branson. If you come with us, you can see your room and **get changed**, if you want to.* *MR. BRANSON: And **what would I change into? A pumpkin**?*
варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації		
наплив	*специфікація об'єкта*	*"Can't you just enjoy the party?» David says at breakfast, when I have complained once too often. «You like **parties**. Ignore **the other bit**."* *"Ignore **the bit where you harangue our friends and neighbors in my kitchen about the homeless**?"*

	звуження меж об'єкта	*"I think it's time», he said carefully after dinner one evening, «that we started our family.* ***We've been married almost seven years****."* *"Well, not exactly.* ***You were away at least five of them.****"*
віддалення	*схематизація об'єкта*	*"Who'd listen to the ramblings of an old lady?" said Clarissa.* *"****Everyone*** *listens to you" said Florence briskly, "****they have to, they don't*** *have much choice"*
	розширення меж об'єкта	*"I might go down and see Grace, and those heavenly boys of hers.* ***I love little boys.****"* *"****You just love boys****", said Florence, "****of any size****"*
зміна стану точки огляду		
нерухома точка огляду	*сумарне сканування ситуації*	*"I'm so tired of this, David.* ***This rowing all the time. The silences. The atmosphere"****.* *"Oh.* ***That."***
	рефлексивна ситуація	*"I'm sorry,* ***I didn't want to embarrass you****. If I knew you would come earlier…" started Emily.* *"It's a pity you haven't thought about* ***embarrassing yourself.****"*
рухома точка огляду	*послідовне сканування ситуації*	*"Remember we're having dinner together with your dad".* *"Yeah, right, and afterward* ***we'll all sit around the campfire and roast marshmallows, and sing songs, and laugh at dad's funny stories. Like we're one big happy family****"*
	повторювана ситуації	*"Take a breath," he says, "and know that this is temporary".* *"I know," she says. "****Until the next time. And the next. And the next****"*
реверсування напрямку сканування ситуації		
"Well, you don't look quite convinced. But any man, Grace, who finds his fiancée in bed with someone else and still prefers marrying her to breaking it off – he is a bit odd, don't you think?"		

*"Yes," said Grace, "a bit odd. **And a bit odd of her to be in bed with someone else. Don't you think**?"*
Комбіновані операції (поєднання декількох простих операцій)
CAL: You think what you did out there is clever, do you? *ELI: You mean as opposed to what you were about to do with that bottle?*

Додаток Г

Ґендерні ознаки імпліцитної негативної оцінки

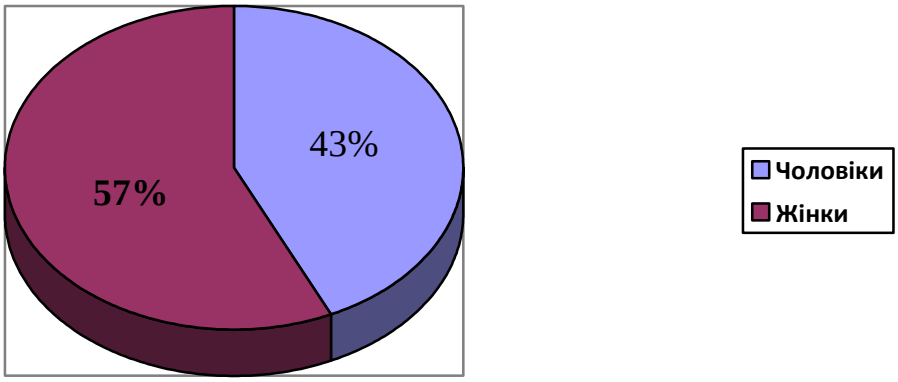

Рис. Г.1. Висловлення імпліцитної негативної оцінки чоловіками та жінками

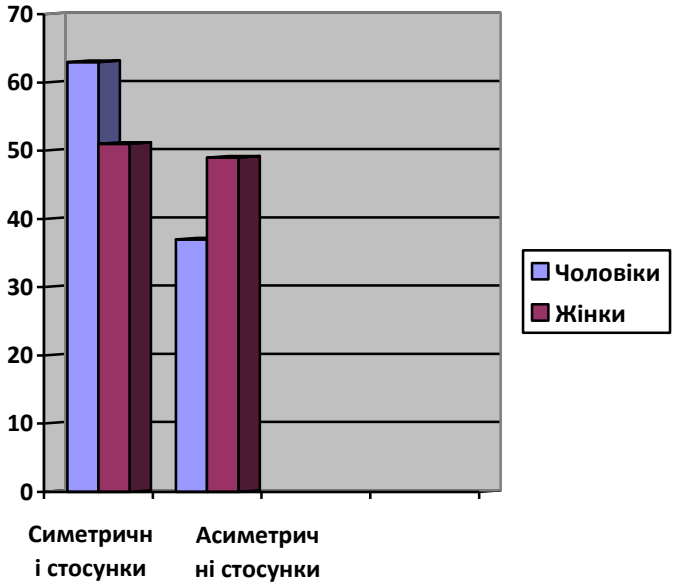

Рис. Г.2. Висловлення ІНО чоловіками та жінками
у симетричній :: асиметричній комунікативній ситуації

Додаток Д

Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

1. Камінська М. О. Імліцитна оцінка у фокусі сучасних дискурсивних досліджень. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Острог, 2015. Вип. 51. С. 204–207.

2. Камінська М. О. Когнітивно-прагматичний потенціал контексту: сучасний вектор досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 170–174.

3. Камінська М. О. Когнітивний аспект лінгвістичної категорії оцінки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кропивницький, 2016. Вип. 145. С. 312–316.

4. Камінська М. О. Реперспективізація ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки мовця (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Вісник Дніпропетровського університету. Мовознавство*. Дніпро, 2017. Вип. 23 (2) № 11. Том 25. С. 37–47.

5. Камінська М. О. Соматикон невербальної трансляції імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі: гендерний аспект. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон, 2017. Вип. LXVI. С. 126–132.

6. Камінська М. О. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки комуніканта (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. Одеса, 2017. Вип. 9. Том 1. С. 84–89.

7. Камінська М. О. Методологічні засади дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця у сучасному англомовному діалогічному дискурсі. *Південний архів. Філологічні науки* Херсон, 2018. Вип. LXVI. С. 126–132.

8. Камінська М. О. Лексико-граматичні характеристики висловлень з імпліцитною негативною оцінкою. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2016. IV (25), Issue: 105. P. 84–88. ISSN 2308-5258.

9. Камінська М. О. До питання визначення імпліцитності як лінгвістичної категорії. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: тези доповідей XIV наук. конфер. з міжнар. участю, м. Харків 27 березня 2015 р. Харків, 2015. С. 77–78.

10. Камінська М. О. Слово, контекст та значення: соціокогнітивний вектор у прагматиці. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 01–03 квітня 2015 р. Київ, 2015. С. 142–143.

11. Камінська М. О. Аксіологічна природа лінгвістичної категорії оцінки. *Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Одеса, 27–28 листопада 2015 р. Одеса, 2015. С. 47–49.

12. Камінська М. О. Мовленнєві особливості негативної імпліцитної самооцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф. м. Київ, 30 березня–1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 153–154.

13. Камінська М. О. Діалогічний дискурс як середовище реалізації категорії оцінки. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 8–9 квітня 2016 р, Львів, 2016. С. 92–95.

14. Камінська М. О. Ехо-висловлення як засіб вербалізації імпліцитної негативної оцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 29 березня – 31 березня 2017р. Київ, 2017. С. 182–183.

15. Камінська М. О. Комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки у аксіологічній структурі англомовного діалогічного дискурсу. *Сучасний вимір філологічних наук*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 21-22 липня 2017. Львів, 2017. С. 106–109.

16. Камінська М. О. Гендерний аспект дослідження імпліцитної негативної оцінки у англомовному діалогічному дискурсі. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи*: матеріали всеукр. наук. інтернет конф., м. Кам'янець-Подільський, 28-29 березня 2018 р. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 33–40.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

1. XIV наукова конференція з міжнародною участю "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація". ХНУ імені В Н. Каразіна, м. Харків 27 березня 2015. Заочна участь.

2. Міжнародна науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур", Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, 01–03 квітня 2015 р. Очна участь.

3. IX Міжнародна науково-практична конференція "Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість". Національний університет "Острозька академія", м. Острог, 23-24 квітня 2015 р. Заочна участь.

4. Міжнародна науково-практична конференція "Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук, Південноукраїнська організація "Центр філологічних досліджень",м. Одеса, 27–28 листопада 2015 р. Заочна участь.

5. Міжнародна науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур", Київський національний лінгвістичний університет, м.Київ, 30 березня–1 квітня 2016 р. Очна участь.

6. Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури". Накова філологічна організація "Логос", м. Львів, 8–9 квітня 2016 р. Заочна участь.

7. X міжнародна науково-практична конференція "Мови і світ: дослідження та викладання" Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, м. Кіровоград, 17-18 березня 2016 р. Заочна участь.

8. Міжнародна наукова конференція "Urgent problems of philology and linguistics" FILIDA-2016, м. Будапешт, 30 жовтня 2016 р. Заочна участь.

9. Міжнародна науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур", Київський національний лінгвістичний університет, м.Київ, 29 березня–31 березня 2017р. Очна участь.

10. Міжнародна науково-практична конференція "Сучасний вимір філологічних наук", Накова філологічна організація "Логос", м. Львів, 21-22 липня 2017 р. Заочна участь.

11. Всеукраїнська наукова інтернет-конференція "Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи", Камянець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, 28-29 березня 2018 р. Заочна участь.